

4/2000

cena 20,- Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu:

Téma čísla: Poodří v historických mapách

Nádraží v Suchdole nad Odrou

Studánky v Poodří

Plavební kanál Dunaj-Odra-Labe

POODŘÍ - časopis obyvatel horní Odry

Vydává Společnost přátel Poodří (IČO: 64 62 78 70) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Okresním úřadem Nový Jičín

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková,
Ing. Hana Hůlová, Oldřich Sobek, Jiří Zelený

Adresa redakce: Výškovická 102, Ostrava, 700 30

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Jazyková úprava: Libuše Babaríková

Tisk: Tiskárna V Dubí s.r.o., Ostrava

Vydávání povoleno Magistrátem města Ostravy pod číslem registrace MMO - 102/97 PS.

Vychází 4x ročně

Cena jednoho čísla pro rok 2001: 25,- Kč, předplatné: 100,- Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce. Uzávěrka čísla 1/2001: 20.2.2001

III. ročník, č. 4/2000

Tištěno na recyklovaném papíře (vyjma obálky).

Foto na 1. a 4. straně obálky: Zimní nálada na Odře (R. Janda)

Foto na této straně: Louky u soutoku Odry s Lubinou (R. Jarnot)

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- ❖ Ministerstvu životního prostředí ČR
- ❖ Okresnímu úřadu Nový Jičín
- ❖ Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné

Obsah

Úvodník	4	Blahopřejeme ing. Jarmile Vašíčkové	28
		Radim Jarošek	
Historie rybníkářství v Poodří, 2. část	5	Plavební kanál Dunaj-Odra-Labe	32
Rudolf Hurt, Radim Jarošek		Radim Jarošek	
Stavební vývoj železniční stanice Suchdol nad Odrou	7	Calla Blanca	32
Alena Borovcová		Jerré, Vladislava Hamplová	
Čtvrtohory horní Odry	10	Prázdniny začínají odměnou	33
Radim Jarošek		Štěpán Neuwirth	
Studánky a prameny v horním Poodří	12	Kouzelné Poodří aneb vážně i s humorem	34
Petr Lelek		Vladislava Hamplová	
Příklad ovlivnění hladiny podzemní vody v CHKO Poodří odvodňovací drenáží	14	Ze žákovských prací	36
Tomáš Řehánek, Jarmila Vašíčková		Co vyšlo, co vyjde	37
Příspěvek k poznání mykoflóry Poodří (část 2.)	15	Penzion Poodří	37
Michal Graca, Vít Balner		Vladislava Hamplová	
Zajímavé rostliny z území horní Odry	18	Zprávičky z obecního dění	38
Marie Sedláčková			
Národní přírodní rezervace Polanská niva očima zoologa	20	Téma čísla: POODŘÍ V HISTORICKÝCH MAPÁCH	
Jan Ševčík		Úvodem	41
Bezdomovci aneb co všechno jsme dokázali	23	Historický přehled vývoje mapování Poodří	41
Vladislava Hamplová		Josef Šerka	
Má příroda nějakou cenu?	24	Fabriciova mapa Moravy	46
Radim Jarošek		Komenského mapa Moravy	48
Památce pana JUDr. Rudolfa Jandy	25	Müllerova mapa Moravy	50
Šárka Neuschlová		Helwigova mapa Slezska	53
Odešel Ervín Bártek	26	Volná příloha:	
Karel Chobot		Mapa Poodří z roku 1879, 1900 (speciální mapa určená pro veřejnost odvozená z map třetího vojenského mapování).	
Správa chráněné krajinné oblasti Poodří	27		
Vladislava Hamplová, Alena Malíková, Miroslav Kosňovský			

Vážení čtenáři,

v POODŘÍ obvykle úvodníky nebývají, nicméně pro tentokrát musíme udělat výjimku, neboť se nahromadilo několik důvodů, radostných a bohužel i nepříjemných. První z nich je začátek roku, ba co víc začátek století a dokonce tisíciletí. Událost jistě mimořádná, kterou není záhodno jen tak přejít. Noviny a časopisy jsou plné bilancování, hodnocení a prognóz do budoucna. Přenechme podobné úvahy povolanějším a dovolte, abychom raději provedli dvojí poděkování: nejprve vám, čtenářům, za váš zájem, bez něhož by časopis ztratil svůj smysl. Snad si u vás již POODŘÍ našlo své trvalé místo. Druhé poděkování, které je nutno zvláště zdůraznit, patří všem, kteří do časopisu přispěli texty, fotografiemi, kresbami, pomáhali při korekturách, distribuci atd. Všichni pracovali zdarma, bez honorářů, což jistě není v dnešní době obvyklé. Svědčí to však o jejich mimořádném zájmu o krajinu kolem Odry. Všem děkujeme a doufáme v přízeň i v dalších letech.

Nyní k druhému, bohužel, méně příjemnému důvodu dnešního úvodního slova. I nás se dotklo postupné zvyšování cen. Počet stran časopisu vzrostl z průměrných 24-32 v roce 1998 na dnešních více než padesát, obálka je z křidového papíru a rovněž fotografie a obrázky jsou tištěny kvalitnější technologií. Prozatím se nám celkem dařilo získávat finanční prostředky z různých grantů, pomáhaly příspěvky obcí i sponzorů. Od příštího roku však Česká pošta s.p. zrušila možnost posílání tiskovin formou novinové zásilky a poštovné bude tak hrazeno v plné výši, tedy minimálně za cenu 16,- Kč. Je-li prodejní cena časopisu 20,- Kč jistě si sami spočítáte, že na výrobu toho příliš mnoho nezbude. Zvažovali jsme různá řešení, například vydání tří čísel v roce 2001, nakonec jsme se však rozhodli zachovat časopis v původní podobě a doufáme, že i k vaší spokojenosti. Toto rozhodnutí s sebou nese ovšem i nutnost zvýšení ceny časopisu na 25,- Kč, roční předplatné 100,- Kč. I tak tato

cena kryje pouze asi 55% nákladů, a tak pro příští rok, podobně jako je tomu u jiných obdobných periodik, zavádíme dobrovolné "ekonomické" předplatné, kryjící skutečné náklady na výrobu POODŘÍ, tedy na grafické zpracování, tisk a poštovné, ve výši 180,- Kč. Složenku na předplatné pro rok 2001 najdete v čísle 1/2001, zvažte, prosím, své možnosti a ochotu.

Vážení čtenáři, dovolte abychom vám všem do nového století popřáli mnoho štěstí a krajinně kolem Odry zachování její nynější krásy po dalších tisíc let.

- redakce -

Historie rybníkářství v Poodří, 2. část

V čísle 1/1999 jsme uvedli první část seriálu o historii rybníkářství v Poodří a došli jsme do počátku 16. století. S dlouhou pomílkou pokračujeme nyní.

V 16. století byl v našich zemích všeobecný nedostatek vody. Tehdejší sušší údobí charakterizoval nejen nálet kobylek v l. 1544 - 1547 na Moravu, nýbrž i dosti časté a nenadálé prudké vodní přívaly. Budovaly se další stavy (jezy). Ani ty však mnohdy nestačily zadržet dostatek vody pro místní rybníky. Tak tomu bylo i např. u nově zbudovaného stavu na Odře kolem r. 1540 (asi u Polanky nad Odrou - poz. red.). Po jeho zboření velkou vodou byly polanské rybníky naplněny jen z poloviny. Snaha nachytat u stavů co nejvíce vody vedla k jejich rozšiřování a zvyšování. Tak tomu bylo i u stavu mezi Vražným a Mankovicemi na Odře. Ale ani to nestačilo, jak se dozvídáme r. 1558, k tomu, aby opatřilo dostatek vody pro mlýn a rybníky v Mankovicích bez újmy rybníků ješenických. Vzhledem k velmi rovinatému terénu v Poodří se zde stavěly rybníky obklopené ze všech stran hrázemi. Protože hráze nebyly veliké, tak se rybníky spíše sypaly než stavěly. Rybníky byly do jednoho metru hluboké. Poněvadž vybíhaly velmi na plocho, bývaly často i hodně zarostlé a lehce se též zanášely. Bylo nutno je proto častěji čistit a vyvážet, případně na nich zlepšovat hráze jejich navyšováním. Údaje o hloubce rybníků jsou známy například u bernartických: u Horního činila - 0,60 - 1,5 m, u Dolního 0,60 - 1,80 m.

Pokles rybníkářství v době pobělohorské

Válečné operace třicetileté války vedly nejen k vážnému poškození, nýbrž i zpusťování velké části našich rybníků. Mnoho zavinil též nedostatek péče. K obnově a znovuzvelebení rybníků po válce docházelo

zpočátku jen tam, kde takové práce nebyly nákladné a kde se rybníční provoz vyplácel. Celkově lze hodnotit údobí po třicetileté válce jako období poklesu rozvoje rybníčního hospodaření, rybníků v kraji ubylo. Jedním z hlavních problémů rozvoje byly v době pobělohorské též klimatické výkyvy, hlavně v 17. a 18. století. Nářky na vodní potíže jsou dokladovány z celé Moravy i Slezska.

Mnohé rybníky nebyly vůbec napuštěny, s vodou se úzkostlivě hospodařilo. Snižovaly se rybí obsádky, snižovala se délka chovné doby ze 3 na 2 roky, shromažďovala se zimní voda, kapří násada se mnohdy kladla až na jaře. Doklady o rybnících v Poodří z této doby chybí.

Ústup rybníkářství na Moravě a ve Slezsku, dokladován s výkyvy již od Bílé hory, postupoval dále. Rostoucí populace a tím i zvýšená potřeba základních potravin volala po nových polích a lukách. Nový nápor na rybníky se neprojevil ještě v pol. 18. století, kdy někde dochází naopak k obnovování starých a budování nových rybníků, nýbrž až v 70. letech 18. století. Příčinou toho byla kromě jiného i malá konkurenční schopnost rybníčního hospodářství. Ryba už nebyla tak oblíbeným jídlem jako v 15. - 16. století. I přes tento pokles zůstávala však v 18. století spotřeba ryb na domácím trhu stále vyšší, než je tomu nyní. Ryba byla stále oblíbeným jídlem lidových vrstev.

Větší pozornost v chovu ryb byla věnována, samozřejmě kromě tradičních kaprů, i rybám, které se ani nepočítaly na kusy, nýbrž na vědra. Říkalo se jim ryby džberové a pro jejich malý vzrůst i drůbež. Jednalo se především o tlouště, jelce, jesena a bolena. Dále k nim mnohde patřili sumci, mníci, candáti, karasi a petruše (kříženec kapra a karase). Tyto ryby se nazývaly bílými. V některých krajích byly pro bílé ryby

speciální malé rybníčky. Samozřejmě se spolu s kapry chovaly ve větších rybnících štiky, aby zmenšily nežádoucí počet plevných ryb. I zde se budovaly zvláštní štičí rybníky.

Zmínka o odchovu kapří násady

Oblast povodí horní Odry byla zcela soběstačná ve výrobě kapřího plodu a také byla schopna kapří plod prodávat i jinam. Podle urbáře z r. 1558 se podsazovalo do dvou plodových rybníků v Šenově na 40 kop plodu několik kaprů na tření, podobně jako do Fojtovského rybníka v Bernarticích odhadovaného na 18 kop plodů, se dávalo na tření 15 kaprů. Panství Nová Horka vykazovalo ve výrobě kapřího plodu na počátku 17. století samostatnost. R. 1605 tu byly dva velké kaprové rybníky na 220 a 180 kop násady, zato však 15 rybníků plodových s roční kapacitou 397 kop. Z ryb byly chovány především kapr, dále jesen, štiky, okouni, karasi, plotice (tzv. rybí drůbež). Spolu s rybí bělí se někde chovaly i mřenky. Objevují se pokusy o chov pstruhů v rybnících (mimo Poodří). V pol. 17. století byly na Fulnecku chovány i želvy. Větší pozornost odchovu rybníční násady se odrážela v Poodří též v existenci zvláštní odborné terminologie pro generační ryby. Sem patří například výraz plodník a plodničná ryba z Novojicka z pol. 17. století.

Rušení rybníků

Do r. 1776 se většina prací na rybnících zajišťovala formou robotní povinnosti. Po vydání tereziánského robotního patentu v r. 1776, jímž se robotní povinnost snižovala na polovic, se různé nákladné udržovací práce daly uskutečňovat jen s velkými nesnázemi. Tak například v roce 1784 nebylo dost robot na vyčištění zaneseného Dolního rybníka v Bernarticích, a proto došlo v následujících letech k jeho vypuštění. V průběhu 18. století dochází k nárůstu cen kapřího masa, který byl naprosto neúměrný růstu cen ostatních potravin. Protože cena obilí a dobytka se neustále zvyšovala v souladu s rostoucí poptávkou, zabývají se tehdy hospodářští úředníci stále více a více problémem vypouštění rybníků a jejich proměnou v louky, pole a pastviny. Rybníky se tenkrát pokládaly už za zcela vedlejší odvětví hospodářského podnikání. Není divu, že pak docházelo v povodí Odry k likvidaci rybníční plochy všude na statcích, na něž měla státní správa přímý vliv, to jest na statcích církevních, nadačních a městských, dělo se tak v rámci rušení panských dvorů i zakládání nových osad. Rušení rybníků mělo určitou měrou rovněž přispět ke zvýšení populace, které bylo tenkrát vůdčí státní politikou. Ani soukromé velkostatky nemohly stát stranou rozsáhlé akce o rekultivaci zavodněných ploch, které měly ve stavu vysušeném vynést více nežli dosud. Svě vývody proti existenci rybníků dovršovali jejich odpůrci i zdravotními argumenty. Jednalo se především o údajný vliv rybníků na existenci kurdějů a zimnic. Objevovaly se také námitky estetického rázu. Cenili si totiž více pohledu na krajinu brázděnou přímými čarami ovocných a okrasných stromů, nežli pohledu

na vodní plochu lemovanou vrbami a akáty. Koncem 18. století vzrostl nedostatek plodu vzhledem ke snížení počtu výtažných a třecích rybníků. V Poodří tak docházelo místy během 17. a 18. století k vážnému porušení soběstačnosti jednotlivých rybníčních hospodářství, proto jim nezbylo nic jiného, než si opatřovat pro ně potřebnou násadu v blízkém

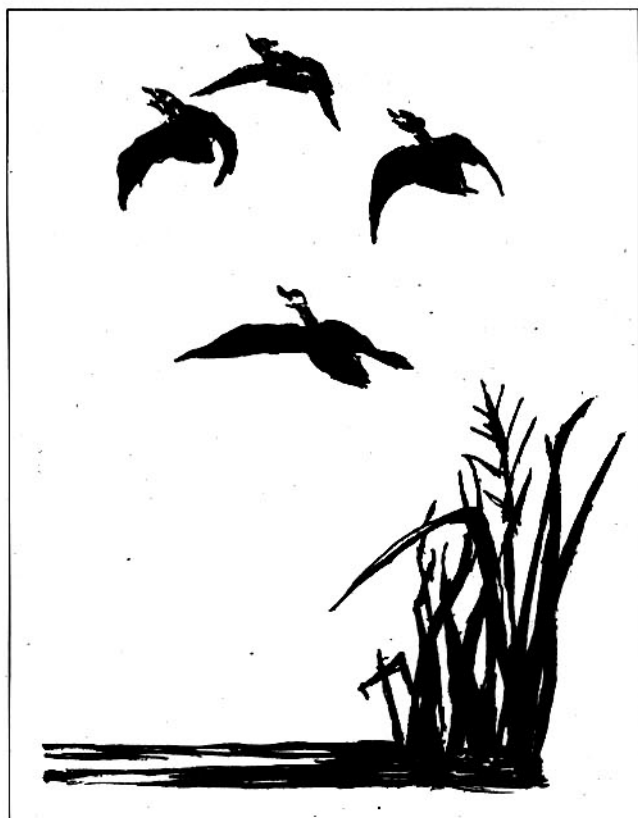
okolí. Tak tomu bylo v pol. 18. století na Fulnecku, kde se dochovaly dva kaprové rybníky Nový a Steeger. Také novojické rybníční hospodářství v letech 1667-1677 se 4 rybníky hlavními, 8 výtažnými a 4-5 rybníky třecími krylo potřebu kapřího plůdku nákupem v rybníční oblasti kolem Ostravy. Obránci rybníků kladli své naděje v to, že redukce rybníční plochy přispěje k zmenšení nabídky a tím i k vzestupu poptávky po rybím masu. K tomu však proti očekávání nedošlo. Spotřebitelé neměli už v rybách zalíbení a redukce postů přispěla ke zmenšení poptávky stejně jako redukce klášterů. Likvidaci rybníků pouze částečně zbrzdily napoleonské války, kdy stouply ceny rybiho masa. Nápor na likvidaci rybníčních ploch po jejich skončení však byl mnohem větší než kdykoliv dříve v minulosti. Souvisel s mohutným rozšířením zorněných ploch. Pícniny byly nahrazovány obilím jako základní živinou obyvatelstva. Nedostatek luk byl mnohde nahrazován vysoušením rybníků a jejich zalučňováním. Na východní Moravě rybníky takřka zmizely a ve střední Moravě a na Opavsku zůstaly jen malé zbytky. Opavské Poodří, Těšínsko a Vysočina si však udržely poměrně stále značné rybníční hospodářství, i když i tam bylo postiženo silnou redukcí.

Obnova rybníkářství

Rozvoj polní hospodaření v období po napoleonských válkách však neměl příliš dlouhého trvání a jednotlivé velkostatkářské dvory přestávaly být postupně rentabilní. Také rozmach chovu ovcí, pro něž bylo zapotřebí opatřovat nové pastviny na úkor dosavadních lesů a rybníků, byl jen pouhou konjunkturou, která se rozpadala, mimo jiné též v důsledku prudkého nárůstu moderní dopravy. Lacinější zámořská vlna přispěla k likvidaci ovčích stád, dovoz obilí ze zámoří a Ruska ohrožoval výnosnost polí. Tyto změny přivodily opět pozvolný nárůst zájmu o rybníční hospodaření.

Stoupá poptávka po dosti vzácném rybím mase a rostou i jeho ceny. Rybníkům se věnuje větší pozornost. Na rozvoj našeho rybníkářství měl také značný vliv změněný postoj širší veřejnosti v západní Evropě. Nový rozmach tamního říčního rybníkářství souvisel s umělým výtěrem ušlechtilých ryb. Poznání, že rybníkářství má značný národohospodářský význam, probouzelo stále více i poněkud těžkopádné rakouské úředníky. Začaly vznikat veřejné rybníkářské spolky. V povodí Odry byl například v roce 1879 ustanoven "První rakouskoslezský spolek pro chov ryb v Opavě" a o něco později i další spolek v Těšíně. Rybníkářské spolky se zprvu věnovaly především zakládání líhní pro pstruhy a lososy (!), brzy se však zaměřily i na kaprovité ryby.

Nové směry, vedoucí ke zvelebení naší rybníkářské produkce, vycházely ze dvou středisek - z Těšínska a z Třeboňska. Rybníky a technika hospodářského provozu se v obou oblastech lišily. Rybníky v povodí Odry byly mělčí, ze všech stran byly obehnané nízkými hrázemi a voda se tu proto lépe prohřívala a rovněž se zde vytvářel více plankton. Ryba v Poodří byla plochá, podobná cejnu. Zdejší kapr byl kratší a rostl více do výšky. Rybníky byly v Poodří zarybnovány většinou jen kapry, zcela chyběly dravé ryby, i když plevelných ryb zde bylo dostatek. Dále bylo užíváno kombinované obsádky - podle dochovaných účtů velkostatku bravantického, ke kterému patřily též rybníky statku studéneckého, jistebnického a polanského, lze usuzovat, že se společně chovali kapři různého stáří, od jednoletých až po čtyřleté. Důvodem kombinovaného chovu byla snaha maximálně využít výživových možností rybníků. Mnohde byly ale rybníky přetíženy a kapři násada rostla pomaleji. Další odlišností v hospodářském provozu mezi oběma uvedenými oblastmi byla doba letnění. V Poodří se letnění rybníků provádělo po dobu několika let a dá se proto hovořit spíše o hospodaření střídavém. Toto delší letnění, bylo vynuceno především malou hloubkou, rybníky se rychleji zanášely a zarůstaly. Chovu ryb však delší letnění velmi prospívalo. Typické bylo také spojení rybníků se zemědělstvím - např. rybníky na statku Studénka, Jistebník a Horní Polanka se ve 40. letech 19. století střídavě užívaly tři léta jako rybník, tři roky jako pole. Rybníky v Poodří měly v té době tak vysoké výnosy, že přebytky byly vyváženy do ciziny.

A tak od 80. let 19. století byl znát výrazný náskok slezských rybníků před třeboňskými nejen ve zvýšené produkci, ale též v jejich organizaci.

/pokračování/

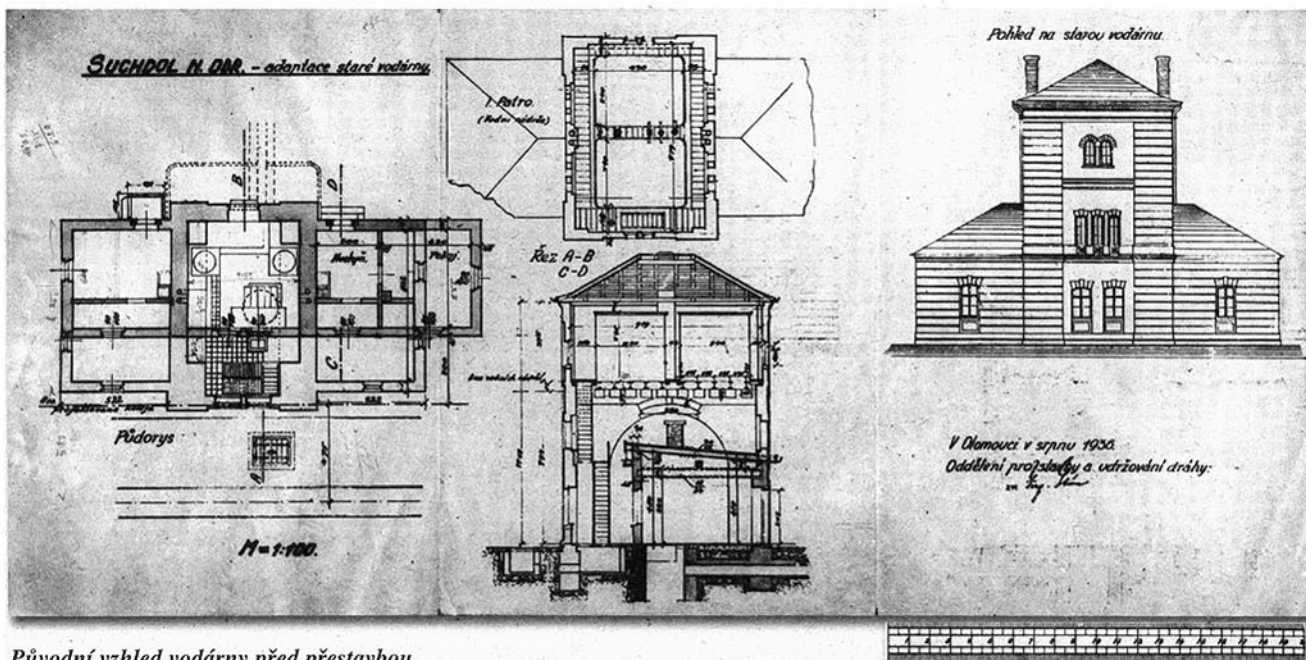
Z knihy Rudolfa Hurta - Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku (vybral a upravil R. Jarošek)

Stavební vývoj železniční stanice Suchdol nad Odrou

Železniční stanice Suchdol leží na hlavní trati bývalé Severní dráhy Ferdinandovy, jejíž stavba byla započata ve Vídni v roce 1837. Její první stanicí po překročení státní hranice byla cBřeclav (1839), směřovala dále přes Hodonín a Hulín k Přerovu (1841) a z Lipníka, přes Suchdol a Ostravu k Bohumínu (1847), který je jejím posledním nádražím na našem území. Trať pokračovala dále do Polska s cílem dosáhnout solná ložiska v Haliči. Nádraží Suchdol bylo postaveno v rámci další fáze výstavby, tj. úseku Lipník - Bohumín, jehož provoz byl zahájen v květnu 1847.

Původní název stanice byl "Zauchtel" nebo "Zauchtel-Nordbahn". Roku 1863 bylo vyhověno žádosti okresního zastupitelstva v Novém Jičíně, aby se pojmenování rozšířilo podle okresního města na "Zauchtel - Neutitschein". Dnešnímu člověku se tato změna může zdát poněkud nesmyslná. Zřetelně však

ilustruje snahy tehdejších představených a také obchodníků o zviditelnění svého města, jehož jméno se ocitlo na tak významné trati. V tomto případě šlo pouze o rozšíření názvu. Tlaky vlivných však vedly často ke kuriózním situacím. Například dnešní stanice "Nedakonice" se téměř tři čtvrtě století nazývala působením mocného kapitálu polešovických obchodníků podle sousední obce "Polešovice" přesto, že vlastní stanice stojí na území Nedakoníc. Ale vraťme se do Suchdola. Po dostavbě místní trati do Nového Jičína (1880), který tímto napojením na hlavní trať získal vlastní nádraží, se stanice vrátila k označení "Zauchtel - Nordbahn". Místní jičínské nádraží v Suchdole se označovalo "Zauchtel - Lokalbahn". Od roku 1921 bylo užíváno české označení "Suchdol - státní dráha", pro trať do Nového Jičína pak "Suchdol - místní dráha". Kromě mezidobí válečných let 1938 - 1945 nese již

Původní vzhled vodárny před přestavbou

stanice trvale název "Suchdol nad Odrou". Projektováním pozemních staveb v úseku Lipník - Bohumín byl pověřen inženýr Karel Hummel, který je autorem prvních výpraven ve stanicích Lipník, Hranice, Polom, Suchdol, Studénka, Svinov, Ostrava-Přívoz a Bohumín, dostavěných v době zprovoznění trati, tedy v roce 1874. Výpravní budova v Suchdole byla situována při příjezdu od Lipníka po pravé straně od kolejiště. Tato patrová stavba s valbovou střechou byla navržena stejně jako ostatní jmenované výpravní v prostém klasicistním stylu. Poté, co ztratila svůj původní účel, byla v roce 1891 přeměněna na obytný dům. Dnešní cestující by v ní jen marně hledal přijímací budovu. Šedá oprýskaná omítka postrádá původní plastické členění a šestitabulková okna byla nahrazena typovými nečleněnými okny. Jen v chodbě je dochováno dřevěné schodiště. V tomto prvním stavebním období stály ve staničním obvodu dřevěné kůlny a také dřevěné stavědlové domky.

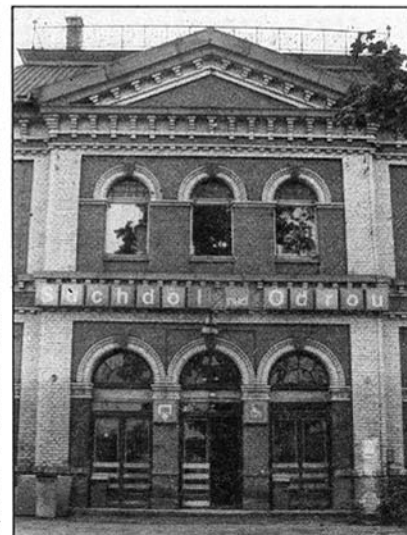
V letech 1870 - 1873 došlo v návaznosti na stavbu druhé koleje k rozšiřování celé stanice. Vedle první výpravní budovy bylo postaveno zděné skladiště s rampami a naproti výpravny za kolejemi patrová

vzdálenost z jedné výpravny do druhé. Z přelomu 70. a 80. let pochází pravděpodobně vodárna, kterou bychom tu dnes stěží poznali. (Pamětní kniha železniční stanice Suchdol uvádí, že byla postavena v roce 1891. Plánová dokumentace však dokazuje, že v tomto roce byla provedeny pouze vnitřní stavební úpravy.) Na západní straně kolejiště vlevo od výše zmíněné kasárenské a obytné budovy stála vodárenská věž s jednoosými přízemními křídly po stranách. Její fasádu členila pásová bosáž a záklenky oken. Podle plánu z roku 1936 však byla provedena tzv. adaptace, jejíž výsledkem je stávající přízemní objekt s plochou střechou. K největším stavebním změnám však dochází teprve kolem roku 1891 v souvislosti s výstavbou místních tratí ze Suchdola do Fulneku a do Budišova. Na západní straně od kolejiště byla postavena nová výpravní budova, která se stala ostrovem mezi místními tratěmi a státní dráhou. Použitý typový projekt výpravny byl určen pro oboustranný provoz. Hlavní vstup do vestibulu je umístěn nezvykle na severní štítové straně patrové části završené mansardovou střechou se světlíkem, původně osvětlujícím vestibul. Na obou podélných stranách středního přízemního traktu s restaurací probíhají přístřešky na litinových sloupcích. Cestující tedy mohli plynule procházet výpravnou při přestupu mezi místními a státní dráhou. Celou stavbu ukončuje kolmé křídlo se sedlovou střechou s dopravní kanceláří v přízemí. Použité režné cihelné zdivo je bohatě plasticky členěno vystupujícími nárožními rízlami, horizontálními římsami a záklenky. Výpravní budova byla v roce

Výpravní budova z roku 1891 - celkový pohled od hlavní trati

obytná a kasárenská budova. Z konce 70. let 19. století pocházejí také zděné strážní domky při severním a jižním zhlaví. Jak už bylo zmíněno výše, v roce 1880 zahájila svůj provoz místní dráha Suchdol - Nový Jičín, jejíž staniční budova byla postavena v blízkosti první výpravny. Cestující z Nového Jičína v Suchdole museli přestupovat na hlavní trať a překonat nevelkou

Vstupní rízlit na severní straně výpravny

1997 prohlášena za kulturní památku. Režné zdivo bylo užito také při stavbě patrového obytného domu v blízkosti severního zhlaví a přízemní podélné remízy. Oba objekty postavené podle typových projektů se dochovaly ve velmi dobrém stavu a slouží stále původnímu účelu.

Další stavební období nadešlo teprve v druhé polovině 30. let 20. století. Pamětní kniha žst. Suchdol jej podrobně popisuje: "Dne 7. října 1935 bylo započato

Původní výpravna z roku 1847 - dnes jsou zde kanceláře

s přestavbou kolejí stánci Suchdol n.O. Přestavba je rozdělena na několik let. 1937 - odevzdáno přerovské zhlaví, dále byly na tomto zhlaví zřízeny nové čistící jámy a postaveny vodní jeřáby s velikou výkonností. V tu dobu byla také dána do provozu nová vodárna a čerpárna. Rok 1938 byl rušný. Stanice byla přestavována. Vyrovnávaly se koleje, stavěla se nová hradla, celé nádraží se rozšiřovalo. Byly namontovány poslední výměny, hradlové přístroje, dokončovala se vrchní stavba".

Nově postavená vodárna byla vybavena dvěma nádržemi. Její předchůdkyně byla, jak už bylo výše

zmíněno, přestavěna na přízemní objekt.

Posledním významným mezníkem v historii stanice byla elektrifikace trati koncem 50. let 20. století. První zkušební jízda mezi Hranicemi a Polankou nad Odrou se uskutečnila 1. července 1962.

Další významný krok je otázkou blízké budoucnosti. Stavba tzv. koridoru, která s sebou přináší podstatné zásahy do vzhledu mnoha stanic (stavby podchodů, zastřešování ostrovních nástupišť, nové provozní budovy apod.), pokračuje rychlým tempem. Doufejme, že po svém vstupu do železniční stanice Suchdol, bude respektovat historický význam tohoto nádraží.

Alena Borovcová (text i foto), Památkový ústav v Ostravě

Prameny:

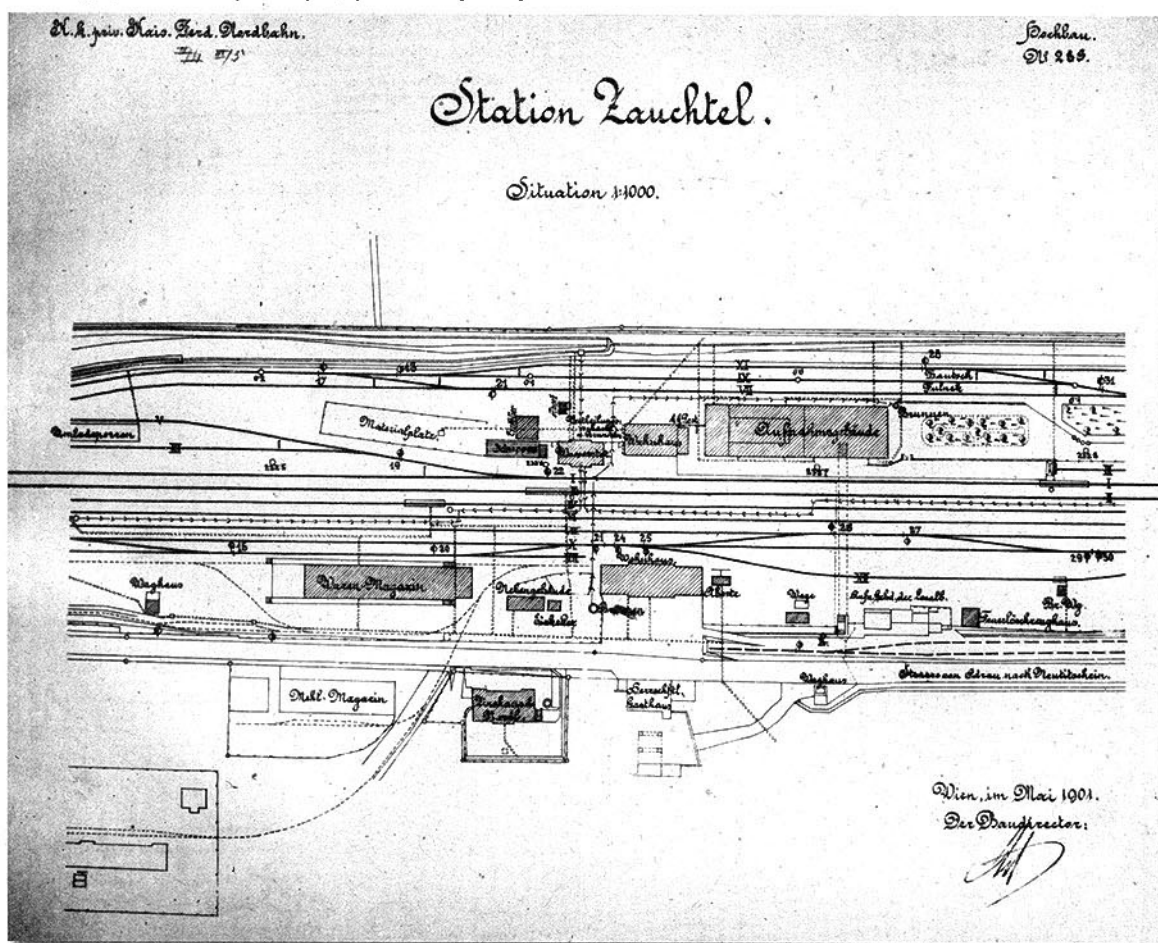
Kronika železniční stanice Suchdol n.O., 1924 - 1945.

Kancelář přednosty žst. Suchdol n.O.

Archiv ČD Olomouc, Sběrka smluv a plánů, trať 3, f.36 -37

Současná podoba vodárny po adaptaci (pohled od hlavní trati)

Plán železniční stanice Suchdol z r. 1901

Čtvrtohory horní Odry, 1. část

Nepravidelný seriál o geologické minulosti Poodří se v tomto čísle věnuje poslednímu období - někdy před 3-4 miliony let se klima začíná ochlazovat ... Nejedná se o dočasný jev. První klimatické výkyvy předznamenávají nástup doposud posledních, čtvrtých hor - kvartéru.

Mrazový srub a kamenné moře (foto: R. Jarošek)

Období kvartéru má několik specifických rysů, kterými se odlišuje od předchozích.

Jsou to :

- Cyklické výkyvy podnebí - jsou základním činitelem ovlivňujícím geologické děje

Hlavní úsek kvartéru, jeho starší část - pleistocén - bývá nazývána dobou ledovou. Z hlediska dlouhé geologické historie však zalednění nebyla jediná, neboť jsou dokladována rovněž z dřívějších epoch, kvartérní zalednění je však velmi rozsáhlé. S pohyby ledovcových hmot souvisí soustředění obrovských vodních mas v ledu a s ním je spojeno kolísání hladiny světových moří. Pevninské ledovcové štíty mění klimatický režim v navazující nezaledněné oblasti v předpolí ledovce v pásu až několik set kilometrů širokém (periglaciální zóna). I když hlavní rysy reliéfu krajiny byly dotvořeny do konce třetihor, přece je současný vzhled zemského povrchu z velké části výsledkem kvartérních geomorfologických dějů. Kvartér byl nepřetržitým sledem pestrých geologických dějů vyvolaných mnohonásobným střídáním odnosných, sedimentačních a půdotvorných pochodů spojených s intenzivní modelací terénu.

- Nástup flóry a fauny blízké její současné podobě. Docházelo ke změnám areálů výskytu jednotlivých rostlinných a živočišných druhů v závislosti na klimatu.

- Člověk a lidská společnost - v kvartéru se odehrává vývoj člověka jak po stránce tělesné, tak společenské a pozvolna narůstá i jeho vliv na okolí. Poslední tisíciletí

jsou ve znamení odlesňování krajiny, které vrcholilo středověkou kolonizací. Souvislý les byl postupně nahrazen mozaikou otevřených i zalesněných ploch.

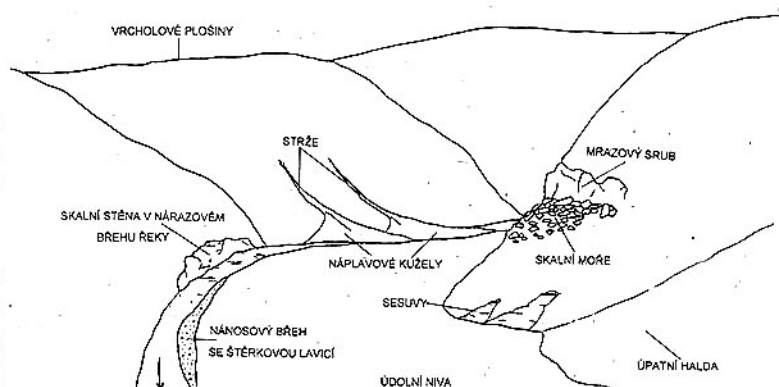
- Kvartér se od předchozích odlišuje i krátkou dobou svého trvání - pouhých 1,8 mil. let a navíc je obdobím posledním, přetrvávajícím až do současnosti (recent).

Vzhledem k tomu, že se jedná o minulost poměrně nedávnou, jsou i události známy mnohem přesněji, než v předchozích obdobích. Hlavním úsekem je pleistocén zahrnující období kvartéru až do doby zcela nedávné (8 300 př.n.l.), kdy začíná holocén trvajícím až do současnosti. Pleistocén je dále členěn ve střední Evropě podle jednotlivých pevninských a alpských zalednění.

Původní představa jedné doby ledové byla již dávno výzkumy vyvrácena a je dokázáno, že období zalednění (dříve tzv. doby ledové, dnes glaciály) se střídaly s různě dlouhými obdobími zvanými interglaciály. Podnebí na jejich vrcholu bylo o něco teplejší a o 75%-100% vlnější než dnešek. Tomu odpovídaly i odlišné geologické procesy. V uvedeném (humidním) klimatu byla eroze minimální a vytvářely se hlavně polohy půd. Pevnina byla pokryta lesy. I v glaciálních obdobích docházelo ke kolísání teplot a množství srážek. V nejchladnějších částech glaciálů (stadiály) se předpokládá pokles průměrné teploty oproti dnešní podle různých autorů o 9 °C až 13 °C. Těmto teplotám odpovídají suché stepi a tundry, v teplejších obdobích parkové tajgy. Převládajícími procesy byly větrný odnos a sedimentace zvětralin, mrazové zvětvávání, eroze.

Z hlediska geologické časomíry představuje poslední část kvartéru - holocén, pouhý okamžik, 10 300 let. Holocén má však mimořádné postavení v tom, že je obdobím, kdy se geologické děje prolínají s činností člověka. Poledová doba přinesla velké změny spojené s ústupem ledovců posledního glaciálu,

TVARY RELIÉFU ÚDOLÍ V NÍZKÉM JESENÍKU

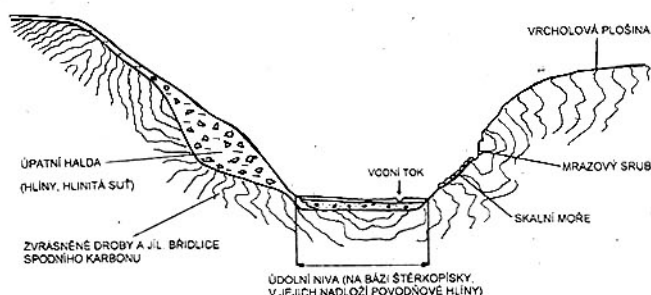

zejména se jednalo o zdvih pevniny odlehčené o ledovcové masy. Klima holocénu však nebylo rovněž stálé a na jeho změny citlivě reagovala flóra i fauna. V prvních dvou tisíciletích doznival glaciál a rostlinný kryt tvořila hlavně řídká tajga a chladná step s borovicí a břízou. Později oteplení vyvolalo nástup teplomilnějších druhů dřevin a přibýlo lesů. V nejteplejším období (atlantik, 6 000 - 4 000 let. př.n.l.) jsou hojné smíšené doubravy, objevuje se buk a jedle, na horách převládají smrčiny. V následujícím tři tisíce let trvajícím období suššího epiatlantiku vznikají vegetační stupně dnešního typu a projevuje se činnost zemědělců (odlesňování, pastva). V Poodří byly tyto aktivity vázány v době bronzové a železné na drobné enklávy. Hlavní změny vyvolala až středověká kolonizace území ve 13.-15. století. Postupně vzniká dnešní kulturní krajina.

Poodří, tedy krajina kolem řeky Odry, je tvořeno dvěma odlišnými geomorfologickými celky - Nízkým Jeseníkem a Moravskou bránou. Jejich kvartérní historie byla rozdílná, a proto bude o každé z uvedených částí pojednáno zvlášť.

Nízký Jeseník - Odra pramení nedaleko hlavního evropského rozvodí severozápadně od osady Kozlov v Oderských vrších. Pramen je přístupný jen po červené turistické značce, ze které není možno odbočit, neboť prochází Vojenským výcvikovým prostorem Libavá. Charakter údolí Odry ve VVP Libavá byl popsán v nultém čísle Poodří z roku 1997 a území je navíc pro veřejnost uzavřeno, a proto se věnujeme až úseku od soutoku s říčkou Budišovkou, který je možno projít po modré turistické značce. Od ústí Budišovky je oderské údolí velmi malebné, hluboké až 150 m, s poměrně úzkou říční nivou. Místy do něj z obou stran ústí krátká hluboká údolí se dny rozřezanými stržemi. Údolí prochází moravickými spodnokarbonskými vrstvami se zvýšeným podílem masivních drob. Tyto jsou předpokladem vzniku skalních tvarů - mrazových srubů, skalních stěn a kamenných moří. Právě tyto drobné tvary reliéfu jsou dokladem mrazového zvětrávání v periglaciálním klimatu. Mrazové sruby jsou skalní stěny nebo jednotlivé menší skalní útvary. Nachází se hlavně v údolních svazích a vznikají mrazovým zvětráváním především mocnějších poloh drob. Významným faktorem je srážková nebo tavná voda, která vniká do puklin. Při jejím zmrznutí se zvětšuje objem (asi o 9%), led působí tlakem na stěny puklin a pukliny rozšiřuje. Dochází tak k mrazovému tříštění se vznikem příkrých skalních stěn - mrazových srubů. Uvolněné kamenné bloky se hromadí u paty mrazového srubu a vlivem gravitace a působením sněhu a ledu jsou posouvány dále po svahu. Vytváří se kamenná moře. Působením výmolné (erozivní) činnosti řeky vznikají skalní stěny na nárazových březích. Hloubkovou erozi dokládá vznik kamenných prahů v korytě toku s prudkými peřejemi.

SCHEMATICKÝ PŘÍČNÝ PROFIL ÚDOLÍM V NÍZKÉM JESENÍKU

Podobných charakter má rovněž údolí Něžčinského potoka, který ústí do Odry zprava pod soutokem s Budišovkou. Je snadno přístupné po turistické značce. U Klokočůvku stojí za to navštívit Skálu Panny Marie a geologickou přírodní památku Vrásový soubor u Klokočůvku.

Odra vstupuje do Klokočůvecké kotliny, údolí se nápadně rozšiřuje a má typický neckovitý příčný profil. Nad horní hranou údolí se táhne pruh plošin a široce zaoblených hřbetů. Nad železniční zastávkou Heřmánky prosvítá mezi stromy pověstmi opředená Švédská skála. Jde opět o skalní výchoz - mrazový srub ve strmém svahu oderského údolí. Drobných skalních útvarů lze v celém úseku nalézt řadu. Početné a rozsáhlé jsou akumulace suť a velkých náplavových kuželů, které se při úpatí pravého údolního svahu táhnou až po vyústění Odry do Moravské brány. Náplavové kužely vznikají při vyústění strží do údolí, tedy v místech, kde klesá unášecí schopnost toku. Mají podobu akumulací ostrohranných úlomků hornin různých velikostí. Stejně jako strže jsou holocénního stáří a vznikají i dnes. Úpatní haldy jsou staršího data, vznikaly v pleistocénu. Nacházíme je u paty prudkých údolních svahů a tvoří přechod mezi svahem údolí a jeho dnem. Jejich výskyt je v první řadě určován výškou svahu, jeho morfologií a činností vodního toku. Dalšími faktory jsou petrografické složení hornin, intenzita jejich rozpukání a samozřejmě klima. Jednou z nejvýraznějších terénních sníženin celého Nízkého Jeseníku je Oderská kotlina o které bylo podrobněji pojednáno v POODŘÍ č. 2/2000.

/pokračování příště/

Ing. Radim Jarošek, Správa CHKO Poodří

Vybraná literatura:

- Czudek T. (1971): Geomorfologie východní části Nízkého Jeseníku, Academia Praha
 Czudek T. (1997): Reliéf Moravy a Slezska v kvartéru, SURSUM Tišnov
 Ložek V. (1973): Příroda ve čtvrtohorách, Academia Praha
 Rubín J. a kol. (1986): Atlas skalních, zemních a půdních tvarů, Academia Praha

Studánky a prameny v horním Poodří

Prameny a studánky vždy byly významnou podmínkou pro přežití člověka v krajině. S tím, jak se postupně zhoršuje kvalita povrchových vod (především "zásluhou" člověka), roste i význam podzemních zdrojů pitné vody pro člověka. Než začali lidé hloubit studny a vrty a budovat stále složitější úpravy vod a vodovody, byli odkázáni na přirozené vývěry vody - prameny. Lidé chovali prameny a studánky v úctě, o čemž svědčí množství dochovaných pověstí i lidových zvyků (např. otvírání studánek). V dobách, kdy by člověka ani nenapadlo, jak čile pokvete obchod s balenou vodou, si s sebou na práci do lesa, na lukách nebo v polích málokdo bral nějaký nápoj. Většinou lidem postačily prameny a studánky, o nichž věděl a o které se staral. Takto to můžete ještě dnes zažít např. u rumunských krajanů v Banátu. V horách na Slovensku jsem se před 15 léty podívoval výskytu pstružního potěru ve studánkách. Vysvětlení však bylo prosté - lidé si do studánky pstroužky vysadili jako bioindikátor.

Ještě i dnes mají prameny a studánky význam např. při pěší nebo cykloturistice nebo při pořádání letních dětských táborů v naší pěkné krajině. Dokonce bych si dovolil vyslovit domněnku, že mnohým lidem začíná vadit neekologické balení různých kojeneckých a stolních vod, kyselek a minerálek. Stále častěji touží obstarat si vodu z upravených a dostupných pramenů, protože cítí, že voda z PET lahví není "to pravé ořechové". Proto se domnívám, že prameny a studánky u lidí, po odeznění falešných iluzí z konzumní společnosti, znovu získají na oblibě a na úctě.

Obrat k lepšímu signalizují např. Lesy ČR, které si v PROGRAMU 2000 (podpora mimoprodukčních funkcí lesa) vytýčili mj. obnovu lesních pramenů a studánek. S Českým svazem ochránců přírody pak Lesy ČR připravily společný projekt, zaměřený na obnovu a péči lesních studánek.

Z hlediska možného využití pramene jako zdroje vody je nutné znát jeho vydatnost a kvalitu vody. Důležitá je rovněž jeho stálost průtoků, zejména v suchém období. Prameny dělíme na suťové, které vyvěrají ze sutí, puklinové, zlomové, artézské a krasové. Prameny mohou být sestupné, které vyvěrají bez přetlaku, a výstupné, z nichž voda vystupuje nahoru pod přetlakem¹⁾.

Pojem studánka není přesně definován. Zatímco pramen volně odtéká, studánky slouží k zachycení přirozeně vyvěrajícího pramene. Bývají třeba jen prosté, vzniklé pouhým upravením odtoku. Mohou však být i upravené s kamennou či betonovou jímkou a mohou být i zastřešené²⁾.

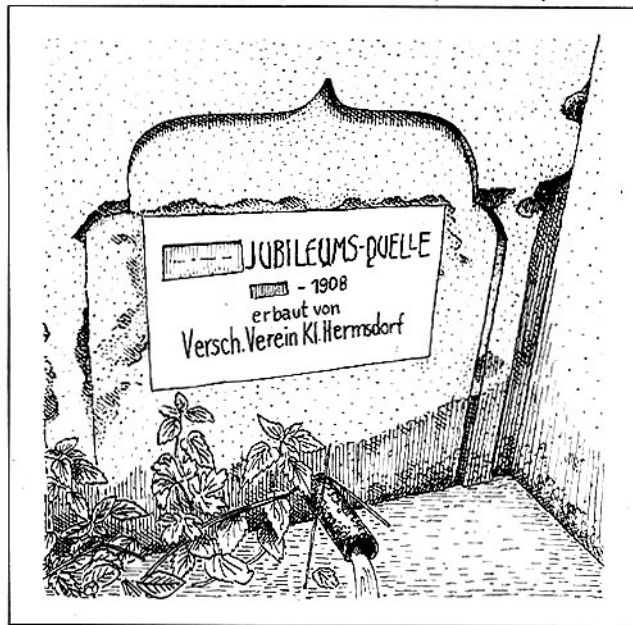
Prameny a studánky v horním Poodří

Bezesporu nejznámějším pramenem v horním Poodří je pramen vyvěrající ve Skále P. Marie u Klokočůvku (katastrální území Spálov). Tento pramen, udržovaný péčí spálovských farníků, je opředěn legendou

o zjevení P. Marie švédskému vojákovi v době třicetileté války.

Do 2. světové války však byla nejvýznamnějším pramenem tzv. "Královská studánka" pod poutním kostelem ve Staré Vodě (na území nynějšího vojenského újezdu Libavá nalevo od silnice Budišov nad Budišovkou - Podlesí - Město Libavá). Tento vyhledávaný pramen dodnes vyvěrá, ale zděná kaplička, chránící dříve tento pramen, již podlehla zkáze.

Studánkou, která byla již za našich předků opředena

místní pověstí, byla tzv. "Dankůvka" - Kačení studánka, v údolí Hradečného potoka (levostranný přítok říčky Luhy, pramenící mezi Dobešovem a Jindřichovem). Na její hladině o pašijích na Květnou neděli plavala kačena, která držela v zobáku zlatý klíč, jímž bylo údajně možno otevřít podzemní poklady³⁾. Tuto studánku se nám v terénu doposud objevit nepodařilo. V dalším popisu bych se však chtěl věnovat jednomu neprávem opomíjenému prameni, který nenápadně vyvěrá v Heřmánkách a který slouží lidem již bezmála sto let. Jedná se o "Jubilejní pramen" (Jubileums Quelle). Přestože vyvěrá u silnice druhé třídy, jež je regionální cyklotrasou Odersko č. 503, málokterý cyklista - natož motorista o ní ví. Proto si vám dovoluji podrobně popsat jeho polohu. Objevíte jej na začátku obce Heřmánky po levé straně silnice II/442 ve směru od Jakubčovic n. O. do Vítkova. Při příjezdu od Jakubčovic n. O. nejprve minete Heřmanický potok se zábradlím po obou stranách silnice. Poté projedete či projdete kolem prvního rodinného domu po pravé straně s dřevěným sloupem s čapím hnízdem. Před druhým rodinným domem napravo uvidíte u levé krajnice silnice zábradlí a pod silnicí nově upravený rybníček v dřevěném oplocení. A právě zde můžete objevit "Jubilejní pramen", který ani v nejsušším létě nevysychá.

Při poruchách veřejného vodovodu v Heřmánkách, který je zásobován z jímací studny vodárny v Jakubčovicích nad Odrou, si obyvatelé Heřmáněk chodí na vodu k tomuto prameni. Pramen je podchycen a voda vytéká z ocelové trubky zapuštěné do betonové opěrné zdi, v níž je vsazena mramorová deska s dochovaným německým textem:

JUBILEUMS - QUELLE - 1908 erbaut von Versch. Verein Kl. Hermsdorf (volně přeloženo do češtiny):
Jubilejní pramen - 1908 vystavěno (zřízeno) Okrášlovacím spolkem Heřmánky

Část nápisů byla odsekána (viz přiložený obrázek). K prameni se sestupuje po několika betonových schodech. Celý pramen působí opuštěně a omšele - schody jsou zborcené a zarostlé travou, betonová opěrná zeď s pamětní deskou se vyklání (je provizorně zabezpečena dvěma zatloučenými kolejnicemi), výtoková trubka je zrezivělá a prostor pod výtokem je zanesen. Jímací prostor pod silnicí, z něhož odtéká voda trubkou, již zřejmě netěsní.

Poněvadž se profesně mj. zabývám povolováním studní a jejich ochranou, připadá mi až zvláštní, jak si tento pramen zachovává čistotu vody. Je třeba si uvědomit, že vyvěrá přímo pod silnicí II. třídy (sběrný vodojem se nachází přímo pod živičnou vozovkou), nad silnicí je kaple se hřbitovem a ještě výše ve svahu se nachází bývalý krávin se silážním žlabem, jenž netěsnil a z nějž do bývalého náhonu unikaly před cca 15 léty silážní šťávy. Při kontrolách domovních a veřejných studní na Odersku, prováděných Okresní

hygienickou stanicí Nový Jičín po červencových povodních v r. 1997, zjednodušený rozbor vody z tohoto pramene mimo mikrobiálního nálezu nevykazoval žádné významné znečištění. To je u takto zanedbaného zdroje vody obdivuhodné.

Mimo jiné i proto si "Jubilejní pramen" v Heřmánkách zasluhuje naši pozornost a péči. Abychom se před našimi předky nemuseli hanbit, bude vhodné nechat se inspirovat okolnostmi vzniku tohoto pramene a péči obce nebo některého z místních či vzdálenějších spolků tento pramen vyčistit a upravit. Blízkost regionální cyklostezky si jistě zaslouží zřídit zde malé posezení pro žiznivé cyklisty.

Na závěr si dovoluji oslovit vás, čtenáře, s prosbou o pomoc při vyhledávání zapomenutých studánek a pramenů i lidové slovesnosti, která se k nim váže. Informace rádi uvítáme na adrese redakce - ať je "studánkový seriál" co nejdříve. A samozřejmě bych se chtěl přimluvit za jejich ochranu a péči.

Ing. Petr Lelek, Městský úřad Odry, předseda ZO ČSOP Odry (text i kresba pramene)

- 1) Václav Tlapák a kol.: Voda v zemědělské krajině, Zemědělské nakladatelství Brázda, Praha 1992
- 2) Petr Kovařík: Studánky a prameny Čech, Moravy a Slezska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998
- 3) František Šustek: Pomístní názvy v Oderských vrších k r. 1201, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 45, OVM Nový Jičín, 1990, str. 3 - 17

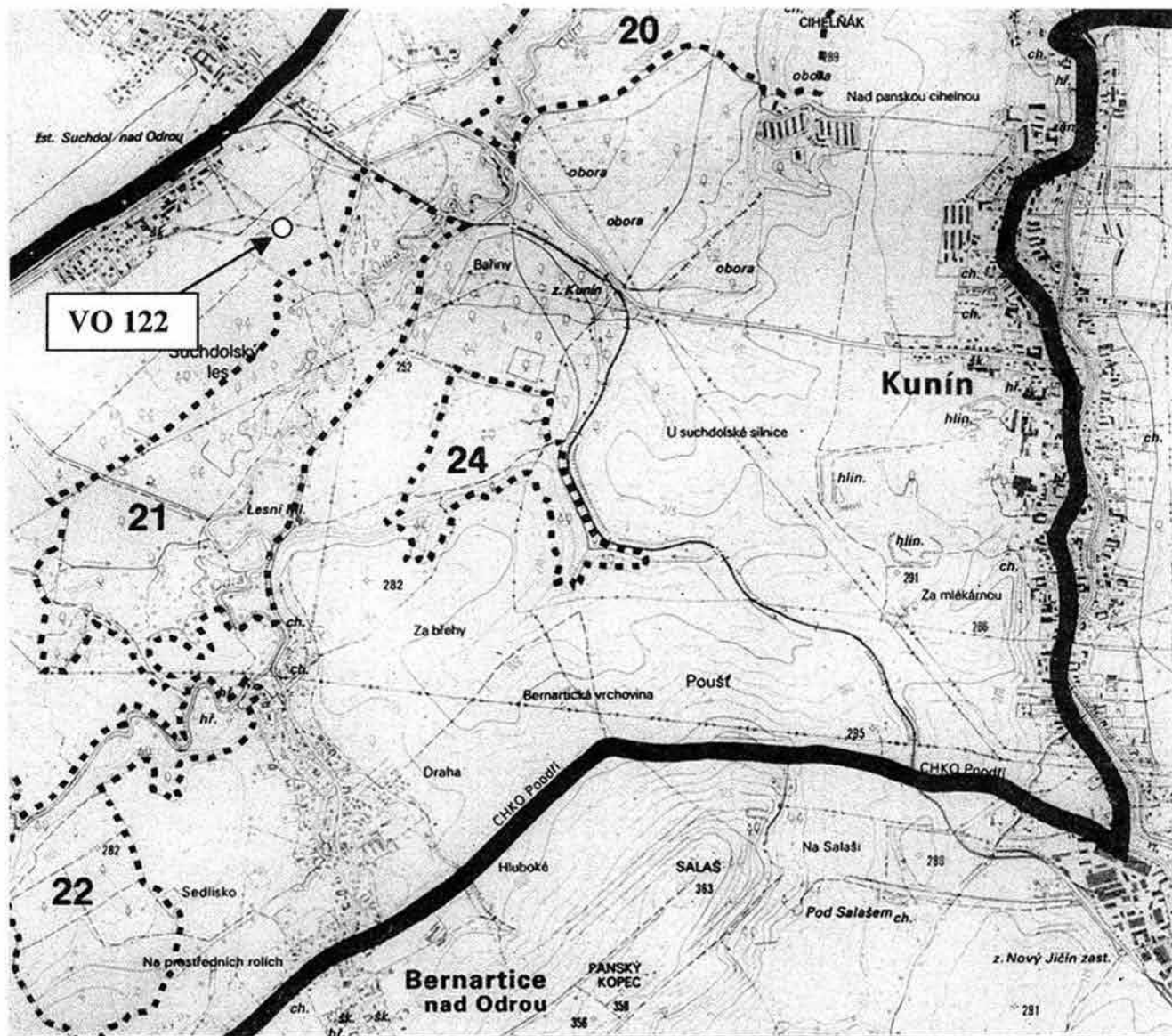

Příklad ovlivnění hladiny podzemní vody v CHKO Poodří provedenou systematickou odvodňovací drenáží

CHKO Poodří je právem chráněnou oblastí pro výskyt luk mokřadního typu s typickou, namnoze chráněnou faunou a flórou. Přesto se v minulosti projevovaly snahy převádět louky na ornou půdu i za cenu drahých investičních odvodňovacích systémů. Příkladem může být zachycení těchto vlivů ve vrtu státní pozorovací sítě VO 122 Suchdol nad Odrou (viz

obr. 1). Český hydrometeorologický ústav - pobočka Ostrava zde sleduje režim kolísání hladiny podzemní vody od roku 1964. Vrt o celkové hloubce 7,40 m ověřil mocnost kvartéru 5,10 m (do hloubky 1,20 m povodňové hlíny, pod nimi 3,90 m mocná poloha hlinitopísčitého polyfrakčního štěrku). Vrt je vystrojen ocelovou pažnicí Ø 273 mm, ve zvodnělé části štěrku perforovanou.

Obr. 1 Situace vrtu VO 122 Suchdol nad Odrou

Režim kolísání hladiny podzemní vody je ovlivněn srážkami, vertikálním průsakem kvartérními sedimenty a horizontální infiltrací vody z povrchových vodotečí. Vlastní hladina podzemní vody může být v závislosti na hydrologické situaci volná nebo napjatá.

V červnu roku 1986 se realizovala v celé širší oblasti vrtu VO 122 systematická odvodňovací drenáž.

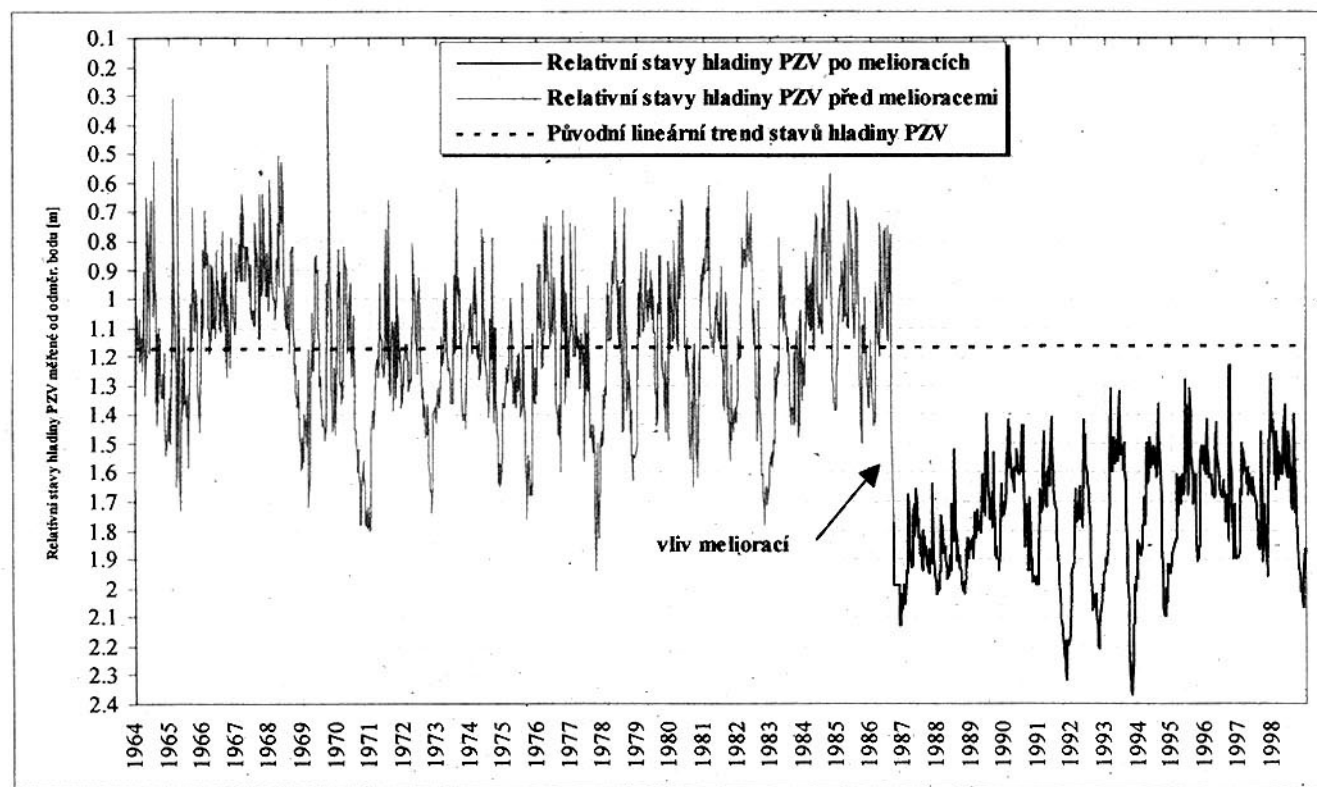
Došlo k rychlému a výraznému zaklesnutí hladiny podzemní vody o 1,39 m (měřeno od 24.6.1987), poněvadž drenážní práce probíhaly v bezprostřední blízkosti vrtu (viz obr. 2). Dosavadní vcelku vyrovnaný režim kolísání hladiny podzemní vody se drasticky změnil. V maximálních stavech hladina dosahovala před melioracemi téměř k úrovni terénu (21.8.1985). Po provedených melioracích se vyskytla 9.7.1997

v hloubce 0,71 m pod terénem. V ročních průměrech se hladina pohybuje v hloubce 1,11 - 1,37 m pod terénem oproti 0,48 - 0,73 m pod terénem před

realizovanými melioracemi. Zjištěná minima v období před melioracemi dosahovala hloubky 1,26 m pod terénem, po melioracích 1,85 m pod terénem.

Obr. 2 Režim kolísání hladiny podzemní vody ve vrtu VO 122 (Suchdol n. O.)

Pozn.: Výška odměrného bodu 0,51 m nad terénem.

Celkový trend výskytu hladin podzemní vody od června 1987 je mírně vzestupný, ale k vyrovnání režimu na původní průběh už patrně nedojde nebo k němu dojde až za několik desetiletí. Celé území je velmi vhodné pro luční hospodářství a porosty mokřadního typu. Pro intenzivní zemědělskou produkci je nezbytná odvodňovací drenáž včetně dalších

agrotechnických a agrochemických zemědělských zásahů, které jsou zde naprosto nevhodným a nepřirodním elementem. Změna rostlinné a živočišné populace může nevratně nastat právě v důsledku změn hydrologie území s následným ekologickým dopadem.

Tomáš Řehánek, Jarmila Vašíčková,
Český hydrometeorologický ústav - pobočka Ostrava

Příspěvek k poznání mykoflóry Poodří (část 2.) I. Hříby

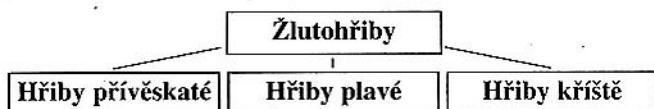
V minulém článku jste se seznámili s bělohříby, které v posledních letech nacházíme na rybníčních hrázích CHKO Poodří. Zaznamenáváme další naleziště hříbu smrkového, v současnosti tedy máme evidovány čtyři lokality. Tolik doplněk k první části. Nyní vás stručně seznámíme s další skupinou vlastních hřibů, se žlutohříby.

Žlutohříby, jak naznačuje název, se vyznačují žlutou pigmentací různých částí plodnice - třeně, dužniny, též klobouku, ale hlavně pórů. Ty jsou již od mládí zlatožluté, chromově žluté nebo sírově žluté a žluté nebo alespoň žlutavé zůstávají až do dospělosti.

Stářím mohou maximálně poněkud hnědnout nebo rezavět. Otláčením se nemění nebo se zbarvují do modra. Dužnina bývá žlutá, žlutavá, nebo bělavá. Po rozkrojení plodnice buď barvu nemění, nebo se zbarvuje do modra. Modrá oxidační reakce u žlutohřibů je slabé anebo střední intenzity, ale nikdy se nebarví tak výrazně jako např. u hříbu kováře (*Boletus erythropus*). Žlutohříby jsou střední až velké houby, s kloboukem bílým, plavým, šedavým, nahnědlým, žlutohnědým, olivově hnědavým, často tedy světlým. Jindy je klobouk hnědý či tmavě hnědý případně vybarven živěji do růžova nebo karmínova. Ve zbarvení klobouku jsou žlutohříby velmi proměnlivé. Také zbarvení třeně může

překvapit. Bývá bělavý až žlutý nebo žlutě nahnědlý, ale také červený. Proto se také můžete setkat s pojmenováním "barevné hříby". Třeň je většinou zdobený sítkou nebo zrněčky. Většina žlutohřibů je teplomilných a s oblibou rostou na zásaditých půdách v mykorhize s listnatými stromy. Tři z našich druhů rostou naopak v podhůří a v horách na kyselých půdách pod jehličnany. Žlutohřiby jsou v ČR, až na jednu výjimku, vzácné až velmi vzácné. U nás roste 16 druhů, z toho v CHKO Poodří jsme zatím našli a determinovali pět druhů, z nichž některé se zde vyskytují v neobvyklém množství. Žlutohřiby můžeme rozdělit do následujících tří skupin.

1. Hříby přívěskaté

Na třeni je více méně vyvinuta sítko, dužnina neměnlivá nebo oxidující do modra, u některých druhů je sytě žlutá. Chuť je oříškově sladká. V Poodří jsme doposud zaznamenali dva druhy.

Hřib královský (*Boletus regius*)

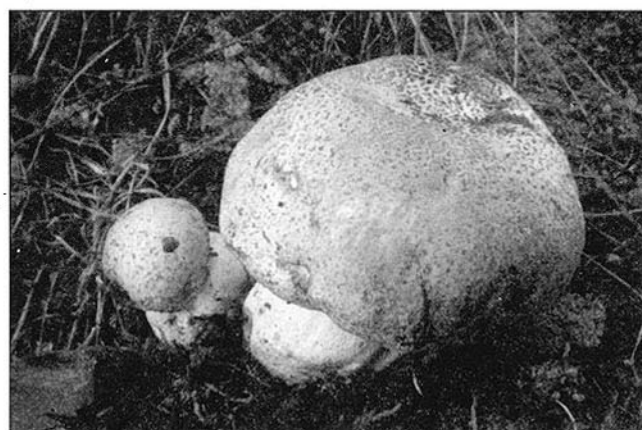
Těžko bychom našli někoho, kdo dosud neslyšel o hřibu královském. Přesto jen málokdo může říci, že tento hřib zná, nebo že jej dokonce našel. Hřib královský vyrůstá s oblibou pod duby, lípami a buky, na více méně zásaditém podkladu. Vytváří střední až velké plodnice, které se vyznačují jasně starorůžovou barvou klobouku, s pokožkou jemně šupinkatou, dále žlutým třením se sítkou stejné barvy, žlutými póry a citronově žlutou a neměnlivou dužninou.

Přestože je barevná kombinace žluté a růžové barvy hodně nápadná a charakteristická, většina upozornění na nález hřibu královského se netýká této houby, ale úplně jiných i jemu zcela nepodobných hřibů, např. hřibu plavého. Nezkušené houbaři často zaměňují hřib královský za některé červené či růžové druhy menších a méně vzácných suchohřibů, zejména hřib červený (*Boletus rubellus*), nebo červenavé formy hřibu osmahlého (*Xerocomus ferrugineus*), které v Poodří také rostou. Ty však nemají postavu vlastních hřibů, jsou menší a štíhlejší. Jejich dužnina je bělavá a na vzduchu většinou oxiduje do modré barvy a nevoní nakysle. Na třeni chybí charakteristická žlutá sítko z drobných ok. U příbuzných hřibu osmahlého může být na třeni žebrování, které imituje sítko a tím může houbaře zmást. Třeň nebývá tak žlutý, většinou je brzy nahnědlý nebo červenavý. A konečně rourky mívají obvykle větší póry. Zatímco předchozí záměny jsou důsledkem zkreslených představ o hřibu královském, ztěžuje jindy jeho určení fakt, že existuje více druhů žlutohřibů s růžovým kloboukem. Dvojníkem hřibu královského je hřib hnědorůžový (*Boletus pseudoregius*). Ten je o něco menší. V pokožce klobouku přistupují k růžové barvě i hnědé odstíny. Dužnina i rourky na vzduchu oxidují

do modrozelené a na třeni je patrný červenavý pásek. Podobný je také hřib klamný (*Boletus fallax*), který patří mezi hříby kříště. Pokožku klobouku má rovněž v odstínech růžové či bledě narůžovělé barvy, ale sítko na třeni se skládá z protáhlejších ok, dužnina na vzduchu modrá v celé plodnici a chutná slabě nahořkle. Tyto "dvojníky" nebyly doposud v Poodří zaznamenány, ale jejich výskyt se nedá vyloučit. Žlutohřibů s růžovou či načervenalou pokožkou klobouku je ještě více. Všechny jsou u nás a v celé střední Evropě velmi vzácné.

Hřib královský se vyskytuje v teplých oblastech Evropy, v jižní Evropě je o něco hojnější, ale všude je vzácný. U nás se tu a tam objeví v okolí Prahy, na Karlštejnsku, na jihu Čech a na jižní Moravě. V minulém století býval alespoň v pražském okolí hojný. Ještě před válkou byl doslova dovážěn na vozech společně s hřibem Fechtnerovým (*Boletus fechtneri*) na pražská tržiště. Prof. Krombholz jej popsal z nálezů v Praze poblíž Bílé hory. Ze seznamu kodexových hub (houby určené k prodeji) byl vyškrtnut teprve před několika lety. V současné době jde o houbu zákonem chráněnou a její ničení, sběr a konzumace jsou zakázány.

V Poodří byl hřib královský zjištěn zatím jen v jedné lokalitě. Jde o jedinou doloženou lokalitu na severu Moravy. Vyrůstá na hrázi rybníku pod duby, jasany a lipami. Mykorhizu zde tvoří pravděpodobně s dubem. Roste ve společnosti dalších velmi vzácných hřibovitých hub. Fruktifikuje tu v neobvyklém množství. Za rok 1999 se nám od června do října podařilo napočítat asi čtyřicet plodnic! Bohužel většinu z nich odnesli houbaři. Naneštěstí je tato lokalita silně navštěvovaná, okolní terén je ušlapáván turisty a ničen cyklisty. Místo je prošlapáváno množstvím houbařů, přestože člověk, ničící tento biotop nebo sbírající hříby královské, může být pokutován částkou až 50 000 Kč. Hřib královský, ale také ostatní hříby s růžovým kloboukem

Hřib královský

si zasluhují nejpřísnější ochrany a na jejich stanoviště je třeba upozornit mykologickou společnost (je možné kontaktovat mykologickou poradnu při Ostravském muzeu).

Hřib přívěskatý (*Boletus appendiculatus*)

Hřib přívěskatý

Hřib přívěskatý vytváří plodnice pevné, střední až velké, s pokožkou v různých odstínech hnědé barvy, někdy i s narůžovělým nádechem. Třeň má nažloutlý nebo žlutý, zdobený sítkou. Póry jsou žluté, dužnina žlutavá, slabě modrající. Hřib přívěskatý je stejně jako hřib královský teplomilná houba, vyrůstající v listnatých a smíšených lesích, ale také na hrázích rybníků, v nížinách a pahorkatinách. Preferuje zásadité podloží a mykorhizu tvoří převážně s duby a buky.

V podhorských a horských oblastech roste velmi podobný hřib panický (*Boletus subappendiculatus*), který se liší nemodrající dužninou a hlavně výskytem pod jehličnany. Příbuzný, velice vzácný hřib růžovník (*Boletus fuscoroseus*), který by se mohl v CHKO Poodří také vyskytnout, se podobá formám hříbu přívěskatého se zarůžovělým kloboukem. Každý nález hříbu přívěskatého s růžovými tóny v klobouku by se měl podrobit mikroskopickému studiu. Hnědé formy mohou být zaměněny za hřib zlatoporý (*Boletus xanthoporus*) a hřib vonný (*Boletus fragrans*), které nemají na třeni sítku.

V České republice je rozšířen hlavně na jižní Moravě a ve středních a jižních Čechách, není však běžnou houbou. Na Ostravsku se vzácně vyskytoval i na jiných místech než v Poodří a nedávno byl nalezen také v podhůří Beskyd. V současné době vyrůstá pravidelně na dvou lokalitách v Poodří. Vyrůstá na hrázích rybníků, pod duby a lípami. Fruktifikuje od června do září. Přesto, že je jedlý, z jídelníčku je třeba jej vyloučit a stejně jako jiné barevné hříby na stanovištích chránit.

2. Hříby plavé

Na třeni není přítomna sítko, ale nanejvýš šupinky. Dužnina je bělavá až nažloutlá, neměnlivá nebo oxidující do modra s charakteristickým zápachem karbolu (nemocniční zápach) nebo příznačnou oříškově masovou vůní (obdobně jako bedla vysoká) či silnou vůní po hříbu strakoši. Chuť sladká, výjimečně ostrá. V CHKO Poodří byly zaznamenány dva druhy.

Hřib plavý (*Boletus impolitus*)

Hřib plavý je krásná teplomilná houba. Vyznačuje

se šedoplavou pokožkou klobouku, sytější žlutými póry a třením se žlutými nebo načervenalými šupinkami, které na něm někdy mohou vytvářet červenavý pásek. Dužnina je bělavá až nažloutlá, neoxidující do modra, s typickým karbolovým zápachem, hlavně při bázi třeně. Roste v listnatých a smíšených lesích, ale i pod jednotlivými stromy v parcích a na hrázích rybníků. Ze symbiotických partnerů si vybírá zejména duby a buky. Nejpříbuznější a nejpodobnější je hřib skvrnitý (*Boletus depilatus*), vytvářející menší plodnice, je celkově tmavší a má plstnatější pokožku klobouku, která se postupným olýsáním jeví jako skvrnitá. Podobný může být také hřib bělostný (*Boletus albidus*), jenž se dá odlišit modrající nahořklou dužninou s nakyslým pachem a často také sítkovaným třením.

Ve střední Evropě je vzácný až velmi vzácný, u nás vyrůstá v nejteplejších částech republiky, v některých oblastech jižní Moravy (např. les Kapansko u obce Starý Poddvorov), zřídka také v okolí Prahy a na Karlštejnku. Vzácně se objevuje v mykologické rezervaci na hrázi rybníku Luční v jižních Čechách. Na severu Moravy byl v současné době nalezen na jediné lokalitě zámeckého parku v Hradci nad Moravicí a na řadě lokalit v Poodří, kde je poměrně častý. Poodří lze chápat jako jeho makrolokalitu, která je bohatostí nálezů výjimečná i v měřítku střední Evropy.

Hřib plavý

Mykorhizu tvoří s duby. Ve sledovaném prostoru fruktifikuje od konce dubna až do konce října, v několika vlnách. Je to další hříbovitá houba hodna ochrany, která je bohužel intenzivně vysbírávána praktickými houbaři. Je však třeba upozornit, že přes doporučení některými atlasy ke sběru, jsou známy po jeho požití i dosti nepříjemné otravy.

Hřib skvrnitý (*Boletus depilatus*)

Hřib skvrnitý je spíše středně velký hřib, s kloboukem hnědým, po čase jakoby skvrnitým. Póry jsou žluté, třeň bělavý nebo nažloutlý, zdoben drobnými zrnky. Dužnina je bělavá až nažloutlá, na vzduchu neměnlivá, zapáchá karbolem, alespoň na bázi třeně. Chuť mírná, někdy i ostrá. Mykorhizu tvoří s lípami a habry.

Je velmi vzácný a znám jen z několika států Evropy.

U nás se objevuje ve středních Čechách, ojediněle na Táborsku a v okolí Brna. V Poodří byla nalezena jediná plodnice pod duby, lípami a habry.

3. Hříby kříště

Třeň se sítkou, ale i bez, nikdy však netvoří pravé šupinky. Dužnina je bělavá až nažloutlá, oxidující do modra, většinou nahořklá až hořká. V Poodří jsme doposud našli jen jeden druh, a to hřib bělostný (*Boletus albidus*)

Hřib bělostný (*Boletus albidus*)

Hřib bělostný, starším názvem hřib medotrpký, vytváří velké kompaktní a světle vybarvené plodnice. Klobouk je bělavý, nahnědlý, šedý, či hnědožlutý, vzácně také naružovělý, póry čílné. Třeň má rovněž žlutý nebo zahnědlý, vzácně také bělavý, často i s červeným značením. Dužnina je bělavá, po rozkrojení více méně intenzivně modrá, nahořklá až hořká, ve stáří s typickou nakyslou vůní. Hřib bělostný dává přednost teplým stanovištím na vápenatém podloží. Mykorhizu tvoří s duby, buky a lípami, možná také i s jírovci.

K záměnám dochází zejména za hřib plavý, jak již bylo zmíněno výše. Příbuzný hřib kříšťovitý (*Boletus pachypus*) se odlišuje relativně tmavší pokožkou klobouku, červenou zónou v horní polovině třeně a výrazně pozitivní reakcí dužniny na jodová činidla. Ve střední Evropě je vzácný, v jižní, kde roste s oblibou pod jedlým kaštanem, je o něco častější, ale ani tam není běžný. V České republice se vyskytuje převážně v jižních Čechách. Vzácněji také v okolí Prahy, Mladé Boleslavi a na jižní Moravě. Na severu Moravy je zaznamenáno několik málo lokalit. V poslední době byl dokladován ze dvou lokalit na Opavsku a několika míst v Poodří. Na žádné severomoravské

lokalitě se však neobjevuje v takovém množství jako

Hřib bělostný

na hrázi, která rozděluje Horní a Dolní Bartošovický rybník. Množství, v jakém se objevuje od července do konce září, je impozantní. Roste hromadně a často vytváří překvapující trsy plodnic. Mohl by být ozdobou bartošovické hráze, kdyby nedocházelo k jeho hromadnému ničení. Místo navštěvuje množství houbařů, z nichž mnozí již zjistili, že tento hřib není vhodným úlovkem do kuchyně (je nejen hořký, ale může způsobit žaludeční obtíže), a přesto jej musí alespoň vydloubnout ze země. Nejednou jsme takhle stáli nad spouští, která připomíná bojiště, bojiště s převrácenými a rozřezanými hříby.

/pokračování/

Michal Graca, Vít Balner

Foto: M. Graca

Zajímavé rostliny z území horní Odry

Tento příspěvek, navazující na článek o vegetaci a květeně povodí Odry v Oderských vrších uveřejněný v časopise Poodří (Sedláčková 2000), je úvodem k sérii článků o nejzajímavějších, vesměs chráněných, ohrožených nebo ekologicky i fyto geograficky významných rostlinách, které byly v posledních letech zjištěny nebo nově ověřeny v zájmovém území údolí horní Odry a jejích přítoků.

Komentáře k jednotlivým druhům cévnatých rostlin jsou zaměřeny vedle zařazení v botanickém systému na stručný morfologický popis, ekologickou vazbu rostliny na typy stanovišť a rostlinných společenstev a současné ochranné zařazení. V mnoha případech bude větší pozornost věnována hodnocení aktuálního výskytu nejen v samotném zájmovém území, ale i vzájemnému srovnání v přílehlých územích s případnými odkazy na dostupné literární údaje. Výběr jednotlivých druhů je sice podmíněn určitou vzácností v území, ale nemá pevně stanovená kritéria,

ani stupně ohrožení v území, ani prioritu ekologickou nebo fyto geografickou.

Kosatec sibiřský - *Iris sibirica* L.

Z přibližně deseti udávaných druhů kosatců v květeně České republiky včetně okrasných pěstovaných druhů jsou na sv. Moravě zastoupeny pouze dva. Zatímco poměrně častý je žlutě kvetoucí *Iris pseudacorus* - kosatec žlutý, vázaný na mokřady a břehy rybníků nižších poloh, zvláště v Poodří, který byl na horní Odře dosud zachycen na jediném stanovišti v údolí potoka Hádek (1987), je výskyt chráněného a ohroženého druhu kosatce sibiřského v rámci sv. Moravy soustředěn jen do oblasti Nížkého Jeseníku a Oderských vrchů (fytochorion Českého oreofytika 98. Nízký Jeseník a Českého mezofytika 75. Jesenické podhůří). Kosatec sibiřský je asi 120 cm vysoká trsnatá bylina s tenkým oddenkem, přímou, slabě zploštělou lodyhou

zřetelně přesahující úzce čárkovité, až 1 cm široké tmavě zelené listy. Celkově modrofialové okvěti má vnější listy okrouhlé, fialově žilkované a znenáhla zúžené v hnědý nehet, zatímco vnitřní lístky okvěti jsou vzpřímené, úzce eliptické a tmavomodré. Stopkatá tobolka 3 - 4 cm dlouhá má trojhranně válcovitý tvar. Druh kvete od května do června (srov. Dostál 1989). Svou ekologií je kosatec sibiřský vázaný na vlhká až zamokřená stanoviště vysokobylinných, nepravidelně kosených lučních společenstev podsvazu Filipendulenion s dominantním tužebníkem jilmovým (*Filipendula ulmaria*), které často lemují nejen nivu horní Odry, ale i dolní části toků četných přítoků Odry. V pramenných oblastech mírně svažitého reliéfu některých přítoků (Plazský a Smolenský potok) roste tento druh i na středně vlhkých stanovištích bezkolencových luk svazu Molinion, jejichž existenci v území podmiňuje kolísání hladiny spodní vody v průběhu vegetačního období.

Přestože dosud není zcela podchyceno celkové rozšíření kosatce sibiřského v zájmovém území, příklady zjištěných lokalit nepřilíší početných populací vypovídající spíše o ústupu tohoto druhu na postupně pozměňovaných lučních společenstvech.

Poměrně bohatý výskyt provázejí louky v nivě Odry u bývalé obce Údolná (1987), stejně tak i početné populace roztroušené na bezkolencových loukách

levého břehu Smolenského potoka (1987), nověji ověřené v jediné vyhlášené přírodní rezervaci Vojenském výcvikovém prostoru Libavá jako Smolenská luka (Kincil a Hradílek 1998) a v témže roce bohatě plodné populace znovu ověřené v terénu. Pouze ojedinělý výskyt byl zaznamenán v zarůstajících bezkolencových loukách na horním toku pravého břehu Plazského potoka asi 0,8 km z. od bývalé obce Heřmánky u Potštátu. Poslední údaj se již vztahuje na území mimo hlavní tok Odry, na prameniště levého přítoku Libavského potoka, kde v místě "Na mokřině" z. od obce Podlesí rostlo v r. 1989 jen několik trsů (srov. Hradílek a kol. 1999).

Staré literární údaje, uváděné ve studii (Duda, Opravil a Šula 1993), podávají obraz dříve četnějšího rozšíření v širší oblasti Nízkého Jeseníku. Byly to lokality např. okolí Bruntálu, Horního Benešova, Domašova, Krahulčí, údolí Moravice u Vrbna a Leskovce n. Mor., ale i v okolí

Opavy a Krnova, kde vlivem nevhodných vodohospodářských úprav a meliorací byl v posledních letech tento druh téměř vyhuben.

Jestliže příloha vyhlášky MŽP ČR č. 395/92 Sb. zařadila tento druh do kategorie silně ohrožených a chráněných rostlin, pak z regionálního pohledu podle existence stávajících lokalit lze právem označit kosatec sibiřský

za kriticky ohrožený. V současné době známá recentní stanoviště na horní Odře náleží pravděpodobně k posledním přirozeným výskytům pro zachování genofondu tohoto vzácného druhu na sv. Moravě.

Literatura:

- Dostál J. (1989): Nová květena ČSSR, 2. - Academia, Praha.
 Duda J., Opravil E. a Šula B. (1993): Chráněné a ohrožené druhy v květeně Nízkého Jeseníku a přilehlých území - 1. - Čas. Slez. Muz. Opava, (A), 42:31-42.
 Hradílek Z. (1999): Materiály ke květeně Nízkého Jeseníku a přilehlých území. - Sagittaria, Olomouc.
 Kincil L. a Hradílek Z. (1998): Smolenská luka - botanický skvost Oderských vrchů. - Čas. Slez. Muz. Opava, (A), 47:113-132.
 Sedláčková M. (2000): Poznámky k vegetaci a květeně v povodí horní Odry. - Poodří, Ostrava, 1:34-37.

Kamzičnik rakouský - *Doronicum austriacum* Jacq.

Podle přílohy vyhlášky MŽP ČR č. 395/92 Sb. je tento statný horský druh z čeledi hvězdnicovitých (Asteraceae) zařazen do kategorie ohrožených rostlin květeny ČR.

Až 1,5 m vysoké rostliny charakterizují hranaté listnaté lodyhy, v horní část větvené, chlupaté a žláznaté. Spodní lodyžní listy jsou houslově vejčité, přisedlé a široce ouškaté. Prostřední lodyžní listy jsou houslovitě vejčité, přisedlé a široce ouškaté. Prostřední lodyžní listy jsou větší, na bázi zakončené křídlatým řapíkem. Srdčité přisedlé menší horní lodyžní listy objímají hlavní lodyhu. Úbory koncových větvených lodyh po 5 - 10 tvoří kopinaté zákrovň listeny. Vnitřní trubicovité květy jsou jasně žluté (srov. Dostál 1989).

Tento dekorativní druh je vázaný na vlhké humózní půdy převážně jehličnatých lesů horských oblastí Jeseníků a Moravskoslezských Beskyd, kde nejčastěji roste na rozvolněných lesních prameništích horských potoků nejvyšších poloh, ale též provází pobřežní porosty horských údolí v nižších polohách (např. Čeladenka, Mohyla), zatímco v podhůří Karpatského mezofytika fytochorionů Veřovických vrchů, Podbeskydské pahorkatiny a Moravské brány dosud nebyl zaznamenán.

Překvapivý výskyt v Oderských vrších (Šula a Duda 1974) je soustředěn do klimaticky chladné pramenné oblasti řeky Odry a jejího horního toku přibližně po bývalou obec Olejovice a také do některých k severu směřujících přítoků Odry (např. Smolenský potok, Radeška). Z posledních ověřených údajů lze konkretizovat lokality např. Údolná - na okraji lesa pravého břehu Odry sv. od bývalé obce (1987), Nová Ves n. O. - údolí Smolenského potoka v pobřežních porostech (1987) a na podmáčených místech pod silnicí v prostoru přírodní rezervace Smolenská luka

(Kincl a Hradílek 1998), v terénu ověřeno v témže roce. Několik sterilních exemplářů bylo nalezeno ve smíšeném lese smrku a buku na nejhornějším oku Odry cca 0,8 km pod jejím pramenem u Kozlova (1998). Dosud nejbohatší výskyt byl zaznamenán v celém údolí levého přítoku Odry s. od vrchu Radeška (1988).

Kamzičník rakouský je výrazně horský druh s těžištěm rozšíření v severně přilehlém pohoří Hrubý Jeseník, odkud zřetelně přesahuje nejen do oreofytika Nízkého Jeseníku v okolí vrchu Slunečná, ale osídluje i chladné a inverzní polohy mezofytika Jeseníckého podhůří. Dokládá to řada starých literárních údajů z širšího území Nízkého Jeseníku (srov. Duda, Opravil a Šula 1990:140-141), výše uváděné ověřené údaje z konce 80. let i nové lokality zjištěné při floristickém kurzu ČSBS v Bruntále v r. 1989 (Hradílek a kol. 1999). Z povodí Moravice je zajímavý dosud nejjihněji zjištěný výskyt z údolí Lesního potoka s. od přehradní nádrže Slezská Harta (1992).

Přestože jeho výskyt na přirozených stanovištích horských oblastí se nezdá

být ohrožen, zasluhuje tento druh přísnější ochranu a podrobné sledování na izolovaných lokalitách Nízkého Jeseníku a zejména v Oderských vrších.

Literatura:

- Dostál J. (1989): Nová květena ČSSR, 2. - Academia, Praha.
- Duda J., Opravil E. a Šula B. (1990): Horské druhy v květeně Nízkého Jeseníku a přilehlých území. - Čas. Slez. Muz. Opava, (A), 39:133-146.
- Hradílek Z. (1999): Materiály ke květeně Nízkého Jeseníku a přilehlých území. - Sagittaria, Olomouc.
- Kincl L. a Hradílek Z. (1998): Smolenská luka - botanický skvost Oderských vrchů. - Čas. Slez. Muz. Opava, (A), 47:113-122.
- Šula B. a Duda J. (1974): Květena při horním toku řeky Odry. - Vlastiv. Sborn. Okresu Nový Jičín, 14:60-65.

Marie Sedláčková

Kresby rostlin jsou převzaty z Velké knihy rostlin, hornin, minerálů a zkamenělin, kterou sestavil a ilustroval J. Krejča, Příroda, a.s., Bratislava, 1993.

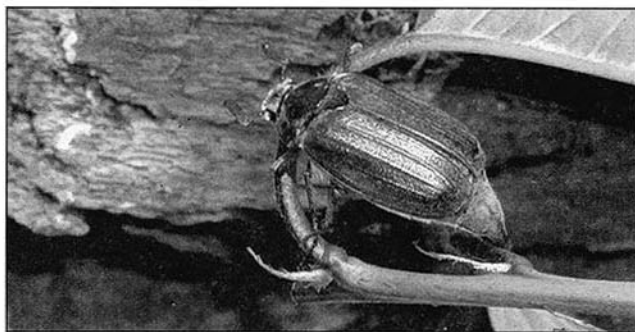
Národní přírodní rezervace Polanská niva očima zoologa 1. část - bezobratlí

Úvod

NPR Polanská niva patří mezi nejvýznamnější a největší zvláště chráněná území v rámci chráněné krajinné oblasti Poodří. Živočiškové tvoří jeho velmi významnou a zajímavou součást. Nicméně konkrétní poznatky o výskytu jednotlivých druhů jsou rozptýleny v mnoha dílčích publikacích a zůstávají tak laické i odborné veřejnosti prakticky nedostupné, nebo nebyly dosud publikovány. Mým cílem je podat ucelený přehled hlavních zástupců fauny této rezervace. Budu přitom vycházet jak z publikovaných údajů, kterých není mnoho, tak i z vlastních zkušeností. Tuto lokalitu pravidelně navštěvuji již více než 10 let a v letech 1996 - 2000 jsem zde prováděl na základě povolení Ministerstva životního prostředí intenzivní entomologický výzkum. Rád bych poukázal především na nejzajímavější druhy živočichů, které jsou mnohdy široké veřejnosti málo známe, ale dokládají velkou přírodovědeckou hodnotu této rezervace a tím i celé CHKO Poodří.

Charakteristika lokality

Národní přírodní rezervace Polanská niva má rozlohu 122 ha a nachází se v katastru Polanky nad Odrou v severní části CHKO Poodří. Její součástí je Blücherův les, zachovalý lužní les s četnými slepými rameny řeky Odry, dále čtyři menší rybníky polanské soustavy (Kačírek, Velký Vaček, Malý Vaček a Zimní rybník) a okolní louky s přilehlou částí levého

Chroust obecný (foto: P. Kočárek)

neregulovaného břehu Odry. Bližší botanický popis lokality Blücherův les (též Horní Polanský les) lze najít

Střechatka obecná (foto: J. Ševčík, 17.květen 1996)

např. v práci Sedláčkové (1987), popis rybníků např. v nepublikované práci Rojíčkové (1989).

Bezobratlí

Bezobratlí tvoří z hlediska počtu druhů jednoznačně největší část fauny NPR Polanská niva, jsou však daleko méně prozkoumaní než obratlovci. Je to dáno mj. tím, že studiu fauny obratlovců menšího území se může s úspěchem věnovat třeba i jediný člověk, zatímco k důkladnému studiu fauny bezobratlých, především hmyzu, je zapotřebí často několika desítek specialistů, v některých případech i ze zahraničí.

Mnoho skupin bezobratlých dosud nebylo na daném území sledováno, zaměřím se tedy jen na ty skupiny, u nichž existují spolehlivé a konkrétní údaje, nejlépe z novější doby. Takovou skupinou jsou např. měkkýši. Beran (1999) uvádí z CHKO Poodří celkem 38 druhů vodních měkkýšů, z toho přímo z NPR Polanská niva jen 6 druhů, např. okružák ploský (*Planorbis cornutus*), levotočka bažinná (*Aplexa hypnorum*), škeble říční (*Anodonta anatina*) a velevrub malířský (*Unio pictorum*). Na dně rybníka Velký Budní byla zjištěna také bahenka živorodá (*Viviparus contectus*). Ze suchozemských plžů uvádí Mácha (1982) z dnešní NPR Polanská niva např. hlemýžď zahradního (*Helix pomatia*) a páskovku keřovou (*Cepaea hortensis*).

Také o **pavoucích** máme poměrně dost konkrétních údajů. Bryja & Majkus (1999) uvádějí z NPR Polanská niva (většinou mimo BL) 66 převážně běžných druhů pavouků, jsou to např. křížák obecný (*Araneus diadematus*), slídák mokřadní a luční (*Pardosa amentata*, *P. palustris*), čelistnatka rákosní (*Tetragnatha extensa*) a mnoho dalších. Pro zajímavost, z České republiky je dosud známo necelých 800 druhů pavouků, z Poodří zatím 177 druhů. Ojedinělé údaje o **korýších** v řece Odře na úrovni NPR Polanská niva lze najít v práci Simanova a Kantorka (1980). Kromě známé berušky vodní (*Asellus aquaticus*) nacházeli tito autoři ve vzorcích blešivce *Carinogammarus roeseli* a také pijavku hltanovku bahenní (*Erpobdella octoculata*) z kmene **kroužkovci**. Lasturnatky (Ostracoda) rybníků v Polance n.O. studoval Kantorek (1976) a zjistil zde např. druhy *Candona candida* a *Cypridopsis vidua*. Jednou z nejpočetnějších skupin bezobratlých

je bezesporu hmyz. Nejsou to však jen brouci a motýli, dokonce bych řekl, že to zdaleka nejsou jen brouci a motýli. Tak tedy popořádku, podle zoologického systému. Nejjednodušší situace je v případě bezkřídlého hmyzu, kam patří např. řád chvostokoci, protože ze sledovaného území není k dispozici jediný údaj. O něco lépe jsou na tom **jepice a pošvatky**. Přímou uvnitř NPR Polanská niva sice nikdo dosud tyto řady hmyzu nestudoval, Simanov a Kantorek (1980) však odebírali vzorky na Odře v těsné blízkosti hranic rezervace. Z jepic se ve vzorcích nejčastěji vyskytoval druh *Baetis rhondani*, ze dvou zjištěných druhů pošvatek pak *Dinocras cephalotes*. Poměrně dobře známé jsou **vážky**, které v CHKO Poodří studoval především Holuša (1996, 1999). Kromě běžných druhů, jako je např. motýlice obecná (*Calopteryx virgo*), se v NPR Polanská niva vyskytují klínatka obecná (*Gomphus vulgatissimus*), vážka jarní (*Sympetrum fonscolombei*), šídlo tmavé (*Anax parthenope*), šídélko znamenáné (*Erythromma viridulum*) a další. **Škvoři** jsou v rezervaci zastoupeni třemi druhy (viz Kočárek & Ševčík 1997), z nichž nejzajímavější je škvor polokřídý (*Apterygida media*), který se zde vyskytuje na vegetaci podél Odry. **Rovnokřídli** jsou v Blücherově lese zastoupeni např. marší *Tetrix subulata* a kobylkou dubovou (*Meconema thalassinum*), která žije v korunách stromů. Z nenápadného řádu **pisivky** bylo dosud z NPR Polanská niva doloženo 12 druhů, např. pisivka velká (*Psococerastis gibbosa*) a pisivka žlutá (*Caecilius flavidus*). V novější době bylo určeno do druhu několik **ploštic** odchycených v Blücherově lese, jsou to např. klopušky *Lygus rugulipennis* a *Orthops kalmi*, z vodních ploštic pak bruslařka obecná (*Gerris lacustris*).

Srpice obecná (foto: J. Ševčík, Blücherův les, 17. květen 1996)

Stejnokřídli jsou v Blücherově lese zastoupeni např. pěnodějkou olšovou (*Aphrophora alni*), ostruhovníkem průsvitným (*Javesella pellucida*), merou *Cacopsylla melanoneura* aj.

Střechatka obecná (*Sialis lutaria*) z řádu **střechatky** je na jaře hojná v celé NPR Polanská niva. Bez bližšího studia kopulačních orgánů jí není možné odlišit od našich zbývajících dvou druhů, které však žijí jen v okolí podhorských potoků. **Dlouhošíjky** jsou v rezervaci reprezentovány menším druhem dlouhošíjka zlatoplámá (*X. xanthostigma*), jehož larvy žijí pod kůrou stromů. Přehled druhů **sítokřídých** zjištěných

Klínatka obecná, Blücherův les (foto: J. Ševčík, 26. 5. 1996)

v BL podal Ševčík (1999a). Mimo jiné se zde vzácně vyskytuje rzounek vykrajovaný (*Drepanopteryx phalaenoides*) s charakteristickými křídly. V korunách dubů byla zjištěna poměrně vzácná denivka *Symphorobius klapaleki*, dosud u nás známá jen z několika lokalit (Ševčík 1997). V Blücherově lese žijí tři druhy srpic, zajímavý je hojný výskyt **srpice** *Panorpa alpina*, která je jinak častější v horském prostředí (Ševčík 1999b). **Chrostíci** nebyli dosud v NPR Polanská niva studováni, přestože materiál ze světelných lapačů je k dispozici u autora tohoto článku. Simanov a Kantorek (1980) zjistili v Odře larvy rodů *Hydropsyche* a *Rhyacophila*.

Blanokřídli jsou druhově velice početným řádem hmyzu (z území bývalého Československa je známo okolo 8000 druhů, z ČR necelých 6500), nicméně v NPR Polanská niva nebyli systematicky studováni. Ze všeobecně známých druhů je možné jmenovat sršeň obecnou (*Vespa crabro*), která se zde vyskytuje v ptačích budkách a jiných dutinách, dále vosu obecnou (*Vespula vulgaris*), z mravenců byl zatím určen jen mravenec žahavý (*Myrmica rubra*), z pilatek např. pilatka řepková (*Athalia rosae*). **Dvoukřídli** jsou v České republice zastoupeni více než 6000 druhy patřícími zhruba do 100 čeledí. Jejich určování je obtížné a nespecialista většinou nedokáže spolehlivě zařadit nalezenou mouchu ani do čeledi. Přesto je o dvoukřídlech NPR Polanská niva a především Blücherova lesa poměrně dost údajů. V tomto příspěvku se však mohou zmínit jen o několika nápadných nebo vzácných druzích. Nejlépe je známo druhové složení u skupin vyvíjejících se v houbách, zejména čeledi bedlobytkovití (*Mycetophilidae*), dále u příbuzné čeledi smutnicovití (*Sciariidae*) aj. (viz např. Ševčík 1999a). Z jiných skupin je možné zmínit např. dlohososku velkou (*Bombylius major*), která v Blücherově lese každoročně na jaře opyluje kyčelnice žláznaté. Z oblíbené čeledi pestřenkovití (*Syrphidae*) byla na této lokalitě zjištěna běžná pestřenka pruhovaná (*Episyrphus balteatus*), dále např. druhy *Xylota segnis*, *Melanostoma scalare* a *Cheilisia fasciata*. Některé další druhy dvoukřídlech uvádí z Ševčík (1999a).

Brouků žije v České republice přibližně 5800 druhů,

kolik jich však žije v NPR Polanská niva není a ještě dlouho nebude známo. Lze zde proto opět zmínit jen několik zajímavých zástupců. Tak z vodních brouků byli v Blücherově lese zjištěni např. *potápníci* *Dytiscus dimidiatus*, *Acilius canaliculatus* a *Ilybius fuliginosus* a vodomilové *Cercyon lateralis*, *C. marinus*, *Hydrobius fuscipes*, *H. rothenbergii*. Z čeledi mrchožroutovitých byl záznamován hrobařík černý (*Nicrophorus humator*) a v korunách dubů mrchožrout housenkář (*Xylodrepa quadripunctata*), což je na Ostravsku ojedinělý nález. Na jaře roku 1996 nalétával hojně do světelného lapače chroust obecný (*Melolontha melolontha*). Rovněž na světlo byl několikrát chycen tesařík piluna (*Prionus coriarius*), z dubů byl sesmýkán tesařík *Stenocorus meridianus*, doložení byli dále tesaříci *Rhagium sycophanta*, *Saperda scalaris* a *Clytus arietis*. Z početné čeledi nosatcovitých žije v Blücherově lese a okolí např. zobonoska dubová (*Attelabus nitens*). V ptačích budkách zde byl zjištěn poterník kovový (*Stenomax aeneus*) z čeledi poterníkovití. Dosavadní poznatky o střevlíkovitých broucích CHKO Poodří shrnují Vošlajer Szymonik (2000). Z národní přírodní rezervace uvádějí celkem 64 druhů střevlíků, z toho 25 druhů z Blücherova lesa. Z větších druhů byli zjištěni např. střevlík fialový (*Carabus violaceus*), zrnitý (*C. g. granulatus*), Scheidlerův (*C. scheidlerii*), Ullrichův (*C. ullrichii*), dále např. běžní střevlíci *Pterostichus m. melanarius* a *Platynus assimilis*, z vzácnějších druhů pak např. *Platynus livens* a další. Stanovský (1999) uvádí z území rezervace a nejbližšího okolí 15 vzácných druhů střevlíků, např. *Bembidion foraminosum*, *Elaphrus aureus*, *Harpalus progrediens*, *Paratachys micros*. Jedná se převážně o druhy písčitých břehů řek.

Motýli byli v Blücherově lese sledováni v letech 1996 a 1997 pomocí pravidelných odchytů do světelného lapače. Získaný materiál však dosud nebyl kompletně zpracován. Mezi nejčastější úlovky patřili zavíječ kopřivový (*Pleuroptya ruralis*), zavíječ zahradní (*Eurrhyncha hortulata*), přástevník mátový (*Spilosoma lubricipeda*), píďalka různorožec dubový (*Hypomecis roboraria*) a další. Z nápadných druhů byli doloženi např. martináček habrový (*Saturnia pavonia*), přástevník medvědí (*Arctia caja*), stužkonoska olšová (*Catocala nupta*). Z lišajů pak lišaj lipový (*Mimas tiliae*), lišaj topolový (*Laothoe populi*), jednou byl odchycen lišaj svízelový (*Hyles galii*). Mezi vzácnější zástupce fauny Blücherova lesa patří např. srpokřídlec olšový (*Drepana curvatula*) nebo vztyčnořitka topolová (*Clostera anastomosis*). Náš dlouhý výčet druhů můžeme uzavřít řádem blechy, konkrétně blechou slepičí (*Ceratophyllus galinae*), která byla v lese nalezena v hnízdech lejska bělokrkého.

/pokračování příště, včetně literatury/

Mgr. Jan Ševčík, Ph.D.

Bezdomovci aneb co všechno jsme dokázali

Žijeme ve světě překotných změn. Civilizační vlny se valí jedna přes druhou. Ženou nás stále někam. Nevím, jestli kupředu. Tempo je tak rychlé, že není čas se ohlédnout. A měli bychom. Zanecháváme za sebou stopu, po níž kráčí náš vlastní zánik.

Ohlédnutí I. - Krajina mého dětství

Byla ve znamení budování nové společnosti. Nechápal jsem jaké, byla jsem dítě a vnímala jsem svět dětskýma očima. Bydlela jsem v předměstí Ostravy, obklopena přírodou. Často jsme si hrávali v blízkém lesíku. Byl zdrojem mého prvního poznávání stromů, keřů, ptáků i bylinek a trav. Pak přišel "záměr" a lesík se změnil v park. Ubylo stromů, keřů, tráv, přibýlo štěrku, cestiček, laviček. My, děti, jsme ztratily místo ke hraní, zvířata svůj domov. Stali se z nich bezdomovci.

Začali jsme si chodit hrát k řece. Rozšířila jsem si obzor svého poznání o obyvatele vodní říše, poznávala rytmus života řeky. Neznala jsem pojem niva, ale věděla jsem, kam vždy bude sahat voda při jarním tání, kdy přijdou letní záplavy. Bylo to tak přirozené. Řeka a její okolí byly nádherným místem. Voda byla mělká, čistá, většinou po kotníky nebo lýtka. Ke splavu jsme nechodili, tam tichost řeky nevěštila bezpečí. Jinak od jara do podzimu bylo naše místo u řeky. Až jednou. Přišli jsme si hrát jako obvykle. Když si teď na tu chvíli vzpomínám, mám nejasný pocit, že tenkrát bylo u řeky velmi ticho. Na řeku byl smutný pohled. Tmavě zelená voda se běhala bříska ryb a slunce se dívalo na duhová kola oleje. Smuteční průvod ryb se tiše pohyboval po proudu. Další bezdomovci - vlastně už ani domov nepotřebovali.

Přesunuli jsme dějiště našich her na zalesněný kopec. Byl sice o kousek dál, ale byl jako stvořený pro dětský svět fantazie. Za čas jsme věděli, kde co hnízdí, kde kdo má noru, kolik má zajíček mladých a kolik králiků divoký. Obdivovali jsme život v mraveništi. V zimě pak kopec byl místem sněhových radovánek. I tento náš svět stál v cestě pokroku. Jednoho dne přijely stroje, rozeřvaly se pily, aby přehlušily výkřiky lesních obyvatel: "Jsme bezdomovci!"

V okolí zůstala poslední přírodní lokalita. Malý rybníček s navazujícím mokřadem. Tenkrát jsme tomu říkali bažiny. Přeorientovali jsme se a naše hry dostaly nový charakter a také jsme se obohatili o nové poznání. Brodili se v bahně, pletli rákosové šaty, v zimě bruslili. Poznávali jsme říši obojživelníků, nosili domů komáří štípance. Také čas bažinných her skončil. Mokřad se odvodnil, rybník zavezl. Přibýli další bezdomovci. Pokrok se přiblížil nebezpečně až k mému rodnému domu. Jeho osud byl zpečetěn a my jsme se "rozhodnutím" ze dne na den stali "bezdomovci". Ale jen na čas, do doby, než se dostaví panelák. Krajina mého dětství se změnila. Změna se promítla

i v životě. Lidé začali ztrácet přímý kontakt s přírodou. Společný život, místní tradice, snaha si vzájemně pomáhat se pomalu začala rozpadat.

Ohlédnutí II. - Dnešní krajina

Sídlíště jako každé jiné. Betonové krabice, bláto, asfaltová hřiště. Sem tam nějaký strom, tráva, žádné květiny. Tam doma - u nás - jsme jich měli plnou zahradu. Co kdybychom je přesadili. Stalo se. Strohost paneláku se zjemnila krásou bledulí, narcisů, tulipánů, kosatců, macešek, petrklíčů, pivoňek, jiřin, lilii a růží. Sázeli jsme je s rozvahou a tak, aby květiny nepřekážely při plošném ošetřování trávníků. Květiny ale rostly v cestě budoucímu potrubí. Bylo potřeba rozkopat cestu, trávník. Ještě se nezhojila první potrubní jizva a bylo potřeba o kus dál vykopat nové cesty pro další podzemní vedení. Každým rokem přibýlo nějaké potrubí, každým rokem ubyly nějaké květiny. Přesto však některé zůstaly, a tak náš panelák vždy bezpečně poznáte. Rostou u něj růže, jiřiny, tulipány, narcisy i pomněnky.

Na rozdíl od ostatních sídlišť bylo v okolí ještě dostatek zeleně, a tak asfaltová hřiště zela prázdnotou. Už to nebyl sice ten náš přírodní ráj, ale pořád lepší malý remízek než holá betonová plocha. Postupně však i obyvatelé houštin, remízku a kalužinek dostali výpověď. Rozrostly se řady bezdomovců. Příroda musela ustoupit silnějšímu nájemci. Stala se jím velká megalomanská nákupní centra.

Měníme krajinu, přetváříme ji k obrazu svému. Místo nedělních procházek lesem, parkem, tráví dnes řada lidí volný čas procházkami po supermarketech a místo odpočinku vrací se domů obtěžkána nákupními taškami. V lomozu velkoměsta nevnímáme zpěv ptáků. Zaniká v rachotu motorů a přehlušuje jej tep moderního města. Pouze ráno, když se rozednívá a město se teprve probouzí, můžeme zaslechnout jejich pozdrav novému dni. Již je ani podle hlasu nepoznáme, naše znalosti jsou zato obdivuhodné, co se týče značek aut, či nabídek zaručeně nejkvalitnějšího superzboží. Hry mého mládí jsou zapomenuty, nahradily je počítače a slogany z reklam. Domov ztrácí kouzlo bezpečí, rodinné pohody, vzájemné lásky a úcty. Odcizujeme se sami sobě. Skutečné životní hodnoty jsou pomalu zapomenuty a my pomalu, aniž si to uvědomujeme, ztrácíme také domov. Ten skutečný domov, ten na Zemi.

Ohlédněme se, ještě je stále čas. Uvědomme si, v čem spočívají skutečné hodnoty života. Navažme na moudrost našich předků, naslouchejme, co nám říká příroda. Půjdeme-li touto cestou, je to cesta života. A abyste po ní vykročili do nového tisíciletí, vám ze srdce přeje

Vladislava Hamplová

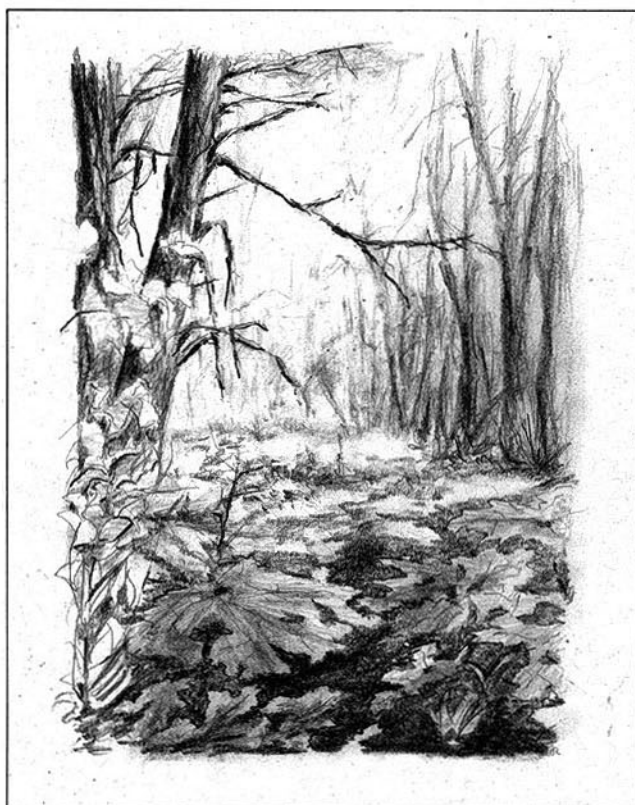
Má příroda nějakou cenu?

Před nedávnem jsme šli kolem malé říčky, její jméno není důležité, neboť následující otázky s ní spojené jsou obecnější povahy.

Říčka se klikatila ve svém korytě, na březích byly skupiny stromů i keřů, vodní proud přeskakoval v drobných peřejích a uklidňoval svůj běh v tišinách. Občas kolem nás prolétla sýkorka, viděli jsme brhlíky, strakapouda a několikrát prolétl nad hladinou ledňáček. Na štěrkovém náplavu se běhaly misky škeblí, na kterých si před časem pochutnávala ondatra.

Cesta byla, myslím, pro všechny docela příjemná. Cílem naší pochůzky ale nebyla tato říčka, byl jím tok, ve který se změnila po několika stech metrech dále. Změna byla náhlá a proměna, řekl bych, dokonalá. Proměna v přímý a pustý kanál táhnoucí se až někam k našemu obzoru. Hovor plynul na různá témata, nejpodstatnější informací pro mne však bylo sdělení, že tento tok má cenu několika milionů, je to totiž, v účetní řeči hmotný investiční majetek (HIM). Napadlo mne, jakou asi bude mít cenu ona meandrující říčka výše, hádejte - nulovou, není HIM, v řeči čísel je bezcenná.

Zkusme popustit myšlenky dále a pokusit se výše uvedené trochu zobecnit: cenu má jen to, do čeho

člověk vložil nějakou svou práci, peníze, čas, nebo co se dá ekonomicky výhodně, tedy se ziskem, zpeněžit. Pár příkladů pro ilustraci: cena srny = prodejní cena masa mínus náklady spojené s jejím ulovením a prodejem nebo cena stromu = prodejní cena dřeva opět s odečtením nákladů. Cena čmeláka, stejně jako cena žížaly nebo ledňáčka je nulová, člověk

je ani nevyrobil, ani je nelze přímo zpeněžit. S krajinou je to podobné. Například cena potůčku v horském lese je nulová stejně jako cena lesa rostoucího v prudkém skalnatém svahu, vždyť jej nelze ekonomicky výhodně vytěžit.

V dnešní době, která je výrazně postavena na ekonomických ukazatelích, je obtížné chránit a úspěšně argumentovat - připomeňme, číselně se srovnává často nesrovnatelné, miliony s nulou. Nabízí se pokus ocenit i onu bezcennou přírodu, není to nic zvláště nového, před časem existovaly sazebníky vybraných chráněných druhů rostlin a živočichů. Prvním problémem je samotná etická stránka - jaká je cena života, u lidí se obvykle říká, že nevyčíslitelná, což je pro ekonomy jistě problém. Raději tuto "věčnou" otázku opustme a přemýšlejme, jaká kritéria zvolit pro oceňování. Při dnešní, byť dosti pokročilém poznání přírody, je to úkol neřešitelný i pro týmy biologů. Stále nejsme a jistě ještě velmi dlouhou dobu nebudeme schopni dodat veškeré vstupní údaje - tedy postihnout ekologické nároky jednotlivých živých organismů, o vzájemných tisícínásobně propletených vztazích mezi sebou i neživou částí přírody ani nemluvě. Ale i kdybychom toto všechno znali, jako cenu jim přiřadíme? A to už nemluvíme o subjektivních a emocionálních hodnotách, jako jsou pohled na krajinu, stín stromu, pramen vody.

Přesto si stále častěji myslím, že by v současném ekonomickém a zároveň na přírodu stále chudším světě mělo ocenění svůj význam. Snad nejvhodnějším postupem by možná bylo jako jednotku zvolit konkrétní ekosystém (např. lužní les, rašeliniště atd.) a jemu přiřadit určitou cenu za plochu, třeba metru čtverečního, přičemž jako kritéria by sloužil ekologický přínos, hospodářský význam a rovněž vzácnost daného ekosystému. Ostatně podobné pokusy se již dělají, zůstávají však zatím jen na papíře, neboť problém se tak dostává již do ekonomicko-politické roviny. Slovy novinových článků - brzdil by se ekonomický růst, přírůstek HDP by byl menší, hospodářství by se dostatečně rychle nerozvíjelo a naopak by se snižovala konkurenční schopnost naší země. Tudy cesta asi ještě dlouhou dobu nepovede. Snad až celosvětové problémy v životním prostředí důrazně pocítí všichni.

Závěrem si neodpustím nabídnout vám jeden pokus týkající se jedné bezcenné, obyčejné věci: zavřete ústa a zacpěte si nos, za pouhou minutu se každý z nás může citelně přesvědčit, jakou cenu má bezcenný vzduch, který je všude kolem nás.

Jen se trochu obávám, že po vydýchání na to většina z nás zase zapomene.

Radim Jarošek

Památce pana JUDr. Rudolfa Jandy

*Nic z toho dobrého a krásného,
cos učinil, se neztratí.*

Všechno zůstane.

A. France

V posledním čísle loňského ročníku Poodří jsme zveřejnili článek o dlouholeté fotografické práci pana JUDr. Rudolfa Jandy, věnované především přírodě regionu severní Moravy.

Když jsme mu přáli hodně zdraví do dalších let a v duchu již mysleli na rok 2001, kdy chráněná krajinná oblast Poodří oslaví 10 let své existence, počítali jsme s tím, že náš pan doktor Janda bude při té příležitosti jedním z nejvýznamnějších hostů. Netušili jsme, že to bude opět závěrečné číslo a právě již příštího ročníku, kdy se s ním budeme loučit...

26. září 2000, jeho úmrtím ve věku 93 let, bylo krásné fotografické dílo definitivně uzavřeno.

Završil se život poctivého a velmi pracovitého člověka, který měl dar citlivého vnímání světa a přírodních dějů v něm. Pohotově dovedl reagovat na zlo, působené přírodě lidskou společností a dokumentací dosud existujících krás se snažil burcovat svědomí člověka konce dvacátého století; k nutnosti obrany přírodních hodnot a jejich trvalé existence před definitivním zničením.

Mnohými zahraničními cestami (počátek již za zmíněných středoškolských studií ve Francii) sbíral zkušenosti a podklady pro hlubokou moudrost zralého věku i ostré vidění vývoje civilizace a jejích perspektiv.

Celé rozsáhlé fotografické dílo pana

JUDr. Jandy tak bylo zaměřeno na podrobnou dokumentaci naší přírody, včetně i těch nejdrobnějších detailů. Ne však metodou fotoreportéra, pořizujícího pouze prchavý dokument doby, ale prací vnímavého a poučeného, pokorného příslušníka lidského rodu, schopného trvale zachytit duši jednotlivých stromů i horských masivů, pramének a potůčků v lesích, stejně jako širokých niv řek. Atmosféru jarního tání, bouřlivý život letního období i zimního spánku krajiny.

Fotografie pana JUDr. Rudolfa Jandy jsou tak navždy nejen pohazením a povzbuzením těm pamětníkům, kteří ještě znali komplexy lesů Beskyd i Jeseníků nepoškozené, řeky v přirozených korytech, nsvázané betonem do nevzhledných

a nefunkčních kanálů,... ale zároveň varovným mementem nastupujícím generacím... "nedojde-li k nápravě a drancování přírody bude pokračovat, nemá lidstvo pro budoucnost šanci"...

Naším úkolem pak je, nenechat velmi rozsáhlý archiv negativů pana JUDr. Rudolfa Jandy svému osudu, ale zajistit jeho trvalou existenci v některé z regionálních muzejních sbírek. Více než šedesátiletá perfektní fotografická práce a na ni navazující ocenění, zařazením do světového seznamu významných fotografů, tak dojde naplnění v citátu Anatola France, který jsem si dovolila převzít z úmrtního oznámení. Nezapomeneme.

Šárka Neuschlová

Foto: R. Janda

Odešel Ervín Bártek

V pondělí 10. července 2000 ve 14 hodin odpoledne se v historickém kostele Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně rozloučila veřejnost širokého okolí s významnou osobností severomoravského regionu panem Ervínem Bártkem, který náhle zemřel v neděli 2. července ve věku nedožitých 73 let. Suchá úřední zpráva zarmoutila veškeré příznivce sborového umění, přátelé novojičínského pěveckého sboru Ondráš, především však šokovala všechny, kteří pana Ervína Bárta, jeho elán a plány do budoucnosti znali. Právě proto se mnoho z nás bude jen těžko smířovat s faktem, že navždy odešel zakladatel a dlouholetý umělecký vedoucí

novojičínského Ondráše, předseda Klubu rodáků a přítel města Nového Jičína, dlouholetý člen a sólista Pěveckého sboru moravských učitelů, v neposlední řadě pedagog, nadšený propagátor hudební výuky na školách, vlastivědný pracovník, milující přírodu a památky a v té souvislosti propagující krásy Poodří, ctěný a vážený občan rodného Nového Jičína, skvělý člověk a přítel.

Ervín Bártek se v Novém Jičíně narodil 22. srpna 1927. První hlubší kontakty s hudbou navázal od roku 1935 v houslové třídě soukromého učitele hudby prof. Jana Calábka v rodném městě. S okupací rodina opustila roku 1938 Nový Jičín a přestěhovala se do Kutné Hory, kde získal Ervín Bártek základní hudební znalosti na Učitelském ústavu u prof. Bohumila Jelínka, hru na housle a harmonii studoval u prof. Jaroslava Krásy, komorní hru prof. Jaroslava Francla. V hudebních studiích pokračoval po návratu do Nového Jičína v roce 1945 ještě ve Valašském Meziříčí. Koncem roku 1946 se stal členem a posléze sólistou Pěveckého sdružení moravských učitelů a soukromým žákem tehdejší sbormistrovské legendy, prof. Jana Šoupala, který "Morávské" dovedl k největším úspěchům a světové slávě. Znalosti a zkušenosti získané patnáctiletou spoluprací s významným dirigentem uplatnil Ervín Bártek postupně v Ženském sboru Palackého vyšší školy lidové v Novém Jičíně, hlavně však v Pěveckém sboru Ondráš, který v roce 1951 založil. S tímto svým "dítětem" dosáhl mnoha významných úspěchů doma i v zahraničí na koncertních turné, soutěžích a festivalech. Jméno Ervín Bártek a novojičínský Ondráš se stalo známé v šedesátých a sedmdesátých letech v Anglii, Francii, Německu, Švýcarsku, Rakousku, Itálii, Polsku, Estonsku. Ondráš patřil a patří mezi vyspělé sbory České republiky, o čemž svědčí mimo jiné skutečnost, že právě letos pod

Bártkovým vedením na celostátní soutěži Svátky písní v Olomouci si vyzpíval ve dvou kategoriích dvě stříbrná pásma. Za zásluhy o sborové umění získal pan Ervín Bártek v roce 1996 jako jeden z prvních laureátů nejvyšší ocenění udělované českým sbormistrům, Cenu Bedřicha Smetany. V letech 1965 - 1969 byl pan Ervín Bártek rovněž zástupcem dirigenta Pěveckého sdružení moravských učitelů.

V Novém Jičíně byl Ervín Bártek znám nejen jako dirigent Ondráše, ale především jako učitel zdejších škol (v letech 1958 - 1961 a 1963 - 1973 také ředitel školy v Žilině). Protože miloval svůj rodný kraj, jeho historii a přírodní krásy, založil v Novém Jičíně Exkurzní odbornou

základnu pro vzdělávání učitelů a více než dvacet let ji vedl. Svým nadšením získal četné obdivovatele pedagogické veřejnosti, kteří se pak již s žáky na místo letních deseti dnů rádi vraceli. Hudbu Ervín Bártek miloval, zvláště dílo Leoše Janáčka a Bohuslava Martinů. Osobně se také skladatelské činnosti ve volných chvílích věnoval. Znamé jsou jeho sborové skladby Novému Jičínu. Přes všechny úspěchy to neměl v životě lehké. Byl vždy přímý a svou pravdu vyslovoval nahlas. Tím získával v nepříznivé politické situaci, zvláště po roce 1968, mnoho nepřátel. Ondráš musel zdůvodňovat uvádění církevních skladeb takových velikánů jako jsou Bach, Černohorský, či Mozart ve svém repertoaru, kvůli Vánočnímu koncertu v roce 1982 hrozilo zastavení činnosti sboru. Proto přivítal Ervín Bártek demokratické změny po listopadu 1989 s nadšením a s elánem se pustil do další činnosti. Jako předsedající okresní komise pro oslavu 400. výročí narození J. A. Komenského přispěl značnou měrou k úspěšnému a důstojnému průběhu oslav v roce 1992. Byl iniciátorem a zakladatelem Klubu rodáků a přítel města Nového Jičína, s nímž spojil svou další veřejnou činnost. Svě rodné město miloval nejvíce a snažil se mu pomáhat do konce svých dnů. Jestliže by mohl mít Nový Jičín přívlastek zpěvný, je to zásluha i Ervína Bárta, jeho četných žáků, jeho sboru Ondráše a všech dalších hudebních a pěveckých aktivit, jejichž byl Bártek autorem.

Odešel významný člověk Nového Jičína a širšího regionu. Odešel pan učitel, mistr dirigent, člověk, jehož jsme si velmi vážili a měli rádi. Jeho dílo zůstává a stává se tímto okamžikem závazkem do budoucnosti.

Karel Chobot

Správa chráněné krajinné oblasti Poodří

Na programu byla Odra

Koncem října minulého roku proběhlo další zasedání Mezinárodní komise pro ochranu řeky Odry (dále MKOO), tentokrát ve Wroclavi. Zasedaly dvě komise, a to komise Povodeň a Ekologie: Na programu bylo projednání protipovodňové ochrany právě v povodí řeky Odry. Jednání se kromě odborníků zúčastnily i nevládní organizace všech tří zúčastněných zemí a jejich připomínky byly zapracovány do dokumentu. Takovýto přístup je krokem kupředu, protože kromě hydrotechniků mohou své námítky uplatnit i ekologové. V rámci projednávání se rozproudila i diskuse, zda podporovat či plánovat vodní cestu - kanál Dunaj-Odra-Labe. S překvapením jsme zjistili, že o tolik propagovaný kanál nemá polská a německá strana zájem. To, že s kanálem nesouhlasí ochrana přírody v České republice, snad ani nemusím zdůrazňovat. Přesto však plán Velkého územního celku Beskydy s trasou kanálu počítá. Je snad výsměchem přírodě i platným zákonům, že trasa vede z velké části právě chráněnou krajinnou oblastí Poodří, a to přímo nejceněnějšími mokřadními lokalitami. Hodnoty Poodří měli odborníci z MKOO možnost poznat na jednom z pracovních zasedání, které se uskutečnilo právě v Poodří, a tím víc nechápali plány vodní cesty. Jde zatím jen o územní rezervu, ale moudrý jen kroutí nevěřičně hlavou. Otázka není uzavřena, bude mít pokračování a my jen doufáme, že s dobrým závěrem.

Vladislava Hamplová

Na okraj... na okraj?

V 10. čísle časopisu *Architekt* (10/2000/říjen) jsme se dočetli, že historik Martin Strakoš se stal prvním laureátem Ceny Raymonda Rehnicera. Cena Raymonda Rehnicera je kriticko-literární soutěž o nejlepší kritický text vztahující se k architektonickému tématu, jehož autoři nepřesáhli v době od 1. ledna do 31. prosince 1999 věk 33 let.

Martin Strakoš je pracovníkem Památkového ústavu v Ostravě. Věnuje se zejména architektonické tvorbě posledních dvou století a současnému umění. Zaměřil se například na záchranu ostravských opomíjených technických památek (staré těžní věže, Svinovský mlýn, budova jatek u Bauhauzu). Památek, které mají v nejznámějším severomoravském městě své neoddiskutovatelné místo, které spoluutvářejí genia loci Ostravy. V rozhovoru Martin Strakoš zdůrazňuje nutnost zapojení veřejnosti do místního dění: "Rehnicer zdůrazňuje, že město dělají občané. Jde o charakter jejich zájmů. Zda se prosazují pouze své, anebo jim jde o vývoj, či udržení dosaženého stavu. Ale pak je tu velké množství lidí, kteří město používají, ale neprožívají a netvoří."

Jak je vidět, Martin Strakoš je vnímavým pozorovatelem města a místa ve všech souvislostech. Byl i jedním z těch, kteří přispěli radou při zpracovávání projektu "Dům pro Poodří - stavební kultura v krajinně Poodří". Za první místo v soutěži gratulujeme.

Cit.: *Architekt* 10/2000/říjen: Interview s historikem Martinem Strakošem (str. 47) 33: Cena Raymonda Rehnicera, Vítězí Martin Strakoš (str. 55-59)

(pozn.): Kdo byl Raymond Rehnicer? V Chorvatsku narozený sociolog a urbanista, žil v letech 1942 - 1998. Od roku 1992, kdy byl nucen opustit Bosnu a Hercegovinu, žil v Praze, zabýval se zejména ekologií města. S jeho myšlenkami se můžeme seznámit v knihách "Tráva a sloni" (1993), ve které se střídají texty o násilí páchaném člověkem na přírodě i lídech samých s deníkovými zápisky z válečného Sarajeva; a dále "Nesnesitelná jednoduchost modernosti" (1999) - soubor nejpodstatnějších esejů, článků, statí z pětiletého exilu v Praze.

A. Malíková

Nový památný strom v Poodří

Správa CHKO Poodří vyhlásila dne 2. října 2000 nový památný strom v okrese Nový Jičín (již dvanáctý v CHKO Poodří). Jedná se o mohutný, cca dvouseťletý dub letní (*Quercus robur* L.) v Suchdole nad Odrou, na Záhumenní cestě (poblíž firmy Agrosamak). Jeho výška činí 21 m, obvod kmene ve výšce 1,3 m je 460 cm, je v dobrém zdravotním stavu. Strom bude ještě v letošním roce označen tabulkou s malým státním znakem České republiky.

ing. Miroslav Kosňovský, Správa CHKO Poodří (text i foto)

Plavební kanál Dunaj-Odra-Labe versus Poodří

Jistě si mnozí z vás vzpomenou na sdružení Ekotrans Moravia a jeho ambiciózní záměr vybudování plavebního kanálu Dunaj-Odra-Labe (dále kanál D-O-L). Tento není ničím novým, objevuje se již v dosti dávné minulosti (jen pro zajímavost - v roce 1656 slíbil německý císař a český král Ferdinand III. Habsburský moravským stavům stavbu kanálu spojujícího Dunaj s Odrou) a cyklicky vždy nabírá dech a zase utichá. Historii ale ponechme v dnešním příspěvku stranou a věnujme se současnosti.

V posledních letech propagátoři vodních cest vyvíjejí úsilí směřující k rozvoji vodní dopravy v České republice a samozřejmě nemohou ze svých plánů vynechat ani naši Odru. Záměr kanálu D-O-L opět ožívá a nabývá na síle.

Pracuje se na různých studiích, jedná se na mezinárodním poli. V červenci 1999 byla schválena mezinárodní dohoda o hlavních vnitrozemských vodních cestách mezinárodního významu, kde v seznamu vnitrozemských vodních cest mezinárodního významu je pod č. E 30 uvedena vod. cesta Swinoujscie - Szczecin - řeka Odra od Szczecina přes Wrocław do Kozle - spojení Odra-Dunaj a E 20 řeka Labe od Severního moře přes Hamburk, Magdeburk, Ústí nad Labem, Mělník a Pardubice - spojení Labe-Dunaj. V Polsku je rozpracováván ambiciózní plán Odra 2006, jehož důležitou součástí je i rozšíření úseku splavné Odry.

Rovněž usnesení vlády ČR z prosince 1996 č. 635 k financování programu podpory vodní dopravy v České republice do roku 2005 - v bodě 3 ukládá: *ministru pro místní rozvoj ve spolupráci s ministrem dopravy a spojů zabezpečit ochranu území pro výhledové splavnění vodních toků Morava a Odra a trasy uvažovaného průplavního spojení Dunaj - Odra - Labe v rámci směrných částí územních plánů velkých územních celků.*

V POODŘÍ č. 2/2000 jsme uvedli, že v současnosti je projednáván a schvalován územní plán Velkého územního celku Beskydy, který zahrnuje okresy Frýdek-Místek, Vsetín a Nový Jičín. Jsou v něm shrnuty hlavní směry dalšího vývoje tohoto území ve všech oblastech na období následujících 15 let.

Plavební kanál Dunaj-Odra-Labe je v něm zahrnut a veden jako územní rezerva. Záměr není nijak podrobněji komentován, a tak přínosy můžeme pouze dovozovat z vystoupení jeho zastánců a propagátorů na konferencích a z tiskovin, které byly a jsou k těmto účelům vydávány. Další informace lze nalézt v periodiku Vodní cesty a plavba.

Hlavní pozitiva vodní dopravy jsou jejími propagátory spatřovány především v:

- nízké energetické náročnosti lodní dopravy ve srovnání s železniční a silniční dopravou
- vyšší produktivitě práce v ukazateli přepravních tkm na pracovníka s výše uvedenými způsoby dopravy

- nejnižší materiálové náročnosti ve spotřebě oceli na jednotku přepravního objemu
- nejméně rušivém vlivu na životní prostředí (zejména hlučnost, exhalace)
- možnosti přepravovat zásilky o velkých rozměrech a hmotnosti

V konkrétním případě plavebního kanálu D-O-L jsou navíc dle mínění projektantů i výhodné geografické podmínky - nižší rozvodí (275 m.n.m. oproti 406 m.n.m. mezi Mohanem a Dunajem - vodní cesta Rýn-Mohan-Dunaj), větší střední délka zdrží a příznivý průměrný sklon.

Další přínosy jsou spatřovány v připojení Ostravy na evropskou síť vodních cest v rámci dnešního populárního hesla "vstupujeme do Evropy". Po povodni v červenci 1997 se vynořil další důvod - protipovodňová ochrana území - projektanty je uváděno, že kdyby kanál již existoval, prakticky by bezproblémově převedl onu 200-300letou vodu kolem Ostravy a Bohumína. Ke vstupu do Evropy nesmí chybět ani rozvoj turistiky, a tak je v poslední době stále více zdůrazňován i tento finanční efekt. Tolik ve stručnosti k předpokládaným přínosům.

Zkusme se nyní podívat na celý záměr z jiných úhlů:

V bodech výše zmíněné výhody vodní dopravy ponechme stranou. Jsou postaveny v příliš obecné rovině a bez konkretizace, bez napojení na určitou lokalitu jsou poněkud vágní. Stejně je tak možné argumentovat enormními finančními náklady na výstavbu nové vodní cesty, rychlostí resp. pomalostí vodní dopravy, její neadresností, neboť je nutno zboží překládat na kolejovou či silniční dopravu. V porovnání energetické náročnosti vodní dopravy s jinými způsoby stejně jako v případě vlivu na životní prostředí je nutno zohlednit dané podmínky vodní cesty apod.

Věnujme se naší Odře a Poodří, tedy úseku vodní cesty kanálu D-O-L jižně od Ostravy.

Opět čtenáře nasměrujeme na POODŘÍ č. 2/2000, kde je v přehledné situaci vynesena trasa kanálu D-O-L, respektive jeho části v Poodří.

Úhel pohledu č. 1, problematika právní:

Ze shrnutí hlavních legislativních předpisů a norem v úvodní části tohoto příspěvku se zdá, že je vše v pořádku a jsou naplňovány mezinárodní dohody a dokumenty vlády. Jak které, za všechny uvedme pouze některé jiné, které by rovněž měly být respektovány:

- Úmluva o mokřadech mající mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsarská úmluva) - úmluva byla podepsána v rámci UNESCO, pro ČR vstoupila v platnost v lednu 1993 vymezuje, mimo jiné, mokřady

mezinárodního významu - kanálem D-O-L- dotčeno Poodří a Litovelské Pomoraví - vymezuje ochranu mokřadů členských zemí (čl. 3 a 4), na konferenci členských států v Montreux byl rozpracován základní koncept tzv. moudrého využívání mokřadů, který rovněž zahrnuje princip "maximální opatrnosti". Jinými slovy, *činnosti, jejichž budoucí dopady nejsou předem dobře známy, by měly být zakázány, a to i v případě, kdy nebyla prokázána jasná spojitost mezi činnostmi na jedné straně a degradací mokřadů na straně druhé.*

Jedním ze závěrů 6. konference smluvních stran úmluvy v australském Brisbane v roce 1996 je - *žádost na vlády Rakouska, České republiky a Slovenska, aby při svých úvahách o možnosti budování kanálu Dunaj-Odra-Labe vzaly s plnou vážností v úvahu i skutečnost, že kanál může být příčinou vážných nepříznivých změn v ekologickém charakteru pěti ramsarských lokalit ve třech státech.*

- Významná ptačí území (Important Bird Areas - IBA) - mezinárodní program, který se zabývá ochranou ptáků na celosvětové úrovni - Poodří zařazeno do kategorií:
A4 - celosvětově významná ptačí území (shromaždiště),
B2 - evropsky významná ptačí území (druhy s nepříz-nivým stavem z hlediska ochrany přírody v Evropě), B3 - evropsky významná ptačí území (druhy s příznivým stavem z hlediska ochrany přírody, ale soustředěné v Evropě).
- Evropská ekologická síť (EECONET) - součást politického dokumentu Rady Evropy z června 1995 *Celoevropská strategie biologické a krajinné rozmanitosti* přijatého na konferenci min. živ. prostředí v Sofii v roce 1995. Poodří vedeno jako biokoridor EECONET
- a konečně v souladu se směrnicemi Evropské unie (č. 79/409/EEC o ochraně volně žijících ptáků a č. 92/43/EEC o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin) je vytvářena souvislá evropská ekologická síť zvláštních oblastí ochrany známá pod názvem NATURA 2000 - její součástí bude i Poodří. Tato území budou prioritně zaměřena k ochraně životního prostředí.

A závěrem k této části snad jen, zdá se, okrajová zmínka v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, kde se v § 26 uvádí: budování plavebních kanálů je v chráněných krajinných oblastech zakázáno. Ať si laskavý čtenář udělá úsudek sám - plánuje se to, co je ze zákona jednoznačně zakázáno, respektive je plánovači počítáno, nemohu se ubránit pocitu, že poněkud automaticky, s udělením výjimky ze zákona Ministerstvem životního prostředí. Nebo též jinak - každoročně se vynakládají jistě nemalé finanční prostředky na zpracování přípravných projektových dokumentací na něco, co je v rozporu s platným zákonem. Závěrem jen dovětek, když

už jsme u kanálu, víte kolik obcí v Poodří má kanalizaci?

Druhý, bezprostředně navazující úhel pohledu - hledisko ochrany přírody a krajiny

Aktuálně navrhovaná trasa D-O-L prochází CHKO Poodří v délce cca 20 km (mimo CHKO, ale v bezprostřední blízkosti - 500 - 600m v pravobřežní oderské terase, v délce 10 km). Trasa přímo prochází šesti navrhovanými maloplošnými územími (přírodní rezervace a přírodní památky), 1. a 2. zónou. Pro realizaci by byl ovšem nutný zábor většího území (příjezdové komunikace, mezisklady atd.).

V případě realizace by došlo jednak k přímé destrukci lokalit, jimiž trasa prochází a v místech, kde je trasa navrhovaná mimo CHKO Poodří k zásadnímu narušení jejího vodního režimu, který je základní podmínkou pro zachování charakteru území.

Důvod je dvojitý: přetnutím pravobřežních přítoků Odry by došlo k výraznému omezení záplavového režimu ve větší části nívy. CHKO Poodří je právě oním přirozeným a z hlediska hospodářského využívání nejen neškodným, ale naopak prospěšným režimem každoročních záplav, je-unikátní a bez něj by většina přirozených mokřadních ekosystémů nemohla dlouhodobě existovat.

Dalším očekávaným negativem by bylo snížení hladiny podzemní vody v terasových štěrcích a tím i snížení vydatnosti pramenů a pramenních linií při patě svahu a postupný zánik na ně vázaných mokřadů.

Stavba kanálu s vysokými hrázemi a doprovodnou infrastrukturou by vedla k narušení krajinného rázu a komunikačních vazeb v území.

Realizací stavby by část území by zcela zdevastována. V této souvislosti je si nutno uvědomit velikostní relace - šíře nívy Odry v CHKO Poodří je pouze 2-3km a celkově je Poodří pestrou mozaikou stanovištně pestrých, ale nevelkých lokalit (řádově v hektarech). Dále, a především, jde o mokřadní území, jehož existence je podmíněna existencí vhodného, v hlavních parametrech přírodě blízkého vodního režimu (režimu pravidelných rozlivů Odry a dynamiky podzemních vod), který je v rámci České republiky již ojedinělým. Zároveň jde o krajinu s vyváženým, po staletí stabilizovaným, využíváním krajiny opět v úzké vazbě na koloběh vody nejen v CHKO Poodří, ale v celém navazujícím povodí. Krajinu, jejíž přirozená retenční schopnost byla činností člověka jen velmi málo narušena a která se rovněž pozitivně projevila při katastrofální povodni v červenci 1997.

Ze stručně uvedeného je zřejmé, že navrhovaná trasa projektu plavebního spojení Dunaj-Odra-Labe je v přímém rozporu s celospolečenskými zájmy danými ochranou sítě chráněných krajinných oblastí - záměr je v rozporu s platným Státním programem ochrany přírody a krajiny schváleným vládou v červnu 1998, kde je ochrana přírody a krajiny považována za veřejný zájem - a dále pak v rozporu s mezinárodními závazky vyplývajícími ze zařazení CHKO Poodří do Ramsarské konvence na ochranu mokřadů a vstupem ČR do EU.

Třetí úhel pohledu - hledisko ekonomické

Nejsem v této problematice vzdělán, a tak využiji jen propočtu a informací od kolegů z Německa a svého vlastního úsudku.

Podle cenových kalkulací z roku 1972 by si výstavba kanálu včetně jeho uvedení do plného provozu vyžadovala částku asi 82 miliard Kčs. Po přepočtu na cenovou úroveň roku 1998 by s použitím indexů inflace tato částka byla na území ČR již kolem 370 miliard korun. To však není vše, je nutno připočítat další náklady - na zvýšení labské vodní cesty v úseku Mělník - Pardubice a náklady na navazující investice podmiňující využití kanálu. A dále je nutno si uvědomit, že Odra v Polsku není z velké části vůbec splavněná, a proto zbývá tuto astronomickou částku navýšit o celkovou rekonstrukci a zvýšení kapacity polské Odry, která má parametry ještě z počátku století a objekty jsou zastaralé fyzicky i morálně.

To vše ve chvíli, kdy desítky let budovaný plavební kanál Rýn-Mohan-Dunaj zdaleka není využit podle představ jeho budovatelů, kdy probíhá a ještě dlouho bude probíhat restrukturalizace těžkého průmyslu na Ostravsku a kdy je oproti r. 1989 zcela minimalizována těžba černého uhlí.

Co se tedy bude po kanále přepravovat? Bude sloužit hlavně jako turistická atrakce? Skutečně si nejsem zcela jist, zda je to optimální investice, možná, že to ale euroturisté docení.

Čtvrtý pohled - vodohospodářský

Dříve se objevovaly argumenty zastánců projektu průplavu ve zlepšení vodohospodářské bilance Ostravska. Zjednodušeně řečeno voda, která k nám přiteče kanálem odjinud (například též z Dunaje), bude moci být zčásti využita pro průmysl, obyvatelstvo apod. Argumentace tohoto charakteru vzala poněkud za své po vybudování sítě přehrad na přítocích Odry a celkovém poklesu spotřeby užitkové i pitné vody po roce 1989.

Povodní v roce 1997 připlul však nový klad a sice protipovodňová funkce. Opět ve stručnosti - kapacita kanálu by se dala využít k převedení povodňových průtoků bezpečně mimo zástavbu.

Nechť se vyjádří vodohospodáři, ale - kanálem k nám bude voda především přivedena.

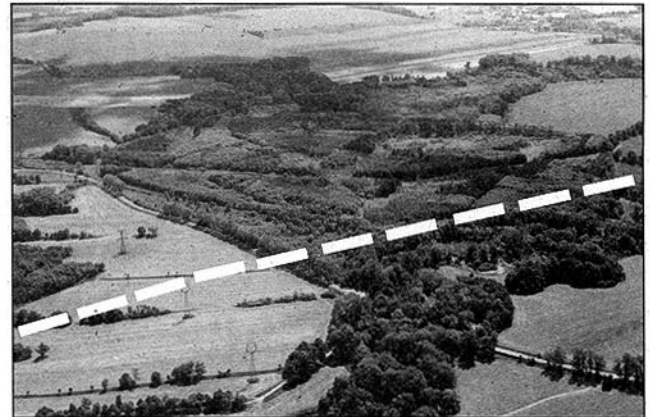
Závěrem mi zbývá dodat, že úhlů pohledu by mohlo být jistě mnohem více. Jeden by ale neměl chybět zcela určitě. Pohled vás, čtenářů, pro mnohé z nichž je Poodří domovem.

Pro doplnění výše uvedeného a především pro názornější, vizuální představu jsme proto připravili seriál leteckých snímků se zakreslením průběhu navrhované trasy od Bernartic nad Odrou po Ostravu. Nuže, doplňte si svůj pohled na věc a dejte nám vědět. Děkuje.

Radim Jarošek

Část Malého (Bernartického) lesa a dolní konec Bernartic nad Odrou (foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

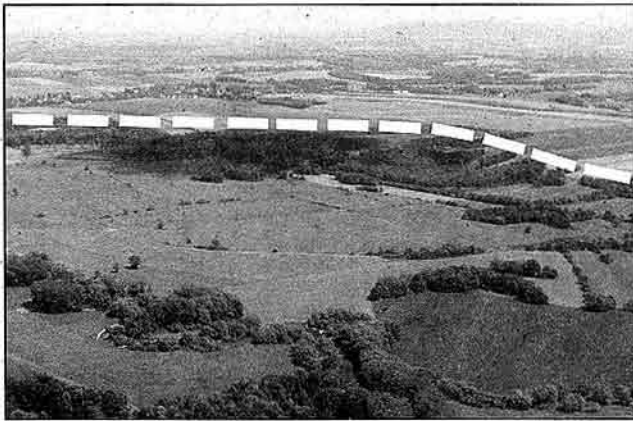
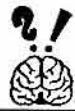
Lesní komplex Bařiny, silnice ze Suchdola n.O. do Kunína (foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

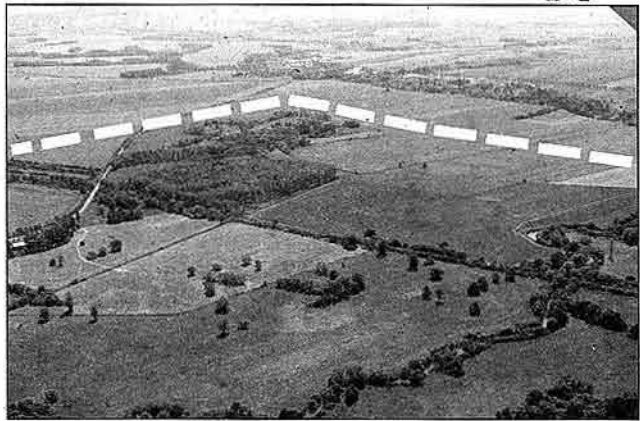
Obora v k.ú. Kunín (foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

Dolní část Kunína, uprostřed Odry s Jičinkou (foto: Š. Neuschlová)

Říční terasa u Hukovic, v popředí Odry, na obzoru Bartošovice
(foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

V pozadí Bartošovice, cesta směrem do Nové Horky, Odry a les Koryta
(foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

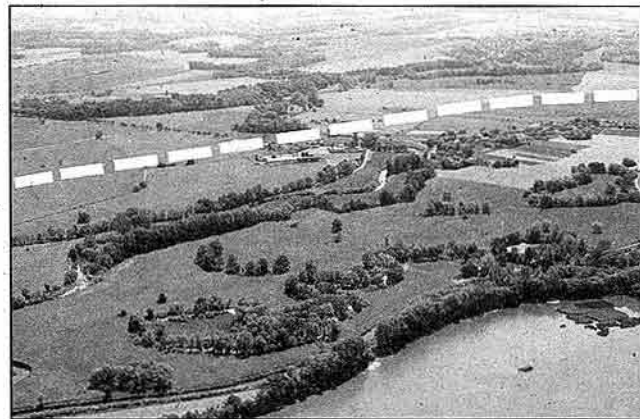
Přírodní rezervace Kotvice a dolní část Albrechtic
(foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

Prostor letiště Mošnov, Petřvaldík a část Jistebnické rybníční soustavy
(foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

Letiště Mošnov, Petřvaldík a Bílovka
(foto: V. Vančura, 16.5.2000)

Košatka, Lubina a v popředí Odry
(foto: Š. Neuschlová, 16.5.2000)

Dolní část Polanky n. O., žel. trať, v pozadí Ostrava
(foto: V. Vančura)

Stará Bělá a nár. příj. rezervace Polnánská niva
(foto: Š. Neuschlová)

Blahopřejeme ing. Jarmile Vašíčkové

Stalo se již dobrým zvykem představit v každém čísle POODŘÍ někoho, kdo spojil část svého života s krajinou kolem Odry a navíc měl či bude mít kulaté narozeniny. I tentokrát máme svého jubilanta - je jím ing. Jarmila Vašíčková.

Uvádět věk se u žen nesluší, navíc myslím, že v případě paní inženýrky nehraje tak velkou roli, dovolte proto jen stručné shrnutí základních profesních faktů.

Po ukončení studií na Hornicko-geologické fakultě Vysoké školy báňské v Ostravě nastoupila v roce 1961 do svého prvního zaměstnání k firmě Geotest Brno. Od roku 1969 byla odbornou pracovnící na pobočce Českého hydrometeorologického ústavu v Ostravě. Pracovala v oddělení hydrologie, kde se zabývala problematikou podzemních vod. Dlouhodobě vedla skupinu podzemních vod, věnovala se jejímu metodickému řízení, zpracováváním odborných hydrologických posudků, revizím měrných objektů, správě databází i hodnocením kvalitativních ukazatelů podzemních vod. Po r. 1997 vypomáhala v některých měsících v oddělení hydrologie již ve zkráceném pracovním úvazku, který byl definitivně ukončen v červnu 2000.

Uvedená suchá fakta však nemohou zdaleka vystihnout vlastní vztah ing. Jarmily Vašíčkové ke svému oboru, k Poodří a přírodě celkově.

Již dávno před rokem 1989, kdy neexistovala dostatečně účinná legislativa, ze všech sil vypomáhala hájit často těžce prosazované zájmy ochrany přírody,

zpracovávala odborné hydrogeologické posudky, které mnohdy přispěly k záchraně přírodně cenných lokalit.

Byla rovněž v kolektivu pracovníků, kteří v rámci vyhlášovacích řízení chráněné krajinné oblasti Poodří připravovali vstupní podklady - zde byla autorkou souborného materiálu o geologii a hydrogeologii území a jistě není třeba dodávat, že pro vodou nasáklé Poodří patřilo toto hodnocení k nejdůležitějším. V době vyhlášení chráněné krajinné oblasti Poodří se stala členkou stráže přírody a také poradního sboru při CHKO. Přispěchala na pomoc i zcela nedávno, ve chvíli, kdy se rozhořel boj o vybudování Distribučního centra u Nové Horky. A mohl bych pokračovat například akcemi pro děti ze škol, odbornou pomocí občanským sdružením, články v tisku - aktivně přispívá také do našeho časopisu, přednáškami... ale pořád jde jen o pouhý výčet, byť s konkrétní náplní, navíc dobrovolnou a nezištnou.

Podstatné a rozhodující je však její nadšení, mimořádný zájem o věc a osobní odhodlanost hájit vše o čem je přesvědčena, že je správné. Vlastnosti, které si jistě zaslouží vysoké morální ocenění a kterými bychom se mohli mnozí z nás jistě inspirovat.

Do dalších let života se dá přát mnoho věcí, já se kloním k tomu nejkratšímu, nicméně nejdůležitějšímu - pevnému zdraví.

Radim Jarošek

Calla Blanca

*Potkal jsem lásku za soumraku,
cestu sn
Calla Blanca*

*Potkal jsem lásku za soumraku,
cestu sněhy zavály a praštěl mráz.*

*Potkal jsem lásku za soumraku
a ptal se, milý brachu, zda odvahu máš
odkrýt svou drátěnou košili.*

*Potkal jsem lásku za soumraku,
když Odra smývala svou jarní daň,
chopil jsem lásku na chvíli,
když líbal jsem jí měkkou dlaň.*

*A slunce svítilo zpoza stromu
a hodiny se zastavily, večer byl,
však v srdci úsvit zněl
a flétna ptačí ptala se, jak osud zaonačí,
že bílá kala v březní stráni
svůj něžný ret nastaví mi k zulíbání.*

*A Calla mía carísima
dedica
por amor
te amánte etéreo*

Jerré

Mé Odře

Dnes bych vás ráda seznámila nejen s druhou básní, která má název Calla Blanca, což v českém překladu znamená Bílá Kala, ale uvedla se souhlasem autora i malé nahlédnutí do genealogie rodu, z něhož Jerré pochází.

Kořeny starobylého španělského rodu Hernándezů sahají až do XIV. století, kdy je doložena první písemná zmínka o koupi šlechtického sídla Almeida prapředkem Juanem Rodrigem de Hernándezem. Z toho lze usuzovat, že rod byl založen mnohem dříve. Česká větev vzniká až za vlády Rudolfa II. Habsburského a v řadě potomků zůstala zachována až dodnes.

Báseň Calla Blanca je vlastně první básní cyklu MÉ ODŘE. Začíná zimou, kdy je celá krajina v bílém. Bílá barva vždy znamenala čistotu, ryzost, něžnou krásu. Ta Jerrému učarovala, ta v něm probudila romantického básníka. Snad i vy, když budete jeho verše číst, pocítíte tu něhu v duši, kterou dává pohled na zasněžené Poodří. Vydáte-li se pak na zimní procházku zasněženou krajinou, vnímejte tu ledovou krásu s hřejivým pocitem v duši.

AMOR OMNIA VINCIT (Láska vždy zvítězí)

Za celou Správu chráněné krajinné oblasti Poodří vám přeji krásný nový rok.

Vladislava Hamplová

Prázdniny začínají odměnou

Poodří se stalo inspirací nejen pro fotografy, malíře a básníky, ale vznikají i díla prozaická. Jedním z nich je kniha pro děti a mládež s názvem Smrt číhá v tůni. Úryvek z ní přinášíme na následujících stranách. Její autor je Štěpán Neuwirth, žije v Polance nad Odrou a sám je aktivním spolupracovníkem Správy CHKO Poodří. Více než pětatřicet let publikuje v denním tisku, časopisech a rozhlase reportáže a články s tematikou ochrany přírody. Napsal i několik scénářů pro Českou televizi a spolupracoval s Janem Neulsem na vytvoření televizního dokumentu o Poodří s názvem Krásná a neznámá. Z této krajiny čerpal rovněž inspiraci pro svou první knihu Srna z olšového mlázi.

Letadlo stálo na okraji letiště. Pilot se opíral o křídlo a díval se na tři kluky, které k němu vedl vysoký, štíhlý muž v zelené lesnické uniformě. Dva z kluků, ti mladší, odhadoval jim tak na patnáct, měli na sobě krátké kalhoty a trička, třetí - byl z nich nejvyšší a možná o dva roky starší - zelenou košili s nárameníky a dlouhými rukávy, kterou měl příliš pečlivě zastrčenou do hnědých golfek. Hnědozelené podkolenky obepínaly svalnatá lýtka. Všichni tři byli obuti do botasek.

"Tak ti je vedu," natáhl průvodce kluků pravici k pilotovi a teprve pak řekl: "Ahoj!"

"Už jsem na ně zvědavý," řekl pilot. "Potkat v blízkosti Ostravy mládež, která má kromě muziky zájem ještě o něco jiného, jednoho příjemně překvapí. Prý jste pořád v přírodě?" obrátil se ke klukům. "Já jsem Pavel."

"Jirka," představil se sten nejvyšší. "A tohle je Petr a Kája, bráchové. Prostě je nám líp u vody a v lese, jako mému tátovi," obrátil se k vysokému muži.

"Asi by to nestačilo na to, aby Správa chráněné krajinné oblasti do vás investovala koupení vyhlídkového letu," usmál se pilot.

"Však se přijď podívat na naučnou stezku, kterou pomáhali stavět," pleskl ho po rameni Jirkův otec.

"Teď však už raději leť a ukaž jim krajinu shora, ať vidí, co chráníme."

"Tak jo," přikývl pilot. "Prázdniny mají začít odměnou..."

Neletěli vysoko, snad jen tři sta metrů. Pilot sklouzl po křídle nad řeku a vedl letadlo proti jejímu toku. "Tady máte tu vaši Odru!" křikl na pasažéry. Kluci se nalepili k okénkům a hulákali na sebe, aby se v řevu motoru a svistu vrtule slyšeli. Město se svými továrnami, které byly vklíněny do obytných čtvrtí, jim zůstalo za zády. Už neviděli kouřící komíny a cesty přeplněné auty. Otevřela se před nimi krajina, kterou znali ze svých toulek. Shora to bylo něco úplně jiného. Letěli od východu k západu, slunce svítilo trošku zleva, proti letadlu se vypínala bachratá stěna bílých kopulovitých mraků.

Stín letadla sklouzl po mostě a pak se už lámal na pobřežním pásu vrboví, topolů, lip a dubů. Javory poznávali podle světlejšího odstínu korun, habry

se odlišovaly ostrou zelení.

Řeka se klikatila, shora byla chvílemi nahnědlá, chvílemi zelenkavá, podle toho, jak se měnila její hloubka. Na brodech zase jiskřilo slunce, takže byly stříbrné. Vlevo od koryta řečiště začínaly louky, vpravo se leskly klidné hladiny rybníků. Kolem nich se v přímce táhla železniční trať.

Letadlo se sneslo ještě níže. Světlovlasý Petr začal ťukat do okénka, jak se snažil klukům něco ukázat. "Tam, tam, podívejte!" křičel. "Vždyť je to Černá tůň, kde jsem chytil toho klacka úhoře!" Než se však stačili zorientovat, zákrut řeky zmizel a stín letadla už zase klouzal po hladinách rybníků.

"Váček...Kačírek...Podhorník...! Na ten nejvíce chodí pytláci. Kluci, to je paráda...! Podívejte, ty hráze jsou jako šňůrky od bot, jako kdyby rybníky k sobě svazovaly..."

A louky shora vypadají úplně stejně jako ta savana,

co jsme viděli ve filmu, ještě by se tam mohly pást antilopy nebo buvoli."

Byli z toho, co viděli, nadšení. Jirka ukazoval klukům místa, která poznával. Rybníky Velká a Malá Kukla se najednou vyhouply za stěnou lesa a už letěli nad rybářskými sádkami.

A pak se pod letadlem objevil největší rybník soustavy: Bezruč.

Říční úval se vinul hadovitě mezi poli na severozápadě

a zarostlými lesnatými svahy jihovýchodu. Údolí řeky se lišilo od svého okolí jasnou a svěží zelení. Pilot nahnul letadlo na křídlo a začal krajinu oblétnout tak, aby měli slunce v zádech. Do luk i na řeku padly stíny. Nepravdělné bloky lužních lesů připomínaly šachovnici. K potoku se přimkla dlouhá vesnice. "Tam je náš domek!" dvojhlasně zavolali Petr s Kájou. Letadlo se však vzeplalo a začalo téměř kolmo stoupat vzhůru. Všechno se začalo propadat do hloubky a zmenšovat. Řeka byla stále užší, ale teď bylo vidět i drobnější nitky přítoků, které se dříve ztrácely buď mezi stromy nebo v hlubokých zářezech, kterými se draly loukami. A pak byli hodně, hodně vysoko. Letěli v kruhu o velkém poloměru, takže viděli krajinu ve spojení s okolím: obkličovaly ji vesnice a města, ty hrozily svými komíny a hustou spleť černých pruhů silnic. Jako nože ji svíraly a řezaly křížující síť elektrických vedení. Jedním povzbuzením v té zástavbě, která krajinu rozdrbnila a začernila, byly beskydské hory v dáli. Teď se klukům i pilotovi jevila lužní krajina Poodří jako jasně zelená plocha uprostřed civilizační pustiny.

Kluci přitiskli tváře ke sklu a upírali pohledy do středu oblétnutého kruhu - teď tak úzké a ve srovnání s okolím nepatrné rýhy trochu připomínající páteř, kde se lesy zdály být malými hřibovitými hloučky, lesklé tečky - to byly rybníky a řeka se svými přítoky vypadala jako vlasečnicová síť. Tísňový pocit, který kluky přepadl, začala živit i fronta mraků nad Beskydami, která se změnila z bílé v šedivou a dokonce černěfialovou.

Pilot se otočil dozadu a zakýval na ně, že budeme muset dolů.

"Bouřka postupuje rychle," zavolal. "Máme co dělat, abychom to stihli na letiště." Sotva stačil dopovědět. Do letadla udeřil boční vítr. Stroj se zakymácel a pak se propadl do hloubky. Kluci zbledli, Kájovi se udělalo zle. Viděli, jak pilot zápasí s řízením. Motor ječel ve vysokých obrátkách a letadlo se houpalo jako zdivočelé. Na skle kabiny se třístily první kapky deště. Konečně se pilotovi podařilo stroj zvládnout. Opatrně vybíral zatačku a zamířil zpátky.

Spouštěli se takřka střemhlav, všechno se rychle zvětšovalo, dokonce viděli, jak se do stromů prudkým náporom opřel vítr. Hladiny rybníků se zkrabatily, rákosové houštiny připomínaly zvlněné moře. Letadlem to houpalo stále silněji a pilot měl co dělat, aby dokázal letět rovně. Kluci se zabořili do sedadel, Kája se silně potil a Jirka s obavami pozoroval jeho bezkrevný obličej. "Vydržíš?" zeptal se. Kája jen přikývl.

Konečně byli nad letištěm. Letadlo tvrdě dosedlo na přísávací plochu a rolovalo k hangáru, kde se pod střechou skrýval před hustým lijákem Jirkův otec. Seskákali na zem a okamžitě promokli. Kája trochu vrávorál, ale stačilo pár hlubokých nadechnutí a do tváří se mu opět začala vracet barva.

"Jaké to bylo, kluci?" přivítal je otázkou Jirkův táta. "Myslím, že teprve teď víme, co je to Poodří," odpověděl syn.

Za letištěm švihl blesk a po chvíli zaburácel hrom. Krajinu ovládla bouře.

Kouzelné Poodří aneb vážně i s humorem

Předmluva

Žijeme v době, kdy nejčastěji používaným slovem se stává EKOLOGIE, a to proto, že si nejen vědci, ale již

i ostatní lidé začínají uvědomovat stále se zhoršující stav přírody. Faktem však je, že když se hovoří o ekologii, myslí se tím hlavně voda, vzduch, půda, les ap. Ono ale také existuje něco, co by se dalo nazvat EKOLOGIE ČLOVĚKA. Nechci se pokoušet o nějakou definici, chtěla bych tím jen upozornit na to, že naši předkové měli úctu ke stromům, zvířatům, řece, půdě..., že tato úcta u některých národů zůstala zachována. Zpravidla u těch, kteří bez nároků na vymoženosti civilizace dokáží žít ve svém prostředí již po tisíciletí, zatímco my, ztratíme-li se v jejich území, jsme bez šance. Chtěla bych tím obrátit Vaši pozornost k větší vnímavosti a citlivosti k přírodě, a pak možná uvidíte a uslyšíte věci dosud nepoznané - porozumíte řeči přírody. Ona promlouvá, radí, pomáhá, ale také varuje i trestá. Příroda nám "dětem

Země" nabízí vše, co má. Přijímejte tyto dary s úctou, jsou to dary života. Tak k tomu ještě v nedávných dobách přistupovali i naši předkové. Převzmejte jejich moudrost a předejte ji dál.

Přijměte mé pozvání do přírody Poodří. Spolu projdeme územím od pramene řeky Odry až k jejímu soutoku s Ostravicí. Půjdeme pomalu, tiše. Budeme se dívat,

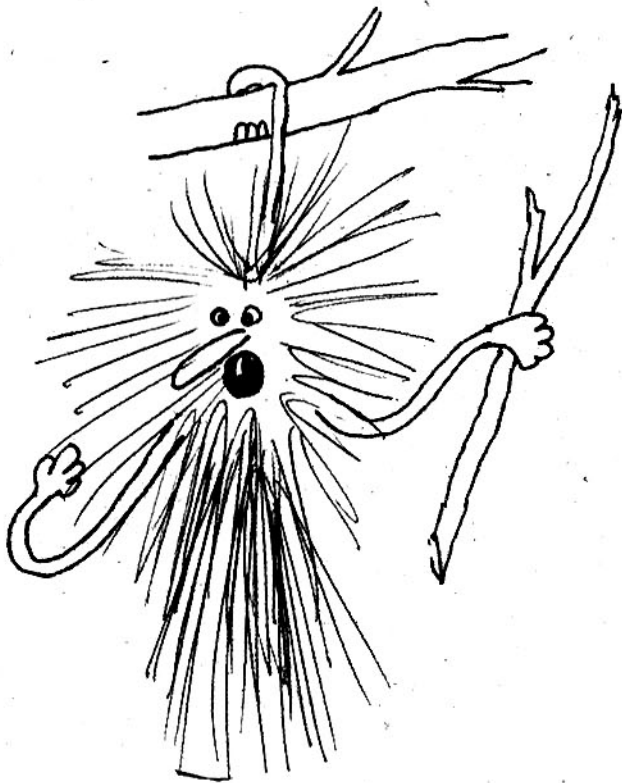

naslouchat. Budeme se učit dívat se na přírodu jinýma očima. Pak možná najdeme tu skutečnou cestu k přírodě, která je také cestou k nám samým.

I. Les a lesní skřítkové

Strom, symbol síly, majestátnosti, krásy i národní svébytnosti - lípa je té naší. Každý by měl za svůj život zasadit alespoň jeden strom a pečovat o něj do té doby, dokud to bude potřeba. Nikdy neví, kdy a jak se mu tato péče vrátí. Strom sehrával a bude vždy sehrávat důležitou roli v životě člověka. Stal se jeho součástí, stejně jako voda, slunce, tráva ...

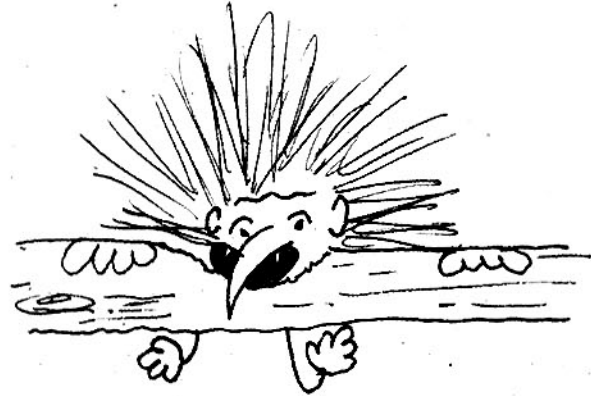
Spectator roburus (koukálek dubový) je v naší oblasti poměrně vzácný druh lesního skřítky, který obývá výhradně vykotlané duby. Dutina stromu mu poskytuje vše, co potřebuje k životu, proto ji nikdy neopouští, není-li vyplašen člověkem. V takovém případě je kriticky závislý na rychlém nalezení jiného klidného dubu, protože mimo své prostředí velmi brzy zaniká.

Je však velmi zvědavý, a tak často kouká ze své dutiny - odtud také název "koukálek". Tomuto druhu je příbuzný běžnější Spectator frondeus (koukač listový), který obývá ostatní listnaté stromy a z nich nejvíce rozšířený Spectator vulgaris (koukač sídlištní), který se přizpůsobil soužití s člověkem a jehož druhové jméno pochází z odposlechnutých výrazů. Koukálek dubový patří mezi klidnomilné druhy, proto si vybírá stromy, které jsou hluboko v lese, co nejdále od cest a stezek. Velmi často však žije v symbióze se sovou pálenou (*Tyto alba*), která bývá označována za symbol moudrosti, protože zbytečně nemele zobákem. Při společném pobytu však spolu občas rozmlouvají a radí se. Poradí také tomu, kdo o jejich

radu požádá. K tomu je však zapotřebí umět naslouchat.

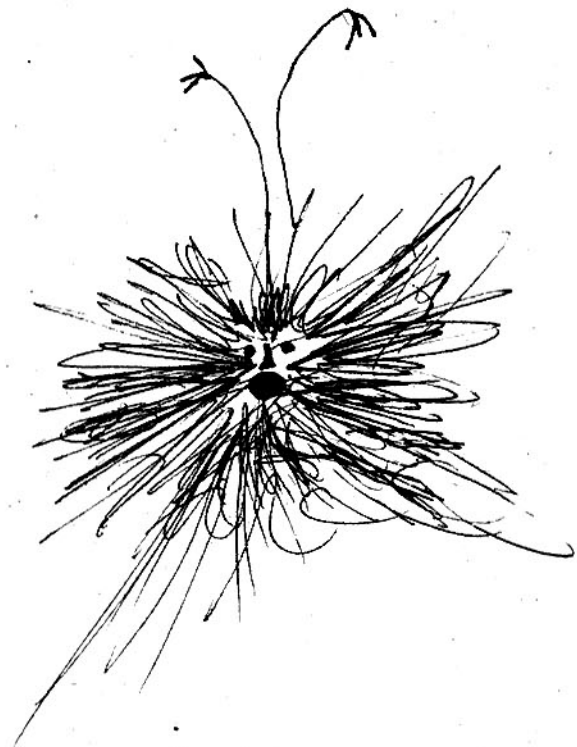
Dříve patřil koukálek dubový k běžně se vyskytujícím,

dnes je již uváděn v červeném Seznamu kriticky ohrožených druhů přírodních strašidylek. Příčinou je jednak rostoucí hluk i v odlehlých lesních porostech, jednak mizející biotop zejména nepovolené kácení (odborně krádeže) dubových porostů. V CHKO Poodří máme zatím zaevidovaný jediný exemplář (jeho přesnou lokalizaci pochopitelně neuvádíme), nevylučujeme však, že objevíme další.

Nakonec rada: Procházíte-li se starým, zachovalým lesem a máte-li mimo to zachován cit k přírodě, pocítíte podvědomou úctu k některým stromům. Je možné, že se jedná právě o koukálkovo obydlí. Zastavte se u nich, zamyslete se - a snad najdete odpověď i na své otázky.

Vladislava Hamplová

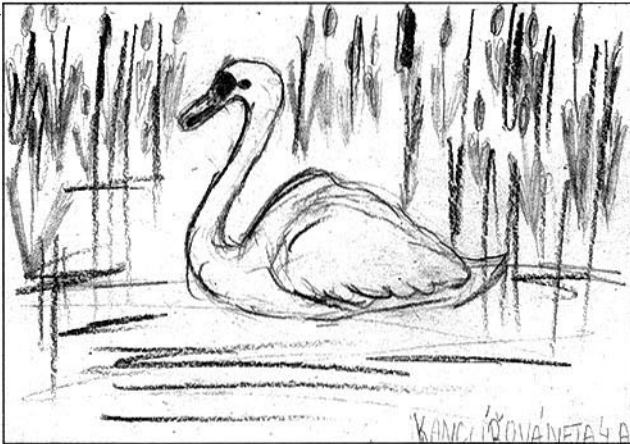

Ze žákovských prací

Žáci osmých tříd ze Základní školy Heleny Salichové v Polance nad Odrou dostali za úkol napsat slohovou práci na téma - Poodří. Chceme se s vámi podělit o několik úryvků z prací, které doplňují kresby čtvrtáků Tomáše a Ivety.

• Je to oblast se spoustou rybníků, lesů a luk. Jeden koutek lesa se mi zvlášť zalíbil. Na kraji tohoto zeleného a česnekem provoněného místa se nachází docela obyčejný pařez. Obyčejný pro náhodného chodce. Pro mne je však výjimečný. Za parných letních dnů, kdy je slunce vysoko na obloze a ukrutně pálí, tam vždy ráda sedávám a odpočívám, než jdu dále. Ten pařez je plný života. Každým rokem na něm raší větvičky - symbol nové naděje.

Lucie

• Slunce pomalu zapadá a chýlí se k večeru. I příroda si musí odpočinout a lehá si k spánku. Teď je možno zaslechnout pouze sovu a tekoucí Odru. Tato chvíle je jako stvořená pro romantické dvojice. Večerní příroda se zapisuje každému do duše. Závěrem chci říci, jak jsem šťastná, že bydlím nedaleko a že mohu své trápení a svou smutnou náladu svěřit tichému Poodří, kde vždy najdu uklidnění.

Eva

• Nádherně meandrující řeka Odra, která své zákruty za dvacet let změnila téměř k nepoznání, připomíná velkého hada, který se líně plazí okolo stromů na břehu. Řeka mění své koryto téměř každým rokem. Vymele břehy a rozšíří své koryto. Malinké ostrůvky zahlazuje hluboko do dna. Díky povodním vznikají nové zákruty, které dávají šanci novému životu, který se zachytí ve vymletých březích, v kořenech stromů.

Radek

• Já osobně mám Polanskou nivu velmi rád. Teda mám rád všechny lesy a přírodu dohromady. Ale k naší Nivě jsem už nějak přirostl. Je to vlastně takový areál odpočinku. Je to nádhera když můžeme vidět tolik krásy najednou. Být přímo uprostřed ní, zpívajících ptáků, vonícího dřeva je už sám o sobě nádherný zážitek na celý život.

Adam

• Krajina Poodří se rozkládá podél meandrů řeky Odry. Snad každá louka, každý les či rybník nebo močál skrývá v sobě mnoho pozoruhodností. Nejkrásnější

ráz má na jaře. V březnu, když stromy nemají olistění, jsou lesy všude kolem bílé, jako by napadla nová vrstva sněhu. Jsou to tisíce sněženek, právě kvetoucích, které les pokrývají svou bělobou.

Miroslav

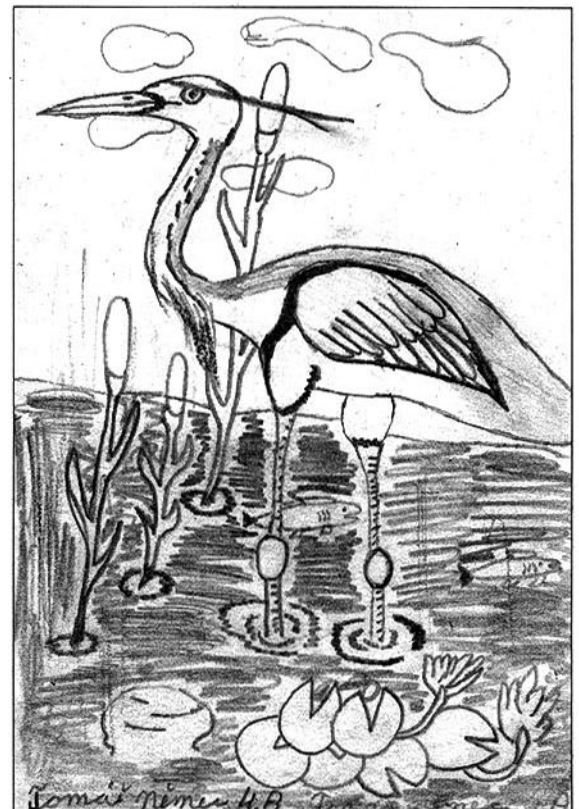
A dále nabízíme ještě jeden pohled na Poodří, který se nám líbí. Tentokrát očima druháka ze Základní školy Ostrčilova z Ostravy Nicka Ollendera z květnové školní exkurze. Dovolili jsme si opravit pouze pravopisné chyby.

Výlet do Poodří

17.5. příprava na výlet do Poodří.

18.5. Konečně! Jenže štěstí mi nepřálo. Čekali jsme na autobus. Pak jsme vyrazili. V autobuse byl pejsek, který se jmenoval Kely. Pro nás to byl Kely Family. Bloužil po autobuse a hlídal okna. S tímhle už musím končit. Pak jsme dojeli do Studénky. Alena, neboli naše průvodkyně, tam čekala, až se potila. A konečně Poodří! V Poodří byla přísně chráněná oblast, nic se nesmělo lámat, ani trhat, ale když spadl strom do cesty, musel se odklidit. Bylo tam 35 druhů váček. Tím měřil čas našeho výletu a psal si do deníčku, jako Daniela a Sandra, vše co bylo na cedulkách se zvířaty a rostlinami, které žijí v Poodří. Byly tam tři rybníky jménem Nový rybník, Kačák a Kotvice. Třetí se jmenoval Kotvice, protože v něm byly rostliny jménem kotvice. Došli jsme ke starým kolejím a k louce. Abych nezapomněl, byli jsme na smradokousku! Fuj! Ble! Radši jsem ten smradokousek přeběhl. Rychle!!! Matěj si dělal srandu, že viděl hady. Jo a byla tam moje zlatičká maminka. Tak jsme došli k autobusu, tedy nedošli, zase jsme na něj čekali. Byl to docela dobrý výlet, tak ahoj!!!

Nick Ollender, II.A

Co vyšlo, co vyjde

Zapomenutý hudebník František Xaver Chotek (1800-1852) je název brožované publikace o významném libhošťském rodáku (viz. Poodří č. 2/2000 a 3/2000). Příspěvek k rodopisu učitelského rodu Kotků vydala Osvětová beseda v Libhošti ve spolupráci s Okresním vlastivědným muzeem v Novém Jičíně a Státním okresním archivem v Novém Jičíně. Autorem je Oldřich Sobek, kterému se podařilo shromáždit z řady rozptýlených zdrojů u nás i ze zahraničí množství informací o životě a díle tohoto zapomenutého hudebníka. Brožurka je rovněž v německém jazyce a je doplněna černobílými fotografiemi.

Albrechtický 1411 - 2000

Albrechtický se připojily k obcím, které mají tématickou publikaci o své obce. Brožurka s podtitulem Kronika obce Albrechtický se ve své úvodní části věnuje historii od prvních zmínek v historických pramenech. Největší část téměř šedesátistránkové publikace patří pestrému spolkovému životu v obci. Závěrečné kapitoly jsou věnovány především národnostnímu a náboženskému složení obyvatel a správnímu vývoji, nechybí historický přehled v datech. Texty doplňuje řada černobílých a barevných fotografií, vážní zájemci

si ji mohou pokusit vyžádat na místním obecním úřadě.

TURISTICKÝ PRŮVODCE POODŘÍM

Součástí projektů Regionu Poodří byla i propagace území navenek. Kromě zmíněné internetové prezentace vznikl i tištěný průvodce, který obsahuje mapku s vyznačením turistických stezek a cyklotras. V textové části jsou uvedeny charakteristiky jednotlivých obcí s odkazy na možnosti ubytování, stravování a pamětihodnosti v obci a okolí. K dispozici je v IC v Bartošovicích a na obcích Regionu Poodří (především obecních úřadech).

Oprava chyb z čísla 3/2000:

Prosíme čtenáře, aby si opravili následující chyby z čísla 3/2000:

str. 6 příspěvek Znak a prapor (poslední řádek) - 19. století správně 16. století.

str. 14 (pravý sloupec, 12. řádek zespodu) - správně měla zapsáno věno. (nikoliv léno)

str. 21 název příspěvku správně Kaj zmy to su? V obsahu je název uveden správně.

Za uvedené chyby se omlouváme.

Penzion Poodří

Ve čtvrtek 16. listopadu 2000 byl slavnostně otevřen v Suchdole nad Odrou PENZION POODŘÍ. Pozvání přijala řada významných hostů, mezi nimiž nechyběl ani přednosta Okresního úřadu v Novém Jičíně Ing. Josef Svoboda, vládní zmocněnec pro Ostravsko prof. Vítězslav Zamarský, ani senátorka RNDr. Jitka Seitlová. Nesměli chybět také starostové obcí v Poodří a další hosté. Všichni měli možnost prohlédnout si, jak pěkně a navíc účelně lze přestavět a využít objekt kdysi staré školy.

Když přišel starosta obce Suchdol nad Odrou Ing. Miroslav Ondračka s návrhem, aby penzion nesl název "Poodří", byla jsem mile překvapena a ani na okamžik jsem nezaváhala se souhlasem. Označení POODŘÍ nese naše chráněná krajinná oblast, také obce mikroregionu, časopis a teď i penzion. To vše je dokladem toho, že tato krajina patří lidem v Poodří a lidé si to uvědomují. Význam Poodří stále stoupá. Stává se nejen místem pobytu odborníků, ale i lidí, kteří přicházejí za krásou Poodří jen tak. Těm všem teď bude sloužit penzion.

Co napsat závěrem? Určitě poděkovat panu starostovi za dobrou myšlenku, kterou dovedl zrealizovat, penzionu hodně hostů a vše doplnit přáním, aby se jim u nás líbilo tak, jako nám, lidem od řeky Odry.

Vladislava Hamplová
Foto: L. Holý

Bližší informace:

Penzion Poodří se nalézá v centru obce (poblíž obecního úřadu), v bezprostřední blízkosti je kulturní dům se sálem, ke sportovnímu vyžití slouží sportovní

komplex s travnatým fotbalovým hřištěm, házenkářským hřištěm, tenisovými kurty a fitcentrem. Penzion nabízí celoroční ubytování o kapacitě 48 míst s možností poskytnutí snídaně. Další stravování lze zajistit v okolních restauracích.

Ceny ubytování za jednu noc: jednolůžkový pokoj - 300,- Kč, dvoulůžkový - 400,- Kč, dvoulůžkový s využitím přistýlky - 500,- Kč, pětilůžkový - 500,- Kč, šestilůžkový - 600,- Kč a pronájem celého objektu - 6 000,- Kč. V ceně je zahrnuta snídaně v hodnotě cca 30,- Kč (není podmínkou). Při delším pobytu (nad 5 nocí) se poskytují slevy.

Pokoje jsou vybaveny sociálním zařízením, jeden pokoj je rovněž pro vozíčkáře. Využit lze společenskou místnost, k zapůjčení jsou jízdní kola.

Adresa: Penzion Poodří, Komenského 260, Suchdol nad Odrou, 742 01, tel./fax: 0656/736 100, případně na místním obecním úřadě tel.: 0656/770 101, e-mail: suchdol@applet.cz

Zprávičky z obecního dění

Dne 20. prosince 2000 proběhlo na zámku v **Bartošovicích** slavnostní zasedání starostů obcí **Regionu Poodří** a pozvaných hostů. Přítomni byli rovněž zástupci organizací, kteří zde prezentovali projekty Regionu Poodří, které byly podány v rámci Programu Obnova venkova v roce 2000. Úspěšné byly čtyři žádosti ze šesti a celkově byla poskytnuta dotace ve výši 825 000,- Kč, podíl obcí činil 365 400,- Kč. O projektech jsme podrobněji informovali v předchozích číslech POODŘÍ - propojení obcí sítí internet včetně prezentace, studie variantního řešení čištění odpadních vod v regionu, studie programu rozvoje venkovské rekreace. Čtvrtým projektem bylo vytvoření Informačního centra regionu Poodří v barošovicím zámku (foto L.Hollého), které bylo během jednání slavnostně otevřeno. Svou činnost zahájilo IC 1. lednem 2001 a jako v podobných zařízeních jinde i zde můžete získat informace z oblasti turistického ruchu, k dispozici jsou propagační materiály jednotlivých obcí atd. Telefonní spojení: 0656/720 490-3. Dalším slavnostním bodem programu bylo vysazení Stromu 3. tisíciletí před zámkem.

V **Jeseníku nad Odrou** oslavili v prosinci 125. výročí založení základní školy. Uskutečnil se den otevřených dveří a akademie žáků. Za připomenutí také stojí tradiční podzimní jarmark spojený s výstavou ovoce a zeleniny včetně krajových odrůd. K zakoupení byly bylinky, med, výrobky lidových řemesel a další. Na leden

se připravuje dětský valašský bál u příležitosti 20. výročí vzniku kroužku Jeseníčánek při mateřské škole, na 17. února je v plánu dětský maškarní rej s programem divadla Zlatý klíč a všichni jsou zváni na třetího března na masopustní průvod, vodění medvěda a pochování bašy.

Asi největší investiční akcí v **Suchdole nad Odrou** bylo vybudování penzionu Poodří, opravoval se také evangelický kostel, místní komunikace a chodníky a na stadionu přibyla tribunka. V plánu na rok 2001 jsou: výstavba vodovodu v části obce a plynofikace Kletné a ul. Na Rybníkách. Společenské a kulturní akce v prvním čtvrtletí se nesou v duchu plesové

sezóny, vybíráme: 3. února -11. obecní bál, 17. února - školní ples, 17. března - country bál.

Bernartícím nad Odrou byla v listopadu slavnostně předána "Zelená stuha" za péči o životní prostředí a zeleň. Při hodnocení byl kladen důraz hlavně na čistotu ovzduší, odpadní vody, velký vliv na ocenění měly známé bernartické živé ploty a také aleje hlavatých vrb, travnaté pásy u silnic a chodníků a upravené předzahrádky. V listopadu rovněž pokračoval seriál seminářů k programu Obnova venkova a dále se v sále kulturního domu uskutečnila výstava "Poodří očima umělců". Na Panském kopci nad obcí byl k blížícímu se konci druhého tisíciletí umístěn památný kámen (foto vedle).

V zámku v **Bartošovicích** se na únor se připravuje "kulatý stůl" se zástupci spolků a organizací obou částí obce k realizaci projektu "Vraťme obci společný kulturní život a tradice, bavme se sami".

Ve **Studénce** je připravován projekt domu pokojného stáří s názvem "Domov. sv. Anny", který bude poskytovat starým lidem celodenní péči. Domov vznikne rekonstrukcí domu č. 460 v Butovicích, který město Studénka za tímto účelem zakoupilo a schválilo jeho darování Charitě Studénka.

Obec **Albrechtický** zakoupila poslední dřevěný domek v obci a hodlá v roce 2001 provést jeho opravu včetně okolí k zachování povědomí veřejnosti o původní místní vesnické zástavbě. V prostoru kolem vodojemu nad obcí pokračovala výsadba obecního lesa, za hojně účasti dětí bylo vysázeno v minulém roce 15 tisíc stromků. Dále byla v rámci programu Obnova venkova provedena celková oprava mateřské školy, výsadba keřů a stromů, úprava travnatých ploch, pískoviště a hřiště. V bývalém areálu Svazarmu na "Fojtovce" obec provádí demontáž starého oplocení a nefunkčního zařízení dřívější střelnice.

Z Obecního úřadu v **Petřvaldě** nás informovali o započatí oprav kostela sv. Mikuláše, zprovoznění nové cyklotrasy ze Skotnice přes Mošnov do Petřvaldíku a oslavách 110 let od založení dechové hudby Petřvaldanka.

Z dokončených investičních akcí v **Polance nad Odrou** vybíráme: rekonstrukce Domu s pečovatelskou službou, III. etapa plynofikace, protažení cyklostezky směrem ke Klimkovicím, opravy některých komunikací v obci.

Dne 21.4. 2001 pojedje opět tradiční **Jarní country expres** (zvláštní parní vlak) z Ostravy hl. nádr. do Budišova nad Budišovkou a zpět s doprovodným westernovým programem

Základní organizace **Českého svazu ochránců přírody Odry** dokončila díky grantu Ministerstva životního prostředí, příspěvku města Odry, referátu životního prostředí Okresního úřadu Nový Jičín a sponzorů novou naučnou stezku v Odrách. Její slavnostní otevření se chystá na 24. března 2001. Bližší informace přineseme v následujícím čísle Poodří.

V **Jakubčovicích nad Odrou** probíhá odstraňování povodňových škod na řece Odře.

Okresní úřad Nový Jičín, referát životního prostředí vyhlásil nařízením č. 1/2000 ze dne 9.10.2000 novou **přírodní rezervaci "Královec"** v k. ú Spálov. Jedná se o ekosystém mokřadních společenstev lučních porostů s remízy prameništích olšin, s výskytem zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů o rozloze necelých 5 ha.

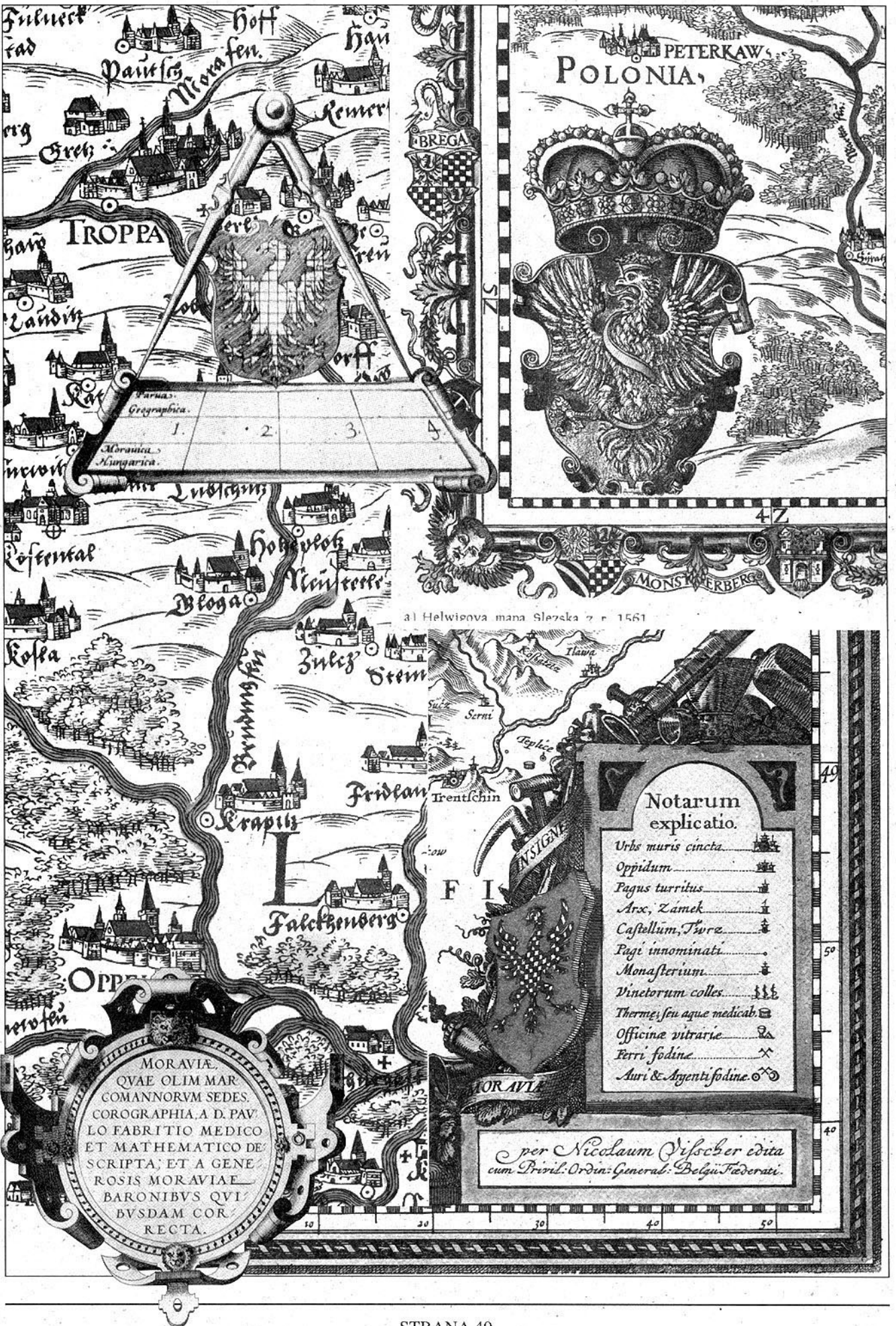
Město **Odry** v roce 2000 provedlo tyto hlavní investiční akce:- obnovu komunikací v Odrách na ulicích Zámecká a Nové Město, v Dobešově a v Loučkách- rekonstrukci autobusového nádraží v Odrách (předláždění hlavních nástupišť, nové přístřešky a veřejné osvětlení)- rekonstrukci veřejného osvětlení na ulicích 1. Máje, Zámecká, Okružní, Krátká a Pásová v Odrách- rekonstrukci

koupaliště v Odrách- bytovou nástavbu obytných domů na ul. 1. Máje v Odrách (zisk 5 nových bytů)

Dělnický dům v Odrách chystá na 1. čtvrtletí 2001 například tyto akce: 28.1.2001 - Lidovou operetu "Podskalák" od Karla Hašlera s Josefem Zímou v hlavní roli 16.2.2001 - III. městský bál 15.3.2001 - Koncert zpěvačky Alice Springs

al Helwisova mana Slezka z r 1661

MORAVIA.
 QVAE OLIM MAR
 COMANNORVM SEDES.
 COROGRAPHIA. A. D. PAV
 LO FABRITIO MEDICO
 ET MATHEMATICO DE
 SCRIPTA. ET A GENE
 ROSIS MORAVIAE
 BARONIBVS QVI
 BVSDAM COR.
 RECTA.

Notarum explicatio.

Urbs muris cincta	☞
Oppidum	☞
Pagus turritus	☞
Arx, Zámek	☞
Castellum, Thure	☞
Pagi innominati	☞
Monasterium	☞
Vinetorum colles	☞☞☞
Thermæ, seu aque medicab.	☞
Officina vitrarie	☞
Ferri fodine	☞
Auri & Argenti fodine	☞☞

per Nicolaum Vischer edita
 cum Privil. Ordin. General. Belgii Federati.

POODŘÍ NA HISTORICKÝCH MAPÁCH

Úvodem

Tématem posledního letošního čísla je "Poodří v historických mapách". Naším cílem bylo uskutečnit krátký výlet do světa historických map, které územně zahrnují krajinu v Poodří, od nejstarších po období před 2.světovou válkou. Od první mapy jich byly vytištěny stovky druhů, a tak jsme stáli před otázkou, jak z takové nabídky vybrat. Kromě dostupnosti map a prostorových možností časopisu jsme se řídili dvěma kritérii pro výběr: chtěli jsme postihnout nejvýznačnější mapová díla ať již z hlediska jejich vzniku nebo způsobu znázorňování terénu a vybrat ty mapy, které, pokud možno, zachycovaly Poodří v celku.

Proč jsme zvolili toto téma?

Historické mapy jistě nemohou současným konkurovat v množství a přesnosti znázorněných dat, ale vše je dáno možnostmi. Nelze srovnávat dnešní laserové měřicí přístroje, letecké a družicové snímky včetně reprografické techniky s možnostmi kartografů v minulosti, kteří měli k dispozici nejprve jen odhad a schopnost přesného pozorování a později dalekohled a jednoduché dálkoměrné a výškoměrné přístroje. Uvědomíme-li si dostatečně tento fakt, musíme mnohdy sklonit hlavu před jejich díly. I přes zmíněné nedostatky jsou ovšem historické mapy

nepopíratelně důležité například z pohledu studia změn krajiny v její historii. Od 16. století, kdy vznikly první mapy Moravy a Slezska, z nich můžeme vyčíst vývoj osídlení, sledovat, jak se měnilo hospodářské využívání krajiny, budování dopravních spojení, správní členění a mnohá další fakta. Jinými slovy nás seznamují s historickým vývojem území. A to zcela pomíjíme nepřehledné množství specializovaných tematických map (např. demografické, dopravní, etnografické atd.), které se objevují později.

Oproti dnešním strohým mapám "staré mapy" často vynikaly zajímavým výtvarným zpracováním, byly doplňovány vedutami, kresbami a ornamenty. Patří tedy nejen k historickým pramenům, ale zejména mapy ze 16. až 18. století můžeme často zařadit mezi výtvarná díla. Bohužel je nemůžeme ukázat v celé jejich barevnosti.

Jako volnou přílohu jsme vybrali dva listy speciálních map z roku 1879 a 1900, které byly určeny pro veřejnost a byly odvozeny z map třetího vojenského mapování. Pro přehlednost jsme oba listy spojili v jeden celek. Mapy jsou, dle našeho názoru, již dostatečně podrobné a přesné a poskytují nám obrázek Poodří před staletím. Věříme, že pro mnohé z vás bude zajímavé sledovat, k jakým změnám během této doby v krajině došlo.

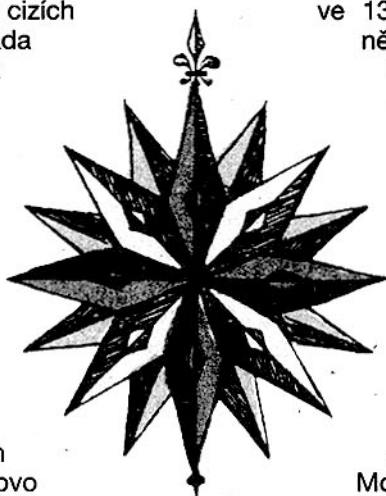
Historický přehled vývoje mapování Poodří

Badatel, který se zajímá o historický vývoj mapového zobrazení Moravy a Slezska, zvláště pak území kolem řeky Odry, záhy zjistí, že počátky podrobnějšího mapování tohoto prostoru zde spadají až do druhé poloviny šestnáctého století. Samozřejmě, že toto území bylo schématicky zachyceno na cizích mapách již mnohem dříve; celá řada takovýchto děl byla zpracována především na základě obsáhlého díla Geografiké Hyfégésis řeckého matematika a učence Claudia Ptolemaia (87 - 150 n.l.), který v něm podal první bližší zprávy o dosud neznámých končinách střední Evropy. Území nesoucí v jeho spise název Velká Germánie zahrnovalo i naše země. Jeho popis však byl zatížen celou řadou zkomolení a nepřesností, které znemožňovaly uspokojivé umístění a identifikaci většiny popsaných lokalit. Přesto však zůstává Ptolemaiovo dílo cenným pramenným materiálem, neboť o podrobnější mapové zobrazení našeho území se nepokusil již nikdo až do 2. poloviny 15. století. Mapy, které vznikaly do tohoto data, zobrazovaly schématicky celý tehdejší známý svět v podobě kruhu, členěného formou písmene T na tři části

- Evropu, Asii a Afriku. Samozřejmě, že na takovýchto mapách nemůžeme žádné podrobnější údaje o umístění našich zemí, tím méně o samotné Moravě a Slezsku či regionu Poodří hledat. K nejznámějším mapám tohoto druhu patří např. tzv. mapa herefordská (vznikla ve 13. stol. v Anglii) a ebstorfská, podle německého kláštera v Ebstorfu. Právě tato mapa zachycuje alespoň tok řeky Odry územím Slezska a také Moravu, a to jménem jejich obyvatel "Marahi".

Za zmínku jistě stojí mapa, kterou sestavil v podstatě ještě na základě Ptolemaiových podkladů německý učenec, kardinál Mikuláš Kusánský. Na mapě střední Evropy, kterou zpracoval v letech 1457 - 1458, nalezneme kromě jiného samozřejmě zakreslen i tok řeky Odry, včetně významnějších lokalit na severní Moravě a ve Slezsku (Olomouc, Ostrava, Opava).

Ve století šestnáctém mělo mapování Čech jednoznačný náskok; zatímco první domácí mapa této země vznikla již v roce 1517 (mapa českobratrského lékaře Mikuláše Klaudiviana), první mapa Moravy je až z roku 1569. Jejím autorem byl matematik,

astronom, botanik a také osobní lékař císaře Maxmiliána II. Pavel Fabricius. Kromě starších podkladů vycházel i z měření, která při svých cestách osobně nashromáždil, a tak byla jeho mapa poměrně již velmi podrobná. Na listu o rozměrech zhruba 95x85 cm (měřítko v přepočtu cca 1:288 000) umístil také latinské věnování mapy moravským stavům. V pravém horním rohu mapy nalezneme zakreslen tok řeky Odry s jejími přítoky Opavou, Ostravicí a řadou menších vodních toků. Beskydské podhůří a Oderské vrchy zachytil kartograf v té době běžnou tzv. kopečkovou manýrou (tzn. skutečně zakreslením jakýchsi "kopečků" bez rozlišení jejich výšky a vzájemných proporcí). Lesy naopak, jak můžeme na mapě vidět mezi Frýdkem, Moravskou a Slezskou Ostravou, tzv. manýrou stromečkovou (název hovoří sám za sebe). kromě již zmíněných sídel zachytil v blízkosti Odry ještě Starý a Nový Jičín, Fulnek a dále již ve Slezsku Ratiboř. Názvy sídel jsou uváděny německy.

Zajímáme - li se o zachycení horního toku řeky Odry, nemůžeme pominout rovněž první podrobnou mapu Slezska, kterou zpracoval v roce 1561 vřatislavský pedagog Martin Helwig. Na této barevné mapě, orientované směrem k jihu, o velikosti cca 82x67 cm, je zakresleno též 28 znaků slezských knížectví, českého a polského království. Poodří nalezneme vzhledem k orientaci v levém dolním rohu; horní tok Odry je zakreslen opět podrobně se všemi přítoky, použita je i barevná stromečková a kopečková manýra. Z významnějších sídel zde podél toku Odry nalézáme např. Bohumín, Klímkovice, Bílovec, Fulnek a Odry.

Asi nejznámější z novověkých map Moravy vzniklá do počátku 18. století, je mapa, jejímž autorem byl slavný učenec a myslitel Jan Ámos Komenský.

Poprvé vyšla v roce 1627. Uvádí se, že podnětem mu bylo poznání na svou dobu dokonalých map z nizozemských atlasů a snad i pohnutka zpracovat mapu pro potřeby protihabsburských vojsk, v jejichž

řadách bojoval i bývalý moravský zemský hejtman Ladislav Velen ze Žerotína, jemuž Komenský mapu také dedikoval. Rozměry činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

Činí asi 54x44 cm; orientována je k severu a je mnohem přesnější, než mapa Moravy jeho předchůdce Fabricia i po stránce místopisné. Totéž platí i pro horepis

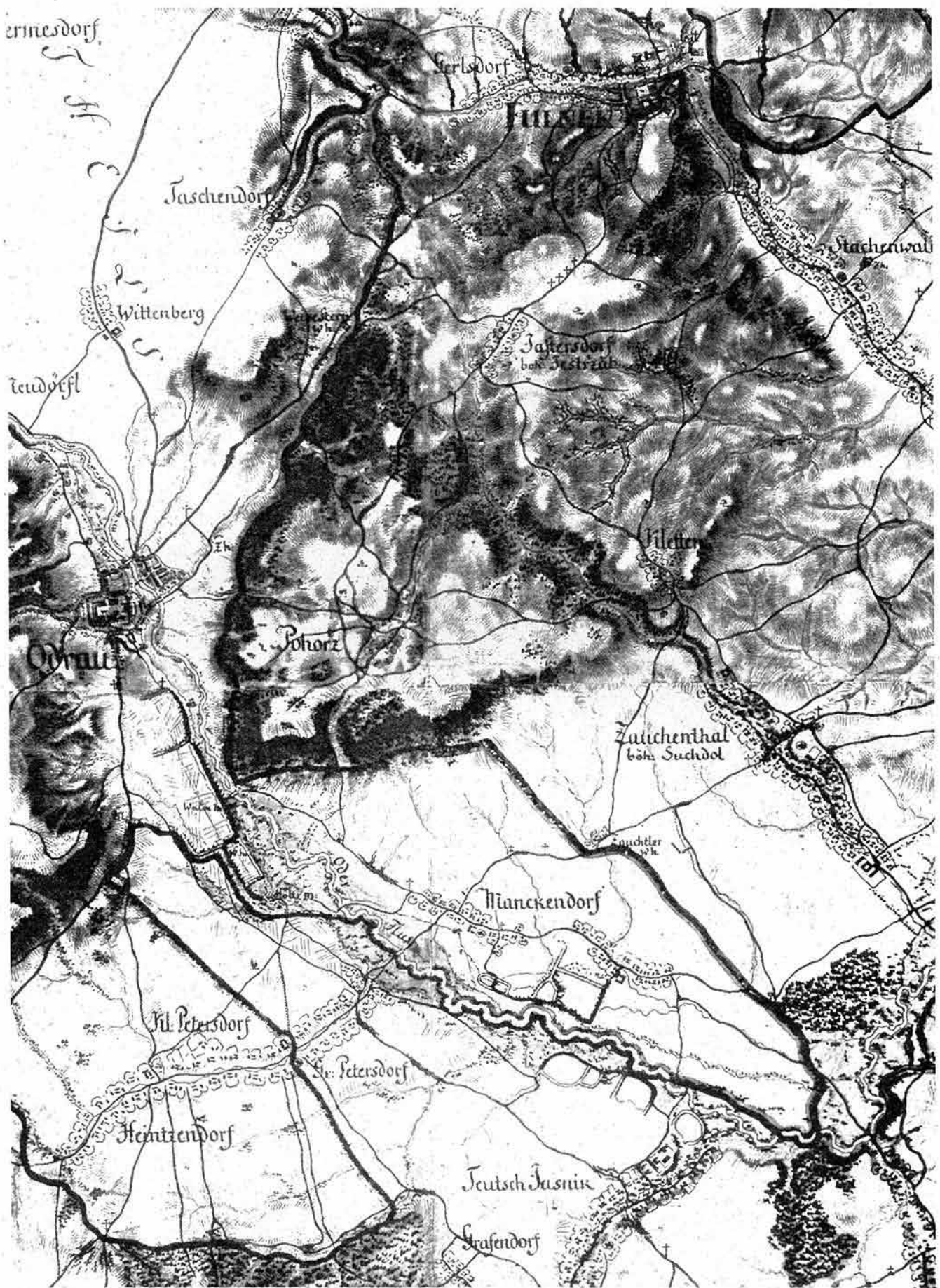
(vrchy a pohoří jsou značeny obvyklou kopečkovou manýrou) a vodopis; tok řeky Odry je tu zachycen se všemi přítoky až po Ratiboř. Názvy lokalit jsou uvedeny jak německy, tak z větší části i česky. Mapa je kromě toho vyzdobena i barevnými vedutami měst Polné, Olomouce, Brna a Znojma.

Komenského mapa byla po sedmdesát let nejpodrobnější mapou Moravy; až v roce 1692 byla překonána mapou Jiřího Matyáše Vischera, vynikajícího rakouského matematika a kartografa. Toto dílo o rozměrech asi 120x80 cm a měřítku 1:187 660 bylo po topografické stránce bohatší než kterákoli předcházející mapa Moravy. Vodopis, který nás zřejmě bude zajímat především, je i zde vyjádřen dosti podrobně, byť právě např. v Poodří nalezneme i chyby. Tak pramen Odry (fons Odrae) je položen na jihozápad (místo na jih) od Libavé, systém přítoků je zakreslen nepřesně a dokonce je zde Horní Bečva s Odrou přes Frýdek spojena. Jednotlivé lokality jsou popsány německy a také tato mapa je doplněna vedutami Brna a Olomouce.

Zatímco dosavadní uvedené mapy vznikaly v podstatě ze soukromé iniciativy jednotlivců, roste od konce 17. století státní zájem na podrobném a přesném mapování jednotlivých zemí. Na rozkaz císaře Josefa I. přikročil tak v letech 1708 - 1712 k mapování Moravy rakouský setník Jan Kryštof Müller. Výsledkem byla čtyřdílná mapa o celkovém formátu 137x97 cm, o měřítku 1: 180 000. Bylo to dílo na svou dobu vynikající, které bylo po dalších 100 let základem map Moravy; obsahovalo např. téměř dvakrát tolik lokalit než Komenského mapa a Müller při jeho sestavování použil na svou dobu těch nejmodernějších přístrojů. Autor hodlal přikročit ke zpracování mapy Slezska, kterou však po jeho smrti zhotovil až ženiijní poručík Johann Wieland a jeho nástupce poručík Matthias Schubarth; tyto mapy se dočkaly vydání v Atlase Silasiae až v roce 1752. Četné války, které vedla rakouská monarchie v tomto období (především neúspěchy v sedmileté válce 1756 - 1763), vyústily v nutnost sestavení ještě podrobnější a spolehlivější mapy rakouských zemí. Proto bylo roku 1764 zahájeno 1. vojenské mapování (tzv. Josefské, nazvané podle spoluvládce Marie Terezie, Josefa II., za jehož panování bylo pak v roce 1785 celé mapování dokončeno). Použita byla Müllerova mapa, zvětšená do měřítka 1:28 800 (1 palec na mapě se rovnal 400 vídeňským sáhům ve skutečnosti) s tím, že okolí velkých měst a vojenských táborů bylo zachyceno v měřítku dvojnásobném (1:14 400). Podrobně měly být zachyceny všechny vojensky důležité objekty (až po polní a lesní cesty, stezky a pěšiny, převozy, brody, studny, prameny atp.) Při znázorňování terénu se již upustilo od kopečkové manýry a spád byl vyznačen kombinováním dvou druhů tónování - čím byl sklon větší, tím byla barva terénu tmavší a do mapy se zakreslovaly zkrácené šrafy ve směru spádu, delší a bledší u mírnějšího, kratší a tmavší u prudšího. Na Moravě proběhlo mapování v letech 1764 - 1768, přičemž pověření důstojníci zakreslovali do 126 mapových sekcí terénní podrobnosti na základě pozorování dalekohledem a měření buzolou.

Výsek z mapy I. vojenského mapování (pověřený důstojník Fleischer, r. 1780) - okolí Oder.

Nebylo divu, že výsledky práce, provedené tak primitivní metodou, nemohly

být uspokojivé, což se ostatně opět markantně projevilo ve válkách napoleonských. Proto bylo v Rakousku přikročeno k 2. vojenskému mapování (tzv. Františkovo), které souvisí s důležitým rozhodnutím vybudovat souvislou astronomicko - trigonometrickou síť v celé říši (1806). Souřadnice všech trigonometrických bodů byly vztaženy k jednomu počátku, a to věži dómu sv. Štěpána ve Vídni. Jako výškopisný základ byly zvoleny výšky katastrálních trigonometrických bodů, vztažené ke hladině Jaderského moře. Práce na tomto díle se však velmi vleklely, a tak bylo např. mapování na Moravě provedeno až v letech 1836 - 1842. Důležité bylo, že v Rakousku bylo tehdy poprvé použito k znázornění terénu tzv. Lehmannovy šrafury, která informovala o velikosti a směru největšího spádu. Tuto metodu rozšířil a zdokonalil saský major G. L. Lehmann; šrafy se kreslily ve směru spádu, přičemž čím byl spád větší, tím byly šrafy hustší a kratší. Z elaborátů druhého mapování byla pak odvozena speciální mapa 1:144 000, která je zároveň nejstarším veřejným dílem rakouské státní kartografie na našem území. Pro Moravu a Slezsko byla takto zpracována Speciální mapa Markrabství moravského a částí Vévodství slezského o 19 listech, která vyšla tiskem v roce 1844. Obdobně byla zhotovena Generální mapa Markrabství moravského a částí Vévodství slezského v měřítku 1:288 000 o 4 mapových listech (vyšla v roce 1846).

Ani mapy druhého vojenského mapování však nevyhovovaly rostoucím požadavkům na vedení války a navíc velmi rychle zastaraly, což ukázala prusko - rakouská válka r. 1866. Tak bylo v roce 1868 zahájeno již třetí vojenské mapování, přičemž hodnota map měla být zkvalitněna nejen pro účely vojenské, ale i civilní, s ohledem na bouřlivě se rozvíjející průmysl, železniční a silniční síť v celé monarchii. Důraz byl proto kladen na přesné a zevrubné zachycení komunikací a také přesné určení nadmořských výšek.

Terén byl znázorněn nejen šrafurou, ale byl doplněn i o vrstevnice s kótami a trigonometrickými body. S předpokladem blízkého zavedení metrického systému bylo použito již dekadické soustavy v měřítku 1:25 000. Vznikly topografické sekce, které tvořily základ pro mapu určené veřejnosti, tedy speciální mapu v měřítku 1:75 000. Tato mapa byla sestavena jednotně pro celou říši, přičemž jeden list zachycoval vždy území o rozměru 30 stupňů zeměpisné délky a 15 stupňů zeměpisné šířky. Označení těchto listů, s nímž se ostatně dodnes můžeme setkat, bylo provedeno původně arabskými číslicemi od rovnoběžky 51°15' a římskými číslicemi od poledníku 27° vých. zem. délky, s připojením jména význačného místa (např. 6/XVIII Opava). Toto číslování bylo od roku 1917 změněno tak, že sloupce a vrstvy byly očíslovány jen arabskými číslicemi, přičemž první sloupec přiléhal západní stranou k poledníku 27° a první vrstva severní stranou k rovnoběžce 60°. Číslo bylo tedy čtyřmístné - první dvě místa značily vrstvu a další dvě sloupec, opět s uvedením významného místa, např. 4160 Nový Jičín.

Mapová díla třetího vojenského mapování převzala po roce 1918 i ČSR, kde se stala podkladem dalších kartografických prací. Již od poloviny 19. stol. však vzniká na jejich základě celá řada map opět ze soukromé iniciativy (nejrůznější mapy dopravní, turistické, správní, národnostní atp.).

V podstatě nezávisle na vojenských mapováních se však již od poloviny 18. století vyvíjí také mapování katastrální, prováděné především z důvodů potřeby přesnějšího vyměřování daní. Na Moravě jsou prvním pokusem o zhotovení berního katastru tzv. lánové rejstříky (1669 - 1679), které se však o skutečné mapování pozemků nepokoušely. Stejně tak ani z dalších katastrů, tereziánského (od r. 1749) nebo josefského (od r. 1785) nejsou k dispozici žádné mapy (pouze k josefskému se dochovalo několik náčrtů).

Až v roce 1806 bylo nařízeno přesné zmapování země na základě triangulační sítě a nové měření - tzv. stabilního katastru - schválil císař František I. v roce 1817. Na Moravě a ve Slezsku bylo takto zaměřeno a zmapováno 3724 katastrálních obcí (často sloučených pro účely měření z několika osad menších) o výměře 27 375 km² s 6 038 454 parcelami na 17 181 mapových listech a tato úctyhodná práce trvala 11 let, od roku 1824 do 1836. Vzniklé mapy, tzv. indikační skicy stabilního katastru, zachycovaly parcelní čísla (černě stavební, červeně pozemkové parcely), značky typů kultur (např. zahrady, vinice), barevně druhy pozemků (kamenné nebo cihlové budovy červeně, dřevěné žlutě, lesy šedě, louky zeleně atp.). Provedeny byly v měřítku 1:2880, což bylo odvozeno z plošných rozměrů tzv. dolnorakouského jitra; byl to čtverec o straně 40 sáhů (od r. 1806 jednotné rakouské délkové míry) který se měl na mapě zobrazovat jako čtvereční palec. 1 sáh měl 6 stop, stopa 12 palců - odtud pak $40 \times 6 \times 12 = 2880$ palců délky ve skutečnosti.

Jakkoli bylo toto katastrální měření obdivuhodné, nestačilo držet krok s probíhajícími změnami v terénu a velmi rychle zastarávalo. V roce 1869 byla proto nařízena reambulace, trvající až do r. 1881, nebyla však prováděna zdaleka tak kvalitně jako původní měření a mapy často kvapně zanášenými úpravami znehodnotila. Tak se ukázalo, že mapy je třeba udržovat nepřetržitě, což bylo v roce 1883 nařízeno zákonem. Tento zákon stanovil, že mapy zhotovené podle předchozí reambulace se musí udržovat v souladu s aktuálním stavem a ukládat majitelům pozemků, aby každou změnu oznamovali ihned berním úřadům nebo měřickým úředníkům. Zároveň byla prováděna řada pravidelných revizí, katastrální mapy i související operáty byly veřejné a každý do nich mohl nahlížet a porovnat tak jejich stav se skutečností; to vše ve výsledku účinně zabránilo jejich zastarávání. Pro potřeby větších měst začaly být posléze zhotovovány ještě podrobnější mapy v měřících 1:1440 nebo 1:720, na konci století se však postupně přecházelo na měřítka vycházející z metrického systému 1:2500 a 1:250, po roce 1918 pak zejména měřítko 1:1000; tyto katastrální mapy jsou, jak víme, dodnes naprosto nepostradatelným a neocenitelným materiálem v mnoha odvětvích lidské činnosti.

Josef Šerka, *Archiv města Ostravy*

Bibliografie:

Boguszak, František - Císař, Jan: Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století. Vývoj mapového zobrazení Československé socialistické republiky III. Praha 1961
 Boháč, Zdeněk: České řeky ve světle písemných pramenů a starých map. In: *Historická geografie* 24. Praha 1985, s. 31 - 54
 Drápela, Milan: *Delineatio Moraviae auctore I. A. Comenio*. Brno 1992

Hoffmannová, Jaroslava: Tisk map v českých zemích. In: *Z dějin geodézie a kartografie* 03. Praha 1985, s. 45 - 54

Horák, Bohuslav: *Dějiny zeměpisu I, II*. Praha 1954, 1958

Horák, Bohuslav - Trávníček, Dušan - Honl, Ivan: *Dějiny zeměpisu III*. Praha 1968

Chalupa, Aleš: *Zemské katastry - prvořadý vlastivědný pramen*. In: *Acta regionalia*. Sborník vlastivědných prací 1965, s. 114 - 119

Kuchař, Karel: *Přehled kartografie*. Praha 1946

Kuchař, Karel: *Naše mapy odedávna do dneška*. Praha 1958

Kuchař, Karel: *Mapy českých zemí do poloviny 18. století. Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I*. Praha 1959

Mašek, František: *Pozemkový katastr*. Praha 1948

Roubík, František: *Soupis map českých zemí 1, 2*. Praha 1951, 1955

Semotanová, Eva: *Historická geografie českých zemí*. Praha 1998

Šimek, Emanuel: *Velká Germanie Klaudia Ptolemaia*. I - IV. Brno 1930, 1935, 1949, 1953

Trávníček, Dušan: *Historická geografie 1. Od nejstarších dob do konce 16. století*. Skriptum. Praha 1984

Vitásek, František: *Vývoj moravské geografie*. Praha 1973

Vlastivěda moravská. *Neživá příroda*. Brno 1992

Podrobný přehled dalších pramenů a literatury k jednotlivým mapám a mapování českých zemí včetně odkazů na drobnější práce, uveřejněné časopisecky (např. v časopise *Historická geografie*, *Studia geographica*, *Kartografický přehled* a další) obsahuje např. výše uvedená práce F. Roubíka, *Soupis map českých zemí* nebo E. Semotanové, *Historická geografie českých zemí*.

Při zpracování tohoto čísla bylo dále využito následující podklady:

Drápela, M.V.: *Delineatio Moraviae Auctore I.A. Comenio*, Masarykova univerzita v Brně, Brno 1992

Drápela, M.V., Durec, I., Hollan, J.: *Tabulae de collectioibus archivii Raygradensis - Mapy z fondů rajhradského archivu*, Státní okresní archiv Brno-venkov, Brno 1995

Kolektiv: *Historické mapy z Brněnských archivů 1. a 2., Geodézie* Brno 1991

Pozn. redakce - zájemcům o historické mapy sdělujeme, že máme k dispozici barevnou mapu Moravského Kravařska - Politický okres Novojický v měřítku 1:125 000, která byla přílohou stejnojmenné knihy z roku 1896 a byla rovněž součástí POODŘÍ č. 4/1998. Zašleme ji za cenu poštovního.

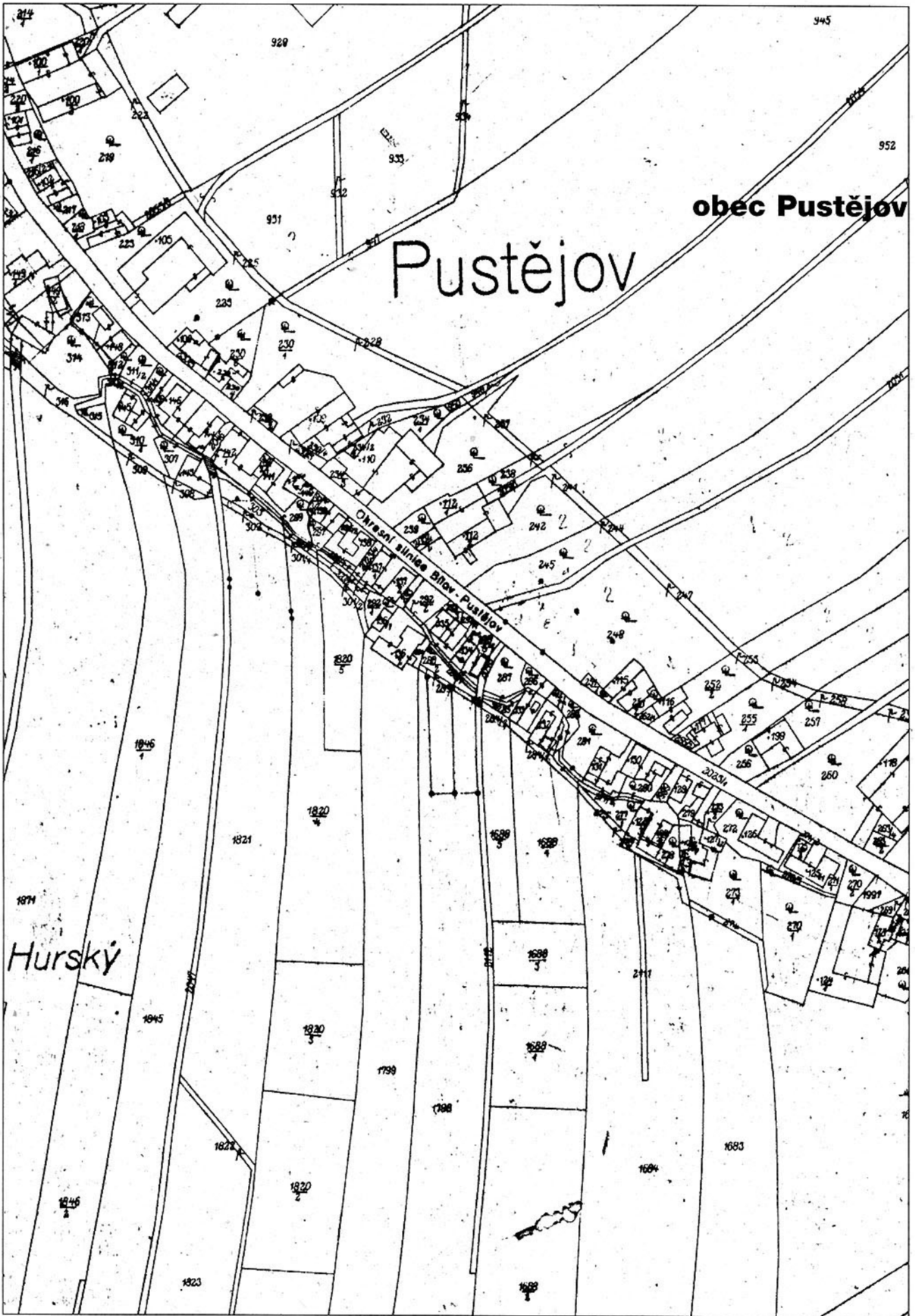
Ukázky katastrálních map z původního měření v r. 1836, reambulace v r. 1875

měřítko 1:2880

obec Mankovice

Mankendorf

Fabriciova mapa Moravy

Orteliem reprodukována a doplněna o některé opravy podle připomínek moravských šlechticů.

Mapa má rozměr uvnitř rámu 440x325 mm, je ozdobně orámována tzv. volutou. Latinsky jsou označeny světové strany i země, které do ní zasahují. Je vybavena mílovou sítí a vysvětlivkami

místních signatur: Urbs - město, Opidum

- městečko, Monasterium

- klášter, Arx - hrad, zámek,

Pagus - vesnice, Urbs

cum arce - město s hra-

dem, zámek, Pagus

cum arce - vesnice

s hradem, zámek.

Mapová kresba byla

na rozdíl od mapy

z r. 1569 značně zjedno-

dušena. Horopisná síť

je vyznačena kopečkovou

metodou. Kresba lesů

je vytvářena stromečkovým

způsobem. Mapa má měřítko

1 : 455 000. Rytcem mapy byl

patrně František Hoghenberg, mapa není kolorovaná.

Základním mapovacím bodem byla

Olomouc a konstrukční osou se stal tok řeky

Moravy a navazující říční síť. Od této kostry

Fabricius zakreslil horské masívy, vegetaci

a sídelní útvary.

Původní vydání mapy Moravy, jejímž autorem byl Pavel Fabricius (1519-1589), pochází z roku 1569, bylo vytištěno pod latinským a německým názvem Marchionatus Moraviae a Das Marggraftumb Mähren a bylo věnováno všem stavům markrabství moravského.

Publikovaný výřez mapy je ze známého atlasu nizozemského kartografa Abrahama Ortelia z roku 1573 (Theatrum orbis terrarum, Antverpy), kde byla uvedena pod názvem: Moraviae, quae olim Marcomannorum sedes, corographia, a D. Paulo Fabricio medico et mathematico descripta et a generosis Moraviae baronibus quibusdam correcta. Spojení germánského kmene Markomanů s Moravou, uvedeného v názvu mapy, je dáno omylem tehdejších historiků, kteří je spojovali se starými Moravany pro podobnost jejich jmen.

Jedná se o tedy Fabriciovu mapu, která byla

Vpravo dole v kružidle

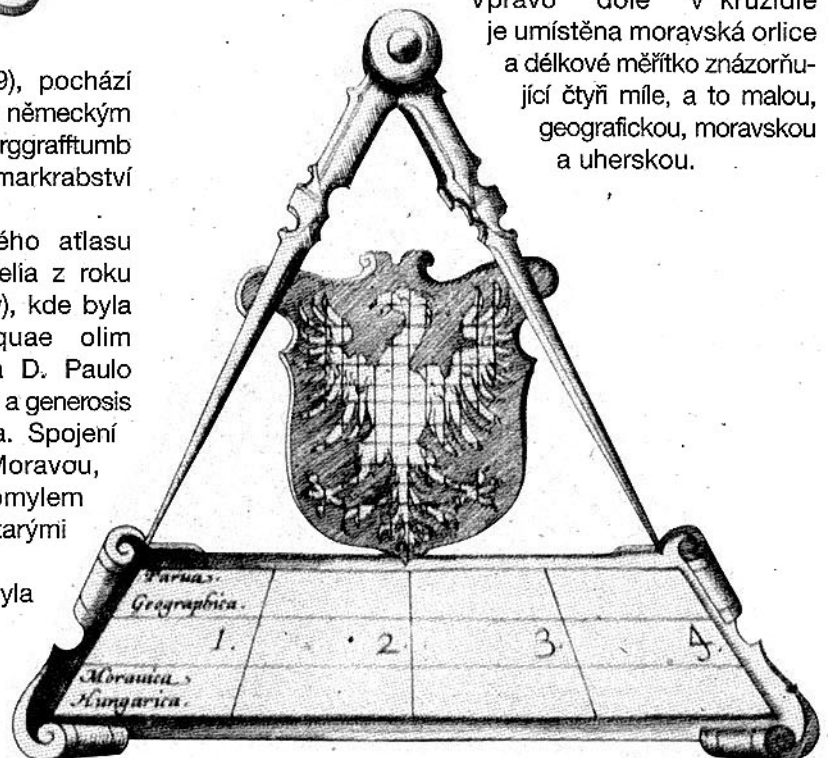
je umístěna moravská orlice

a délkové měřítko znázorňu-

ující čtyři míle, a to malou,

geografickou, moravskou

a uherskou.

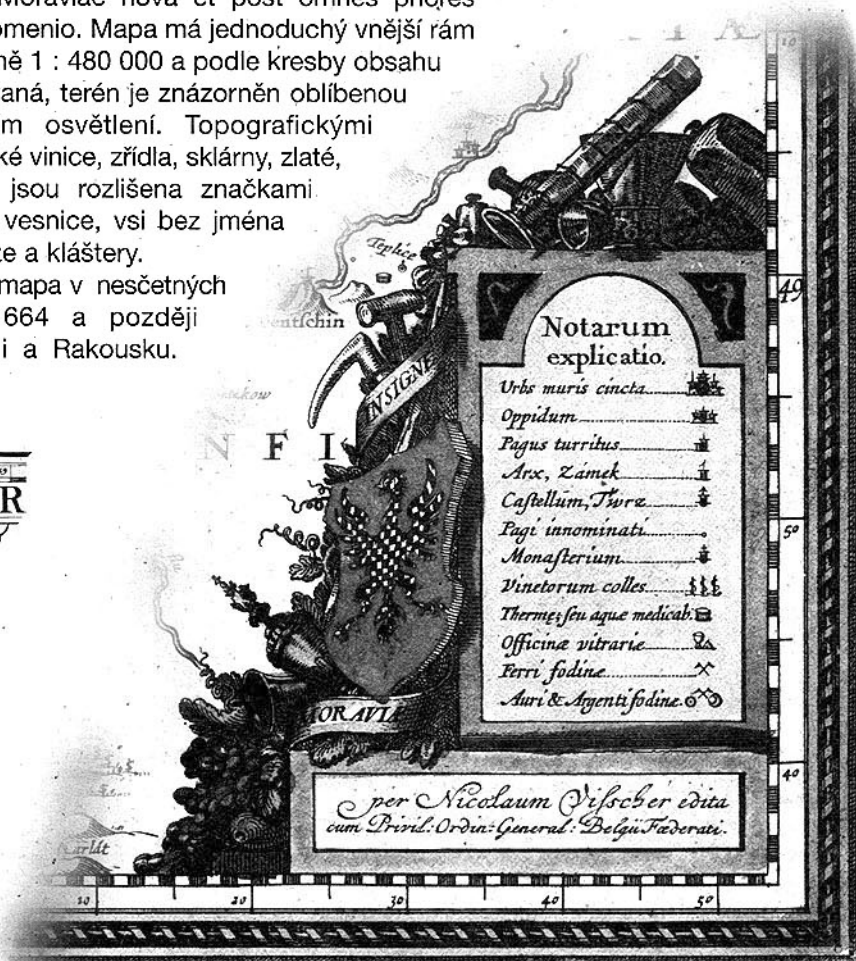
Komenského mapa Moravy

Nejjasnějším panu Lad. Velenovi z Žerotína, pánu na Břeclavi, Třebové, Zábřehu a Rudě, připisuje a věnuje J.Á.Komenský svou mapu. Dodnes je to asi nejpůvodnější kartografické dílo našich historických zemí. Hlavní význam své mapy spatřoval v podrobnější a přesnější místopisné náplni - v opravě nedostatků starší Fabriciovy mapy. Procestoval velkou část Moravy, za pomoci spolupracovníků se dotazoval místních obyvatel a opravil a doplnil vzdálenosti míst i jejich jména. Jeho první mapa byla vytištěna pravděpodobně v roce 1624 v amsterdamské dílně Claese Jansze Vischera, známého též pod latinským jménem Nicolaus Ioannes Piscator. Druhé Vischerovo vydání Komenského mapy je z r. 1627.

Jako předloha pro publikovaný výřez mapy byl použit pozdější nedatovaný výtisk z tiskové desky rytce Abraham Goose z roku 1627 a výtisk z tiskové desky pořizené

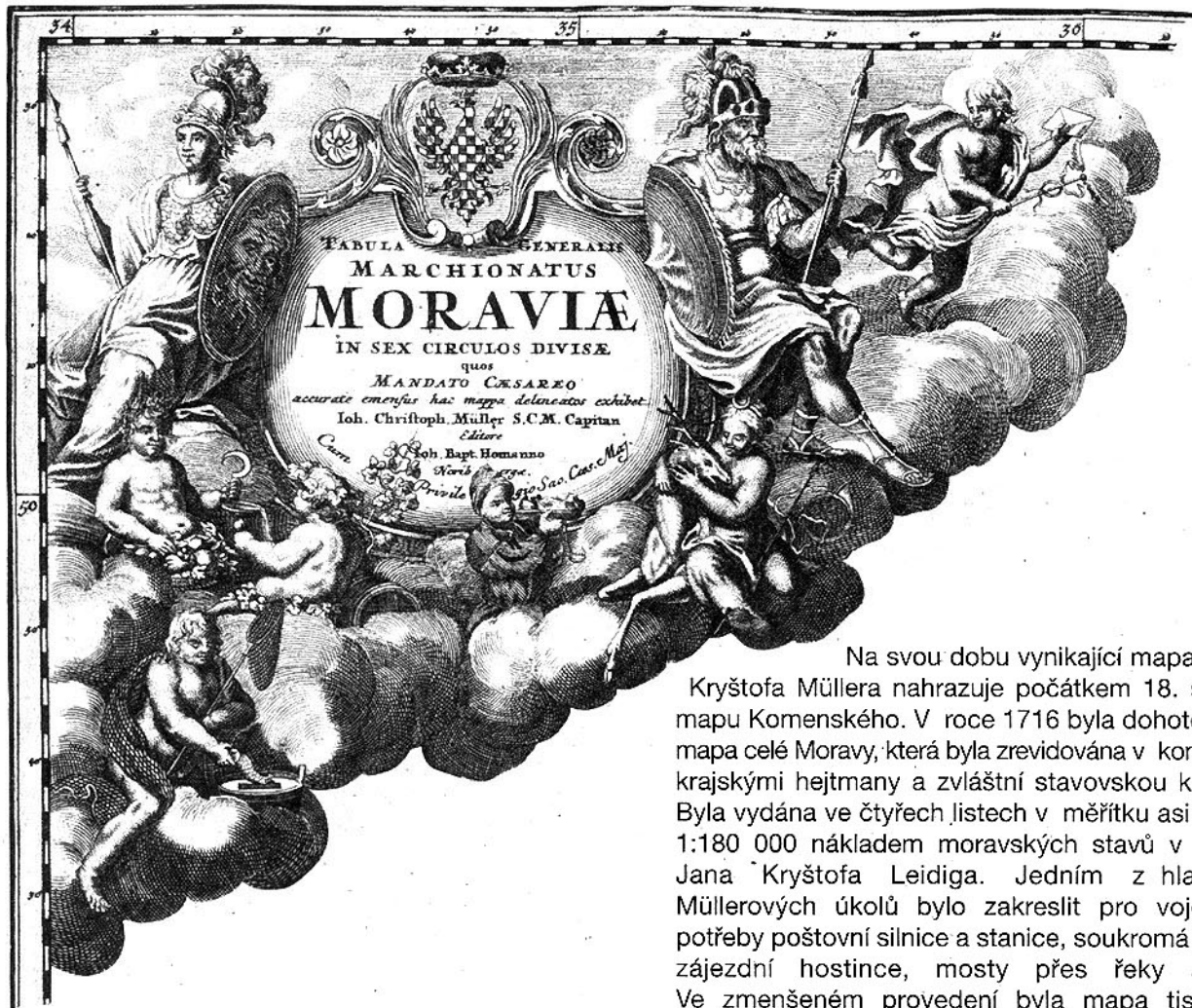
Henrikem Hondiem. Mapa má titul *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I.A. Comenio*. Mapa má jednoduchý vnější rám a měřítko podle zeměpisné sítě přibližně 1 : 480 000 a podle kresby obsahu přibližně 1 : 530 000. Mapa je kolorovaná, terén je znázorněn oblíbenou kopečkovou metodou při západním osvětlení. Topografickými značkami jsou vylišeny druhy sídel a také vinice, zřídla, sklárny, zlaté, stříbrné a železnorudné doly. Sídla jsou rozlišena značkami na města opevněná, městečka, farní vesnice, vsi bez jména (označené pouze kroužky), zámky, tvrze a kláštery.

I po smrti Komenského vycházela jeho mapa v nesčetných vydáních v letech 1633, 1645, 1664 a později v Holandsku, Německu, Francii, Itálii a Rakousku. U nás vyšla v Praze roku 1677.

Müllerova mapa Moravy

Na svou dobu vynikající mapa Jana Kryštofa Müllera nahrazuje počátkem 18. století mapu Komenského. V roce 1716 byla dohotovena mapa celé Moravy, která byla zrevidována v konceptu krajskými hejtmány a zvláštní stavovskou komisí. Byla vydána ve čtyřech listech v měřítku asi 1:180 000 nákladem moravských stavů v rytině Jana Kryštofa Leidiga. Jedním z hlavních Müllerových úkolů bylo zakreslit pro vojenské potřeby poštovní silnice a stanice, soukromá mýta, zájezdní hostince, mosty přes řeky apod. Ve zmenšeném provedení byla mapa tisknuta od roku 1720. Müller pracoval s velmi jednoduchými měřicími přístroji, s provazci nebo řetězci a při větších vzdálenostech s viatoriem, což byl speciálně upravený vůz, kterým se měřila vzdálenost obrátkami pátého kola. Dále patrně měřil pomocí křížového úhloměru, busoly, kvadrantu, astrolábu apod. Za zhotovení mapy obdržel od moravských stavů 1000 tolarů.

Uvedený výřez zahrnuje část Poodří v originálním měřítku.

Umělecká výzdoba (tzv. parergon) je převzata ze souhrnné zmenšené mapy z roku 1720.

Helwigova mapa Slezska

Mapa vřatislavského rektora Martina Helwiga (1516-1574) je druhou nejstarší samostatnou mapou Slezska (první je podstatně méně podrobná mapa Šebestiána Münstera z roku 1545).

Mapu řezal do dřeva H. Kron a tisky zhotovila tiskárna Jana Creutziga v Nise. Součástí mapy je polský orel a český lev na ozdobných korunovaných štítech a další ozdobné a orientační prvky. Celkové rozměry tisku jsou - 816 x 669 mm. Mapa má opačnou, tedy jižní orientaci a Helwig se pro ni rozhodl na základě originální úvahy, vyplývající z polohy Slezska. Mapa obsahuje jen něco málo přes 300 míst, neboť byly použity nadměrně velké značky pro města (kroužková značka s orientovaným obrázkem kostela, několika domy a hradbami), vesnice (označeny křížkem), zámky (tři tečky) a kláštery (kolečko s křížkem). Měřítko mapy je asi 1:550 000.

Helwigova mapa se dočkala nejméně deseti vydání a byla pro Slezsko základním souhrnným mapovým dílem až do poloviny 18. století.

Z větších polských měst je na otřetém výseku mapy zachyceno Opole a Ratibórz. Na našem území například Bohumín, Ostrava, Klimkovice, Bílovec, Fulnek, Nový Jičín, Odry, Budišov nad Budišovkou a další.

